

Small Great Nation

De smukke unge mennesker – fra skole, skærm og stress til fremtidens håb

Maj 2023

Indholdsfortegnelse

1. Sammenfatning	7
1.1 De unges trivsel	8
1.2 Ungdomslivet i forandring	9
1.3 Folkeskolen	11
1.4 Ungdomsuddannelser	12
1.5 Handleplan for bedre trivsel	15
2. De unges trivsel	17
2.1 Stigende mistrivsel blandt unge	17
2.2 Danske unge trives i stigende grad dårligere end unge i resten af Europa	29
2.3 Mistrivsel i udkolingen risikerer at spænde ben for unges videre uddannelse	33
3. Ungdomslivet i forandring	39
3.1 Sammenligning af unge i dag og tidligere	39
3.2 Mange unge længes efter at se deres venner fysisk og ikke digitalt	42
3.3 Klimabekymringer får unge til at overveje fravalg af børn	47
3.4 De unges klimabekymringer sætter sig ikke i forbruget	49
4. Folkeskolen	57
4.1 Skal flere børn skoleudsættes?	58
4.2 Demografiske og socioøkonomiske faktorer har stor betydning for karakterer	61
4.3 Gode lærere løfter trivslen i folkeskolen	63
4.4 Lærernes kvalifikationer halter fortsat bagefter trods reform	67
5. Ungdomsuddannelser	73
5.1 Færre af de fagligt stærke unge bliver lærere på erhvervsskoler	74
5.2 Gymnasiekarakterer har fået større betydning for unges fremtid	77
5.3 Kræver videregående uddannelser bedre karakterer end tidligere?	82
5.4 En studenterhue betaler sig ikke for alle	84
5.5 Elever med de laveste karakterer har lavest trivsel	90
5.6 Studerende er ikke fattigere end tidligere	92
6. Eksperters syn på den stigende mistrivsel	99
6.1 Kraka og Deloittes ekspertpanel	99
6.2 Tempo i uddannelsessystemet	101
6.3 Læringsmiljøer og balancen mellem mestring og præstation	104
6.4 Digitale medier og skærmbrug	107
6.5 Ressourcer i dagtilbud og uddannelsessystemet	111
6.6 Analoge fællesskaber udenfor skolen	115
7. Handleplan for bedre trivsel	117
8. Litteraturliste	123

Forord

Selvom de fleste unge i Danmark stadig trives, er der flere og flere, der mistrives. Rapporter, målinger og undersøgelser fra de seneste år understreger, at problemet både er reelt og voksende. Det er en kompleks problemstilling, og flere årsager har bidraget til udviklingen. Denne rapport kortlægger mistrivsel blandt unge i dagens Danmark og undersøger, hvad den stigende mistrivsel kan skyldes. I forlængelse heraf peger vi på en række områder og konkrete løsninger på, hvordan trivsel blandt børn og unge kan forbedres.

Stigende mistrivsel blandt unge er et samfundsproblem af mindst to årsager: For det første er mistrivsel skidt i sig selv. Hele idéen med et rigt samfund er netop, at så mange som muligt får mulighed for at trives. Og for det andet kan mistrivsel føre til fremtidige offentlige udgifter i form af udgifter til behandling og reduceret arbejdsudbud. I en tid hvor velfærdsstaten i forvejen er under et massivt udgiftspres, er der snarere brug for det modsatte.

Når mistrivsel blandt unge stiger, er det naturligt at lede efter årsagerne et eller flere steder i samfundsudviklingen. Vores analyser tyder på, at unge i høj grad er bekymrede for fremtidige temperaturstigninger og klimaforandringer. Analyserne peger også på, at de sociale medier kan bidrage til at give et skævt billede af, hvordan et normalt ungdomsliv ser ud. Vi har også undersøgt, om et stigende pres for at præstere i uddannelsessystemet bidrager til den stigende mistrivsel blandt unge. Og det viser sig faktisk, at det er blevet vigtigere end tidligere, at man er blandt de bedste i gymnasiet. Det kan være med til at skabe et præstationspres blandt unge.

I denne rapport tager vi trivselskrisen og dens konsekvenser alvorligt. Men der er også lyspunkter. Uddannelsesniveaulet blandt de unge er steget drastisk i de seneste årtier. Og en analyse i rapporten viser, at børn af efterkommere i dag klarer sig lige så godt i folkeskolen som børn af etniske danskere, når man tager højde for forskelle i socioøkonomisk baggrund.

Ud fra rapportens analyser, vores læsning af litteraturen og et nyt ekspertpanel med en lang række af Danmarks førende eksperter indenfor unge og trivsel har vi udviklet en handleplan med en række konkrete forslag, som potentielt kan bidrage til at forbedre trivsel blandt de unge. Handleplanen er underskrevet af Small Great Nation-teamet samt fem øvrige eksperter, der bidrager med afgørende viden, som ligger uden for økonomiens traditionelle fagområde.

Vi håber, at analyserne i rapporten, og ikke mindst handleplanen, kan bruges af bl.a. regering og folketing som afsæt for de politiske diskussioner og initiativer, som er nødvendige, hvis vi skal gøre os håb om at vende den foruroligende udvikling.

Stor tak til sekretariatets medarbejdere: Kasper Hjalager Albrechtsen, Andreas Lund Jørgensen, Mathias Dybdahl Ahle, Ninja Ritter Klejnstrup, Victor Prag Nesta, Emilie Kieler, Anders Gotfredsen, Emma Terreni og Anne Sophie Hækkerup.

God læselyst!

Hans Jørgen Whitta-Jacobsen, professor på Københavns Universitet og Senior Fellow i Kraka

Jørgen Søndergaard, Senior Fellow i Kraka

Michael Svarer, professor på Aarhus Universitet og Senior Fellow i Kraka

Peter Mogensen, direktør i Kraka

Ulrik Beck, cheføkonom i Kraka

Small Great Nation

I samarbejdet mellem Kraka og Deloitte om projektet Small Great Nation analyserer vi langsigtede udviklingsperspektiver for det danske samfund. Initiativet er uafhængigt af politiske ideologier og af politiske og økonomiske interesser. Initiativet udnytter både eksisterende forskningsbaseret viden og bidrager med nye selvstændige analyser, der munder ud i fagligt baserede løsningsforslag for at skabe et bedre Danmark.

Tidligere rapporter:

- Muligheder og udfordringer
- Sammenhængskraft
- De højthængende frugter
- Mission Possible? Velfærdsstaten mod 2040
- Innovation – nøglen til bæredygtig vækst
- En klimareform, der sikrer de magiske 70 pct.
- Livet med corona – nye muligheder for klimæet og økonomien
- EU-samarbejdet – en god deal for Danmark?
- Fremtidens arbejdsmarked – en fest for alle?
- Grønne køer, russisk gas og CO2 – myter og realiteter
- Den offentlige sektor - velfærdsstatens juvel?

Derudover har Small Great Nations Ungepanel – bestående af 42 unge mennesker – udarbejdet rapporten: Ungepanelets vision for 2040.

Find alle rapporter, analyser og debatindlæg fra samarbejdet her: <https://sgnation.dk/> eller her http://kraka.dk/small_great_nation.

Small Great Nation handler også om konferencer, webinarer, podcasts, ungepanel og meget andet. Læs mere om de mange aktiviteter her: <https://sgnation.dk/>.

1. Sammenfatning

Mistrivslen blandt danske unge er stigende

Et stigende antal rapporter og undersøgelser har over de seneste ti år afdækket, at stadig flere unge mistrives. Mistrivsel er et problem, der går udover unges livskvalitet, og som samtidig kan medføre samfundsøkonomiske omkostninger på sigt i form af fx øgede behandlingsudgifter eller reduceret arbejdsudbud. I denne rapport undersøger vi gennem en række analyser udviklingen i de unges trivsel. Analyserne foretages med en datadrevet tilgang og gennem en samfundsøkonomisk linse. Vi undersøger både årsagerne til den stigende mistrivsel, og hvilke løsninger der kan være med til at vende udviklingen og øge trivslen hos de unge.

Danske unge er ikke de lykkeligste i verden

Man hører ofte, at Danmark er et af de lykkeligste lande i verden, men det er ikke nødvendigvis tilfældet for de unge. En analyse i denne rapport indikerer, at danske unge i stigende grad trives dårligere end unge i resten af Europa. Mistrivsel i ungdommen går ud over de unges livskvalitet, og vi viser, at mistrivsel kan følge de unge resten af livet. Fx viser vi i en analyse i denne rapport, at lav trivsel i folkeskolen gør unge mindre tilbøjelige til at gennemføre en ungdomsuddannelse, der ellers kan hjælpe dem videre i livet.

Nye strukturer kan være en del af forklaringen

Den stigende mistrivsel blandt unge tyder på, at der er sket strukturelle ændringer i samfundet, der har påvirket de unges trivsel. Vi undersøger flere samfundsmæssige ændringer, der har en stor indflydelse på unge i dag, og som har ændret sig over de sidste 30 år: Pres for mere uddannelse, digitaliseringen af samfundet og klimaforandringerne. Gennem en spørgeskemaundersøgelse af danske unge finder vi, at både et højt onlineforbrug og bekymringer for klimaforandringerne hænger sammen med lav trivsel blandt de unge.

Reformer har øget presset på de unge

De sidste tyve år har det danske samfund været præget af reformer med fokus på at øge væksten og arbejdsudbuddet i samfundet, bl.a. for at finansiere den offentlige sektor. Det har der været gode grunde til at gøre, for, som vi beskrev i den forrige Small Great Nation-rapport, er den offentlige sektors finansiering under pres af flere forskellige årsager.¹ Men bestræbelser på at øge arbejdsudbud og produktivitet kan også have været med til at øge presset på de unge og dermed mistrivslen. Et øget pres på de unge er blot en blandt flere potentielle årsager til, at mistrivslen blandt unge er stigende.

Folkeskolen er en vigtig brik for unges trivsel og fremtid...

Fundamentet for god trivsel dannes tidligt i livet. I Small Great Nation-samarbejdet retter vi ofte fokus mod forholdene i folkeskolen, og med god grund. Folkeskolen er et sted, hvor de fleste unge tilbringer en stor del af deres liv, og trivslen i skolen har derfor afgørende betydning for de unges generelle trivsel. Tiden i folkeskolen er med til at danne grundlaget for unges liv og fremtid, og der findes et utal af parametre, der kan påvirke deres trivsel i skolen. Fx øger det sandsynligheden for lav trivsel i de senere klasser, hvis man er født i årets sidste måneder og dermed er blandt de yngste i en skoleklasse. På samme måde kan klassekammerater, og ikke mindst lærere, være med til at påvirke den enkeltes trivsel i positiv eller negativ retning. Trivsel i folkeskolen er vigtig både for unges videre trivsel og for fx deres uddannelsesstilbøjelighed. Samlet set peger disse fund i retning af, at der er mange knapper i folkeskolen, der kan skrues på, hvis trivslen for de unge skal øges.

Problemer i folkeskole til trods for reformer

Folkeskolen er da også blevet reformeret flere gange inden for de sidste 10 til 15 år, men vores analyser tyder på, at man ikke er i mål. Der er stadig stigende udfordringer med at tiltrække og fastholde dygtige lærere. Samtidig er lærernes faglige autoritet under pres fra både forældres stigende forventninger og politikeres detaljerede styringsmål for, hvad lærerne skal undervise i.

¹ Small Great Nation rapport nr. 11: *Den offentlige sektor – velfærdsstatens juvel?*

Udfordringerne i folkeskolen er således komplekse, og det vil være naivt at tro, at der findes lette løsninger på alle problemer. Problemet med overdreven politisk styring kan afhjælpes, hvis blot der er politisk vilje til at løsne grebet. Men problemerne med at tiltrække og fastholde de dygtigste lærere kræver en langsigtet plan for, hvordan man genopretter lærerhvervets anseelse.

Reformer af folkeskolen skal øge kvalitet og trivsel

Børn og unges trivsel i skolen kan ikke adskilles fra kvaliteten i folkeskolen i øvrigt. Derfor er det også afgørende at politikerne har elevernes trivsel for øje, når de skal udvikle fremtidens folkeskole. Her kan de med fordel inddrage nogle af de indsigter, fremkommet bl.a. i tæt samarbejde med et ekspertpanel, som denne rapport bidrager med.

... stigende fokus på uddannelse presser dog mange unge

Efter grundskolen starter de fleste unge på en ungdomsuddannelse. Også her er strukturerne vigtige for trivslen, og på både erhvervsskolerne og gymnasierne finder vi tendenser, der kan have bidraget til den stigende mistrivsel. Erhvervsskolerne har i stigende grad problemer med at rekruttere fagligt stærke lærere. Samtidigt søger flere og flere unge ind på gymnasierne, hvilket har øget forskellen på de fagligt stærkeste og svageste af eleverne. I denne rapport viser vi, at gymnasiekarakterer er blevet en vigtigere indikator for, hvordan unge klarer sig senere i livet. Vi viser også, at det for nogle unge ikke nødvendigvis er en gymnasial uddannelse, der giver den største indkomst senere i livet. Privatøkonomi kan også presse de unge, men på trods af forskellige reformer arbejder studerende ca. lige så meget i dag, som de gjorde i 90'erne. De studerende gennemfører dog i stigende grad deres uddannelse på normeret tid, så deres samlede arbejds- og studiebyrde er sandsynligvis steget.

Vi har udarbejdet en handleplan, der skal vende udviklingen

I rapporten finder vi tegn på, at mange forhold er anderledes for unge i dag, end de var tidligere. Vi peger samtidig på en lang række elementer, der har en effekt på unges trivsel. På baggrund af rapportens resultater, og ved hjælp af et ekspertpanel, kommer vi i sidste kapitel med en række bud på, hvad der kan vende den negative udvikling, og hvordan de unges trivsel kan forbedres.

Denne rapport analyserer de unge og deres trivsel

I denne rapport analyserer vi omfanget af mistrivsel blandt unge, og hvordan ændringer i samskudsstrukturer kan have påvirket de unges trivsel. I dette første kapitel opsummerer vi resultater og diskussioner fra rapportens øvrige kapitler.

1.1 De unges trivsel

Hvad er trivsel, og hvorfor stiger mistrivslen?

De sidste mange år har danske unge rapporteret en stigende grad af mistrivsel, bl.a. i form af øget stress, angst, depression, ensomhed m.m. Forværringen af de unges trivsel er en udfordring for samfundet. Dårlig trivsel har både alvorlige konsekvenser for unges livskvalitet og kan samtidigt påvirke deres fremtid negativt. Trivsel er et komplekst fænomen, der kan måles og opgøres på mange forskellige måder. I dette kapitel ser vi både på indikatorer for unges selvrappede trivsel og på udviklingen i antallet af psykiske diagnoser og selvmord.

Der findes mange bud på forklaringer på udviklingen

I rapporten kommer vi på forskellig vis ind på, hvad der potentielt kan være årsag til den stigende mistrivsel blandt unge. Den stigende selvrappede mistrivsel kan være påvirket af en øget me-dieopmærksomhed på mistrivsel, psykiske lidelser og ensomhed mv. Det stigende antal unge med psykiske diagnoser kan også delvist skyldes, at man er blevet bedre til at diagnosticere. Men uanset hvad udviklingen skyldes, bliver samfundet nødt til at forholde sig til det faktum, at flere og flere unge mistrives.

Vi kaster lys over fænomenet i Danmark

I kapitel 2 forsøger vi at kaste lys over, hvilke unge der mistrives, og hvad der kan være årsagen til den stigende mistrivsel. Vi undersøger samtidigt, om den stigende mistrivsel udelukkende er et dansk fænomen, eller om udviklingen også finder sted i udlandet. Derudover ser vi på, hvilke konsekvenser mistrivsel i ungdommen kan have for den enkeltes fremtidsmuligheder.

Mistrivsel har været stigende blandt unge i flere år	<p>Stigende mistrivsel blandt unge</p> <p>Langt størstedelen af børn og unge i Danmark trives. Mange undersøgelser indikerer imidlertid, at flere unge mistrives end tidligere. Det gælder fx selvrapporteret mistrivsel i folkeskolen og på ungdomsuddannelser i form af fx ensomhed, som er steget det seneste årti. Derudover er andelen af personer under 30 år, som har en moderat psykisk sygdom som fx depression, mere end tredoblet siden 2002.</p>
Piger mistrives mere end drenge	<p>Mistrivsel er ikke lige sandsynligt for alle unge. Piger har fx markant større sandsynlighed for mistrivsel end drenge. Derudover har efterkommere fra ikke-vestlige lande lavere sandsynlighed for mistrivsel sammenlignet med unge med dansk oprindelse, når der er taget højde for en række relevante faktorer. Vi viser også, at socioøkonomiske faktorer har en stor betydning for unges trivsel. Fx har børn fra højindkomstfamilier lavere sandsynlighed for at mistrives end børn fra lavindkomstfamilier.</p>
Trivslen er gået mere tilbage i Danmark end resten af Europa	<p>Danske unge trives i stigende grad dårligere end unge i resten af Europa</p> <p>Fra 2013 til 2018 er unges trivsel faldet mere i Danmark end i resten af Europa. Faktisk er Danmark det land i Europa med den næststørste tilbagegang i unges trivsel i perioden, kun overgået af Litauen.</p>
Et lands økonomi har betydning for dets unges trivsel	<p>En række økonomiske faktorer, såsom et lands velstandsniveau, arbejdsløshed og ulighed, ser ud til at hænge tæt sammen med trivslen blandt unge. Danmark klarer sig dog relativt godt på disse faktorer, hvorfor de ikke kan siges at forklare tilbagegangen i danske unges trivsel.</p>
Trivslen i DK ligger længst under, hvad man ville forvente	<p>Faktisk viser vores analyse, at når vi kontrollerer for de relevante økonomiske faktorer i en estimationsmodel, er Danmark det land i Europa, hvor trivslen ligger længst under det niveau, man ud fra økonomiske faktorer kunne forvente.</p>
Unge mistrivsel har kort- og langsigtede konsekvenser	<p>Mistrivsel i udkolingen kan spænde ben for unges videre uddannelse</p> <p>Mistrivsel i folkeskolen påvirker ikke blot unges livskvalitet på kort sigt, men kan også have langsigtede konsekvenser. Vi finder således, at personer med lav trivsel i 9. klasse har ca. 5,3 pct.-point lavere sandsynlighed for at have gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter 9. klasse sammenlignet med personer, som ikke har lav trivsel. Resultatet består når vi kontrollerer for en lang række baggrundskarakteristika som personens karakterer, køn, etniske herkomst, psykiatriske diagnoser og familieforhold.</p>
Stort potentiale i at forbedre trivslen i grundskolen	<p>Tidligere Kraka-Deloitte-analyser har vist, at ungdomsuddannelse er en vigtig parameter for fremtidige livsforhold, herunder indkomst. Vores analyse taler for, at indsatser, der øger trivslen i grundskolen, ikke kun gavner de unge på kort sigt, men også gavner både de unge og samfundet på længere sigt.</p>

1.2 Ungdomslivet i forandring

Noget i ungdomslivet har ændret sig til det værre	<p>At være ung har altid indeholdt vanskelige elementer, men den stigende mistrivsel blandt unge indikerer, at noget må have ændret sig til det værre. Der findes flere forhold i samfundet, der har ændret sig over de seneste 30 år. Tre af disse forhold er et øget uddannelsesniveau, en øget digitalisering af samfundet og klimaforandringer. I kapitel 3 afdækker vi, hvordan samfundet har ændret sig på disse punkter, og peger på hvordan det kan påvirke den unge generation.</p>
Unge tager længere uddannelser	<p>Forskel mellem nuværende unge og tidligere generationer af unge</p> <p>En væsentlig samfundsudvikling, der har fundet sted de sidste 30 år, er, at uddannelsesniveaet i samfundet og blandt unge er steget betydeligt. Samfundets efterspørgsel efter uddannet arbejdskraft er steget, hvilket betyder, at der er færre job til ufaglærte. Samtidigt har unge fået bedre muligheder for at vælge den uddannelse, de gerne vil have, og følge den karrierevej, de har lyst til. Det har givet større uddannelsesfrihed til de unge, men kan også have været med til at skabe en følelse af uddannelsespres. I 1991 havde 16 pct. af de 25-29-årige en videregående uddannelse. Det tilsvarende tal for 2021 er 49 pct.</p>

<p>Samfundet er blevet digitaliseret siden 90'erne</p>	<p>En anden ting, der har ændret sig drastisk i løbet af de seneste 30 år, er adgangen til internet, computere og mobiltelefoner. Andelen af familier, der har hhv. en PC og en mobiltelefon i hjemmet, er gået fra at være relativt lille i starten af 1990'erne til i dag at omfatte stort set alle familier.</p>
<p>Unge skal leve med konsekvenserne af klimaforandringerne</p>	<p>Selvom tidligere generationer også har kendt til udfordringerne med klimaforandringer, fylder de mere i samfundsbilledet i dag, end de nogensinde har gjort. De syv varmeste år nogensinde registreret i Danmark er indtruffet indenfor de seneste 16 år. De stigende temperaturer medfører ifølge DMI mere ekstremt vejr i form af bl.a. flere hedeølger og skybrud. De nuværende unge er derudover den første generation, der kan komme til leve længe nok til for alvor at opleve konsekvenserne af klimaforandringerne.</p>
<p>Unge med mange onlinetimer har lavest livstilfredshed</p>	<p>Mange unge længes efter at se deres venner fysisk fremfor digitalt Unge i dag er blandt de første generationer, der lever i en udbredt digital verden, der ikke eksisterede for 30 år siden. Blandt eksperter er der delte meninger om, hvorvidt digitaliseringen, der fx indebærer øget brug af skærme, digitale platforme og sociale medier, er godt eller dårligt for unges trivsel. Forskningen finder fx forskellige sammenhænge mellem højt skærmforbrug og unges trivsel, hvor skærmforbrug kan være til gavn for nogle, men en ulempe for andre. Nogle studier har dog fundet kausale negative effekter af specifikt sociale medier på unges mentale helbred. I en spørgeskemaundersøgelse, som vi har fået foretaget af Epinion, af 1.500 danske unge mellem 12 og 30 år finder vi, at der er en negativ sammenhæng mellem onlinetid i fritiden og unges livstilfredshed. De unge, der har lavest gennemsnitlig livstilfredshed, er de unge, der er online i mere end 8 timer om dagen.</p>
<p>Stor gruppe af unge længes efter mere fysisk samvær</p>	<p>En del af forklaringen på den faldende trivsel blandt unge kan være, at digitaliseringen af samfundet og vanedannende digitale platforme i stigende grad, og potentielt mod de unges vilje, udkonkurrerer fysisk samvær. Det medfører, at mange unge går glip af de positive sociale og fysiske elementer, der er forbundet med fysisk samvær. I vores analyse finder vi, at to ud af tre unge maksimalt mødes én gang om ugen med deres venner i fritiden. Vi finder derudover, at en stor andel unge ville foretrække at mødes mere fysisk med deres venner i stedet for at mødes online. I alt har 34 pct. af de unge sagt, at de er enige eller meget enige i, at de ville foretrække mere fysisk kontakt. Samtidigt synes 47 pct., at de bruger for meget tid på sociale medier.</p>
<p>Sammenligninger på sociale medier giver unge dårlig selvtilid</p>	<p>Sociale medier kan også være en forklaring på unges stigende mistrivsel. Sociale medier kan være med til at give et urealistisk sammenligningsgrundlag, hvilket kan gå ud over nogle unges selvtilid. Vores analyse viser, at de unge undervurderer deres egen popularitet på sociale medier, men ikke undervurderer sig selv på andre udvalgte parametre.</p>
<p>Klimaforandringer er de unges største bekymring ...</p>	<p>Klimabekymringer får unge til at overveje fravalg af børn De seneste par år har budt på en lang række historiske kriser for Danmark og Europa. Det gælder ikke mindst COVID-19-pandemien, krigen i Ukraine og økonomiske kriser. Alligevel finder vi, gennem vores spørgeskemaundersøgelse, at klimaforandringerne stadig er den største bekymring for de unge.</p>
<p>... hvilket kan bidrage til faldende fertilitet</p>	<p>Analysen viser, at bekymringer for klimaforandringerne påvirker nogle unge i en sådan grad, at det kan få målbare konsekvenser for den unge generation såvel som hele samfundet. Vi finder, at 18 pct. af de unge mellem 12 og 30 år i nogen eller høj grad har overvejet at lade være med at få børn som følge af klimaforandringerne. Andelen er især høj blandt unge kvinder mellem 20 og 30 år, hvor hver fjerde overvejer at lade være med at få børn. Resultaterne er sammenfaldende med, at Danmarks fertilitetsrate har været dalende i en længere årrække. I 2022 blev fertilitetsraten opgjort til 1,55 børn pr. kvinde i Danmark, hvilket er det laveste niveau siden 1987. Analysen siger ikke noget om, hvor mange af dem, som i deres ungdom overvejer ikke at få børn, som i sidste ende faktisk ikke får børn. Men analysen peger på, at unges bekymringer for klimaforandringerne kan være en faktor, der bidrager til den faldende fertilitet.</p>

Klimabekymringer går ud over unges livskvalitet

Klimaforandringerne påvirker ikke kun vejret og økonomien i fremtiden. Klimaforandringerne er også kilde til stor bekymring blandt unge allerede i dag og udgør dermed allerede nu en velfærdsforringelse for mange unge. Det giver endnu en grund til at gøre en indsats mod klimaforandringerne.

Stor andel af de unge svarer, at de bidrager aktivt ...

De unges klimabekymringer sætter sig ikke i forbruget

Vores spørgeskemaundersøgelse viser, at godt halvdelen af de 18-30-årige siger, at de gør noget aktivt for at bekæmpe klimaforandringerne. Især klimatunge forbrugsvarer og biltransport bliver fremhævet som veje til at nedbringe klimaaftrykket.

... men unges klimabelastning er ikke lavere

Når vi undersøger de unges klimabelastningen pr. 1.000 kr. forbrug, finder vi dog ingen nævneværdig forskel mellem de unges og den øvrige befolknings klimabelastning. Samtidig finder vi ikke tegn på, at de unge sparer mere på klimatunge forbrugsvarer såsom oksekød, mejeriprodukter og flyrejser, når vi sammenligner dem med resten af befolkningen.

Derfor kræver den grønne omstilling politiske ændringer

Analysen peger på, at bekymringen for klimaforandringerne blandt de unge ikke afspejles tydeligt i deres forbrug. Det tegner et billede af, at den grønne omstilling næppe sker automatisk som følge af individuelle forbrugsbeslutninger. Det taler for, at regulering og afgifter har en afgørende rolle at spille, når det kommer til at omlægge produktionen og forbruget i samfundet i en mere bæredygtig retning.

1.3 Folkeskolen

Trivsel i folkeskolen har stor betydning for fremtiden

Børn og unge tilbringer en stor del af deres liv i folkeskolen, som også udgør en hjørnesten i mange unges sociale liv. Tiden i folkeskolen er også med til at danne grundlaget for, hvordan unges liv forløber efter skoletiden. Derfor er det bekymrende, at andelen af skolebørn med lav trivsel i 4. til 9. klasse har været stigende. I dette kapitel ser vi nærmere på, hvad der kan have betydning for trivslen i folkeskolen.

Antallet af elever, som skoleudsættes, er faldet markant

Skal flere børn skoleudsættes?

En måde at fremme trivslen i grundskolen er ved at lade dem, der har brug for det, starte et år senere i skole. Alligevel er antallet af elever, som får lov til at starte et år senere, faldet markant de sidste 15 år som følge af en skærpelse af reglerne. Det kan særligt have konsekvenser for børn født sidst på året, der typisk vil være blandt de yngste i deres klasse, hvis de ikke får lov til at starte et år senere.

Fødselsmåned har betydning for trivslen i folkeskolen

Vores analyse viser, at børns fødselsmåned påvirker sandsynligheden for at mistrives i folkeskolen, og at det særligt er børn født sent på året, som har større risiko for mistrivsel. Det taler for, at der kan være en trivselsgevinst ved at lade flere elever starte et år senere. Hvis tilstrækkeligt mange blev skoleudsat, ville man ikke forvente en sammenhæng mellem fødselsmåned og trivsel.

Skoleudsættelse har dog begrænset anvendelse

Vores analyse viser, at skoleudsættelse har potentiale til at forhindre op til 239 børn pr. årgang i at mistrives. Det er altså en mindre andel i forhold til den generelle mistrivsel, og i praksis kan det være svært at identificere de børn, der vil få gavn af skoleudsættelse.

Trivsel og karakterer hænger sammen

Socioøkonomiske faktorer, herkomst og køn har stor betydning for karakterer i grundskolen

Elevers faglige resultater og trivsel i grundskolen hænger tæt sammen. Elevers faglige præstationer i skoletimerne kan påvirke deres generelle trivsel, mens trivsel kan påvirke deres indlæring og dermed faglige præstationer. I en analyse finder vi, at elevers socioøkonomiske baggrundsfaktorer, herkomst og køn har stor betydning for deres faglige præstationer i grundskolen. Vi kigger også på udviklingen over tid, og her finder vi to interessante resultater:

Piger får højere karakterer, men har også mere mistrivsel

Det første resultat er, at drengene i stigende grad halter efter pigerne. Den gennemsnitlige karakterforskel mellem drenge og piger er steget fra ca. 0,7 karakterpoint i skoleåret 2012/2013 til ca. 0,9 karakterpoint i skoleåret 2020/2021. Samtidigt er mistrivslen steget mere hos piger, til trods

for at pigerne i stigende grad klarer sig bedre i skolen end drengene. Resultatet kan være en indikation af, at piger føler et større uddannelsespres end drenge, hvilket både sætter sig i karakterer og trivsel.

Ikke-vestlige efterkommere får bedre karakterer

Det andet resultat er, at efterkommere fra ikke-vestlige lande for første gang har højere karakterer end elever med dansk oprindelse, når der kontrolleres for baggrundsfaktorer som forældres uddannelse, indkomst og beskæftigelse. Resultatet viser, at en simpel sammenligning mellem efterkommere og elever af dansk oprindelse undervurderer, hvor godt efterkommere faktisk klarer sig i forhold til deres forudsætninger.

Klassen har stor betydning for trivsel og karakterer

Lærers betydning for karakterer og trivsel

En skoleklasse kan have stor betydning for, hvordan den enkelte elev trives og klarer sig fagligt i skolen. Elevernes trivsel og præstationer afhænger både af deres relationer til de øvrige børn i klassen og af klassens lærere. Vi har i en analyse set nærmere på, hvordan lærere kan påvirke elevers trivsel.

En god lærer kan sænke mistrivsel signifikant

Vi finder, at der er stor forskel på, hvor meget de enkelte lærere bidrager til trivslen i en klasse. En elev kan få reduceret sin sandsynlighed for at mistrives med 10 pct.-point ved at have en lærer med et af de 10 pct. højeste trivselsbidrag i stedet for en lærer med et af de 10 pct. laveste trivselsbidrag. Dette er en stor effekt, da den samlede andel af elever med lav trivsel i folkeskolen i 2022 var ca. 12 pct.

Ikke-uddannede undervisere går ud over trivslen

Vi finder også, at en ting, der kendetegner de undervisere, der har positive trivselsbidrag, er, at de i overvejende grad har en læreruddannelse. Med undtagelse af undervisere med en erhvervsfaglig uddannelse finder vi, at undervisere, der ikke har en læreruddannelse, i gennemsnit mindsker trivslen hos eleverne sammenlignet med læreruddannede undervisere. Resultatet indikerer, at det er vigtigt for elevernes trivsel, at undervisere i folkeskolen har en læreruddannelse.

Undervisere har stor betydning i samfundet...

Lærernes kvalifikationer halter fortsat bagefter trods reform

Kvaliteten af uddannelsessystemet, og her særligt grundskolen, er afgørende for samfundets effektivitet og lighed på lang sigt. En forudsætning for en velfungerende grundskole er dygtige lærere. Der har længe været politisk fokus på læreruddannelsen og rekrutteringen af dygtige lærere. En reform af læreruddannelsen i 2013 havde til hensigt at løfte de lærerstuderendes faglighed, gøre læreruddannelsen mere attraktiv samt mindske frafaldet.

... men udvikling i lærerbestanden er bekymrende

Vi viser, at der siden 1995 har været et stigende antal undervisere i grundskolen uden læreruddannelse. Der hentes samtidigt en stigende andel af lærere fra bunden af karakterfordelingen fra gymnasiet. Derudover viser vi, at der er et højt frafald på læreruddannelsen, og kun halvdelen af de nyuddannede lærere fastholdes i grundskolen.

Svag positiv effekt af reformen, men stadig lang vej

Der er svage tegn på, at reformen fra 2013 har reduceret frafaldet på uddannelsen og tiltrukket flere af de bedste fra en gymnasieårgang. Men der er fortsat store udfordringer med rekrutteringen, uddannelsen og fastholdelsen af dygtige undervisere i grundskolen. Der er derfor brug for at dreje på yderligere håndtag, hvis kvaliteten af lærere skal øges, frafaldet på uddannelsen skal reduceres, og fastholdelsen af lærere i grundskolen skal forbedres.

1.4 Ungdomsuddannelser

Unge føler et stigende pres for uddannelse ...

Både eksperter og de unge selv fremhæver et stigende forventningspres i uddannelsessystemet som en del af forklaringen på den stigende mistrivsel blandt unge. Presset i uddannelsessystemet kan komme fra flere sider, herunder pres for hurtig færdiggørelse, præstationspres og et økonomisk pres. Unge skal helst uddanne sig så hurtigt som muligt, samtidig med at de præsterer godt og har et godt studiejob eller spændende fritidsinteresser.

... hvilket bl.a. kan skyldes løbende reformer

De sidste 30 år har der været et vedvarende fokus i samfundet på, at unge skal uddanne sig mere, længere og hurtigere, hvilket de også har gjort. I løbet af 00'erne og 10'erne er der fx blevet indført en række reformer, der har haft til hensigt at få unge hurtigere igennem uddannelsessystemet, fx den såkaldte "hurtigstartsbonus" og fremdriftsreformen. Uddannelsesniveaueet blandt de unge er da også steget drastisk de sidste 30 år. Det er positivt, men kan samtidig også være en årsag til, at nogle unge føler et uddannelsespres.

Vi undersøger, om presset på de unge er steget

I dette kapitel har vi set på, om det pres i uddannelsessystemet, som nogle unge oplever, også kan genfindes i data. Vi ser bl.a. på, om gymnasiekarakterer er blevet vigtigere for unges fremtidige muligheder, både i forhold til indkomst og videreuddannelse, men også i forhold til fx civilstatus. Vi undersøger derudover, hvordan det påvirker de unge, når flere og flere vælger en gymnasial uddannelse, herunder især unge med relativt lave folkeskolekarakterer.

Færre unge søger ind på erhvervsuddannelserne

Færre af de fagligt stærke unge bliver lærere på erhvervsskoler

I 2022 var antallet af elever, som påbegyndte en erhvervsuddannelse, rekordlavt, og antallet af ansøgere til erhvervsskolerne er faldet de sidste mange år.² Det har pustet nyt liv i debatten om, hvordan man kan gøre erhvervsuddannelserne mere attraktive.

Færre af de fagligt stærke bliver lærere på erhvervsskoler

Et område, man kan kigge på, er kvalifikationerne hos lærerne. Lærere spiller nemlig en nøglerolle i at motivere eleverne. Vi finder i en analyse, at færre bogligt stærke studenter bliver lærere på erhvervsuddannelserne. Blandt nyansatte erhvervsskolelærere med en mellemlang eller lang videregående uddannelse har der været en markant stigning i andelen med gymnasiekarakterer fra bunden af karakterfordelingen. I samme periode har der været et fald i andelen af erhvervsskolelærere med en mellemlang eller lang videregående uddannelse, der befandt sig i toppen af karakterfordelingen på deres gymnasieårgang.

Mindre attraktivt at være lærer på erhvervsskoler

Man kan godt være en dygtig og motiverende underviser uden at have haft det højeste gennemsnit i gymnasiet. Men udviklingen kan tyde på, at det er blevet mindre attraktivt at være lærer på erhvervsskolerne.

Klar sammenhæng mellem karakterer og succes i livet ...

Gymnasiekarakterer har fået større betydning for unges fremtid

Et stigende pres for at få gode karakterer i skolen og på gymnasiet kan være en medvirkende årsag til den stigende mistrivsel blandt unge. I denne analyse viser vi, at det pres, som unge oplever for at præstere i uddannelsessystemet, har hold i virkeligheden. Vi finder nemlig, at der er en klar sammenhæng mellem unges gymnasiekarakterer, og hvordan de klarer sig senere i livet målt på fx indkomst, uddannelse og sandsynlighed for at være gift eller samlevende.

... som er blevet stærkere over tid

Samtidig er sammenhængen blevet stærkere over tid. Karakterer i gymnasiet ser altså ud til at have fået en større betydning for, hvordan man klarer sig senere i livet, end de havde tidligere. Det kan have været med til at øge præstationspresset for gymnasieelever.

Karakterer er blevet vigtigere for piger end for drenge

Analysen viser også, at sammenhængen mellem gymnasiekarakterer og indkomst før i tiden var stærkere for drenge end for piger, men at det i dag forholder sig omvendt, så sammenhængen nu er stærkere for piger end for drenge. Det kan være en konsekvens af, at piger i højere grad end tidligere bruger deres gode karakterer til at komme ind på videstunge uddannelser.

Lave karakterer giver adgang til færre studier end tidligere

Kræver videregående uddannelser bedre karakterer end tidligere?

En forklaring på den skærpede sammenhæng mellem karakterer og indkomst senere i livet kan være, at karakterer har fået større betydning for, hvilke videregående uddannelser man kan komme ind på. I denne analyse viser vi, at andelen af uddannelsespladser, man kan komme ind på, er faldet markant fra 2009 til 2021 for dem med karakterer i den nederste halvdel af fordelingen.

²Kilde: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=40260> og <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2023/april/230417aarets-soegetal-til-ungdomsuddannelserne-er-nu-opgjort>.

<p>Men muligheder med høje karakterer har ikke ændret sig</p>	<p>Analysen viser dog også, at det ikke er tilfældet i den øverste halvdel af karakterfordelingen, hvor andelen af uddannelsespladser, man har adgang til, er omtrent uændret i samme periode. Det er heller ikke blevet sværere at komme ind på de 50 mest populære uddannelser.</p>
<p>Flere og flere unge vælger en gymnasial uddannelse ...</p>	<p>Et stigende antal unge vælger gymnasiet, men en studenterhue betaler sig ikke for alle De seneste mange år har en større og større andel af unge valgt at tage en gymnasial uddannelse, og i 2021 havde 64 pct. af unge mellem 25 og 29 år gennemført en gymnasial uddannelse. Det stigende elevtal på gymnasierne betyder, at gymnasierne optager flere elever med relativt lave folkeskolekarakterer end tidligere.</p>
<p>... selvom det ikke betaler sig for dem med lave karakterer</p>	<p>Men historisk har elever med relativt lave folkeskolekarakterer været lige så godt eller bedre stillet økonomisk senere i livet med en erhvervsuddannelse. Vi viser, at blandt gruppen af personer med de 40 pct laveste folkeskolekarakterer har dem med en erhvervsuddannelse i gennemsnit den samme eller en højere forventet indkomst end dem med en gymnasial uddannelse. For personer med de 20 pct. laveste folkeskolekarakterer er forskellen i den forventede indkomst som 33-35-årig ca. 2.400 kr. om måneden i erhvervsuddannelsens favør.</p>
<p>Valg af uddannelse er op til den enkelte person</p>	<p>Der er dog mange flere faktorer end blot karaktergennemsnittet i folkeskolen, der påvirker indkomst senere i livet. Analysen siger dermed ikke noget om, at én uddannelsesform nødvendigvis er bedre for den enkelte person end en anden. Gode karakterer i folkeskolen giver generelt højere indkomst senere i livet, uanset valg af uddannelse. For både erhvervsuddannede og gymnasieudannede gælder, at de, der fik gode karakterer i folkeskolen, også har en højere forventet indkomst som 33-35-årig.</p>
<p>Vi undersøger, om bogligt pres går ud over trivselen</p>	<p>Bogligt pres i gymnasiet går ikke særskilt ud over trivselen hos unge med lave folkeskolekarakterer Som beskrevet ovenfor kan det være en ulempe for unges fremtidige indkomst at vælge en gymnasial uddannelse fremfor en erhvervsuddannelse, hvis de har haft boglige udfordringer i folkeskolen. I denne analyse undersøger vi, om det for den samme gruppe af unge også er en trivselsmæssig ulempe at vælge gymnasiet fremfor en erhvervsuddannelse.</p>
<p>Lave karakterer hænger sammen med lav trivsel</p>	<p>I analysen finder vi ikke, at der er en særskilt negativ effekt på unges trivsel af at vælge en gymnasial uddannelse fremfor en erhvervsuddannelse, hvis de har relativt lave folkeskolekarakterer. Vi finder dog, at der generelt er en sammenhæng mellem lave folkeskolekarakterer og lav trivsel på tværs af ungdomsuddannelserne.</p>
<p>Dårlig privatøkonomi kan presse studerende</p>	<p>Studerende er ikke fattigere end tidligere Karakterpres og boglige udfordringer er ikke det eneste, der kan være med til at lægge pres på de unge i uddannelsessystemet. Ét element, der kan øge presset på unge studerende, er deres privatøkonomi. I de seneste tyve år er der løbende blevet indført reformer, som har forringet statens uddannelsesstøtte (SU) og samtidig øget det økonomiske incitament til at arbejde flere timer ved siden af deres studier. Alt sammen samtidigt med at de unge også skal blive hurtigere færdige med deres studier.</p>
<p>Siden slut 90'erne har studerende tjent ca. 60.000 om året</p>	<p>På trods af de løbende reformer har de studerendes lønindkomst ikke ændret sig relativt til den generelle lønudvikling siden slutningen af 90'erne. Den gennemsnitlige årlige lønindkomst har siden år 1998 ligget stabilt omkring 60.000 kr. om året eller 5.000 kroner om måneden før skat i 2023-priser. De unge har også arbejdet ca. det samme antal timer siden 2008, hvor de arbejdede ca. 8 timer om ugen i gennemsnit.</p>
<p>Økonomi har ikke ændret sig, men flere læser på fuld tid</p>	<p>Analysen viser også, at trods SU-besparelserne har de studerende ikke rykket sig synderligt i samfundets indkomstfordeling siden 1995. De studerendes indkomst ligger omkring den 15. percentil i den samlede indkomstfordeling i samfundet. Analysen tyder på, at de unge altså ikke indkomst- og arbejdsmæssigt er væsentligt anderledes stillet i dag end tidligere. Dog er andelen af studerende, der færdiggør deres studier på normeret tid steget fra 55 pct. i 2011 til 69 pct. i 2021. Den hurtigere studiegennemførelstid, kombineret med en uændret arbejdsmængde, kan have bidraget til at presse nogle unge.</p>

1.5 Handleplan for bedre trivsel

Vi har samlet et panel af eksperter

Som supplement til vores dataanalyser har vi indsamlet perspektiver på unges mistrivsel fra en række personer og organisationer, som beskæftiger sig professionelt med unges trivsel, eller som har gjort sig erfaringer med mistrivsel blandt unge gennem deres daglige arbejde. De er alle sammen en del af det, vi kalder Kraka-Deloittes ekspertpanel om unges trivsel. Vi har drøftet trivselsudfordringerne gennem interviews, og alle deltagere har besvaret en panelundersøgelse. Panelundersøgelsen bestod af en spørgeskemaundersøgelse, hvor vi bl.a. har spurgt paneldeltagerne om deres vurdering af årsagerne til unges mistrivsel, og hvilke konkrete tiltag, de mener, vil forbedre de unges trivsel.

Handleplan inddrager samlet viden på området

I rapporten fremlægger vi en samlet handleplan, der indeholder konkrete tiltag til at bekæmpe den stigende mistrivsel blandt unge. Handleplanen tager udgangspunkt i analyser i denne rapport, en læsning af den eksisterende litteratur og input fra ekspertpanelet. Det endelige indhold er blevet bestemt på baggrund af faglige workshops med fem førende eksperter på området, der også står som medunderskrivere på handleplanen. Den indeholder i alt 27 konkrete anbefalinger, som tager udgangspunkt i fem overordnede anbefalinger:

- Sæt tempoet ned i uddannelsessystemet
- Styrk relationsdannelse, og skab bedre balance mellem mestring og præstation i faglige fællesskaber
- Bedre regulering af og undervisning i sociale og digitale medier
- Øg ressourcerne til en række eksisterende tiltag
- Skab bedre rammer for analoge fællesskaber.

De fleste konkrete handlepunkter kræver ressourcer

Mange af de anbefalede tiltag kræver enten ressourcer at gennemføre og/eller reducerer arbejdsudbuddet gennem fx øget tid i uddannelsessystemet. Øgede offentlige udgifter fordrer, at andre udgiftsområder nedprioriteres, eller at skatterne øges. Hvis skattetrykket øges, kan det i sig selv også reducere arbejdsudbuddet, hvilket sænker den samlede økonomiske vækst. Omvendt kan der også være gevinster at hente ved forbedret trivsel, bl.a. fordi det kan give lavere udgifter til behandling af psykisk sygdom, og fordi bedre trivsel kan øge sandsynligheden for at gennemføre uddannelse.

Trivsel er et spørgsmål om prioritering

Der er således i høj grad økonomiske prioriteringer involveret, hvis man vil forbedre trivslen blandt unge. Derfor bør de enkelte punkter i handleplanen understøttes af grundige analyser, der afdækker ressourcebehovet og giver en indikation af, hvor effektivt det vil bidrage til at forbedre trivslen. Flere af tiltagene foreslår vi desuden at indføre på forsøgsbasis for en mindre gruppe, så effekterne kan evalueres, inden de eventuelt opskaleres til hele landet. På den måde vil man kunne indkredse den relevante målgruppe yderligere og bedre afgøre, om de forventede gevinster i form af bedre trivsel står mål med omkostningerne.

Fem forslag i en akutpakke

Handleplanen indeholder forslag i forskellige størrelsesordener og med forskellige tidshorisonter. Vi har udvalgt fem forslag, som vi vurderer, har potentiale til at have en betydelig effekt på unges trivsel, og som kan gennemføres her og nu. Disse forslag ville kunne implementeres som en del af en "akutpakke" for at modvirke den stigende mistrivsel blandt unge. De fem forslag er:

- Udvid forsøg med færre skoletimer i grundskolen, saml op på erfaringer fra skoler, som allerede har afkortet undervisningen, og afsæt samtidig ressourcer til styrket tilbud om bl.a. lektiehjælp og længere åbningstider i fritidsordninger.
- Omformuler karakterbeskrivelserne på 7-trinsskalaen, så de har fokus på viden, kunnen og mestring frem for mangler.
- Afskaf elementer fra fremdriftsreformen fra 2013, såsom årsprøver, krav om fremdrift og maksimal studietid, på alle videregående uddannelser.
- Indfør forbud mod visse typer af vanedannende algoritmer, som fx automatisk "videre til næste" funktioner på sociale medier, streamingtjenester mv.
- Indfør krav om ingen adfærdsbaseret markedsføring målrettet mindreårige.

2. De unges trivsel

Flere og flere danske unge er i mistrivsel...

De seneste mange år har danske unge rapporteret en stigende grad af mistrivsel, bl.a. i form af øget stress, angst, depression og ensomhed. Forværringen af de unges trivsel er en udfordring for samfundet, og mistrivsel har alvorlige konsekvenser for unges livskvalitet og kan samtidigt påvirke deres fremtid negativt. Derfor er det vigtigt at forstå, hvad der kan være årsagen til den stigende mistrivsel, så der kan tages effektive skridt for at forbedre unges trivsel og livskvalitet.

... og mistrivsel har spredt sig til en bred gruppe af unge

Trivsel er et kompliceret fænomen, og eksperter på området har forskellige bud på, hvad der kan forklare den observerede stigning i mistrivsel. Der har altid været mistrivsel i samfundet, herunder blandt unge, men tidligere har den oftest været observeret hos udsatte unge med komplekse sociale problemer. Nogle eksperter peger på, at mistrivsel nu er ved at sprede sig til en bredere skare af unge.³

Vi kaster lys over udviklingen og fænomenet

I afsnit 2.1 giver vi et overblik over udviklingen i danske unges trivsel. Udviklingen er negativ set over flere forskellige opgørelser, og både når der ses på selvrapporteret trivsel og andre parametre, som fx psykiske diagnoser. Vi finder samtidigt, at trivsel stadig i høj grad hænger sammen med "klassisk udsathed", hvor fx unge fra velhavende hjem trives bedre end andre unge. Den stigende mistrivsel kan også aflæses i statskassen, hvor udgifterne til bl.a. udsatte børn og unge samt psykiatrien er stigende. Til sidst nævner vi en række mulige forklaringer på den stigende mistrivsel, som vi går i dybden med i de efterfølgende kapitler.

Danske unges trivsel falder bag resten af Europas

Afsnit 2.2 undersøger, om stigningen i unges mistrivsel er et dansk eller et internationalt fænomen. Resultaterne viser, at danske unges trivsel er faldet mest i Europa, og at danske unge samtidigt ligger lavest på trivselsskalaen, når der tages højde for fx Danmarks velstand.

Trivsel i skolen kan have stor indflydelse på unges fremtid

Udover at mistrivsel påvirker unges livskvalitet, kan det også have konsekvenser for deres fremtid. I afsnit 2.3 viser vi, at unge med lav trivsel i 9. klasse har lavere sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse umiddelbart efter folkeskolen, end andre unge har. Resultatet finder vi selv efter, at vi har taget højde for socioøkonomiske forhold som forældrenes uddannelse og de unges folkeskolekarakterer.

2.1 Stigende mistrivsel blandt unge

Stigende fokus på mistrivsel blandt unge

Gennem de seneste ti år har et stort antal undersøgelser vist, at unge i stigende grad oplever stress, angst, depression og andre psykiske problemer, som kan påvirke deres trivsel og livskvalitet på både kort og lang sigt. Den stigende mistrivsel har medført, at der er kommet et enormt fokus på problemet. Det gælder både i medierne og fra politisk side. Blandt eksperter, som vi har talt med ifm. vores ekspertpanel – læs mere i kapitel 6 – er der bred enighed om, at problemet er vokset, og at det er noget der bør tages hånd om.

Mistrivsel sætter spor i livet

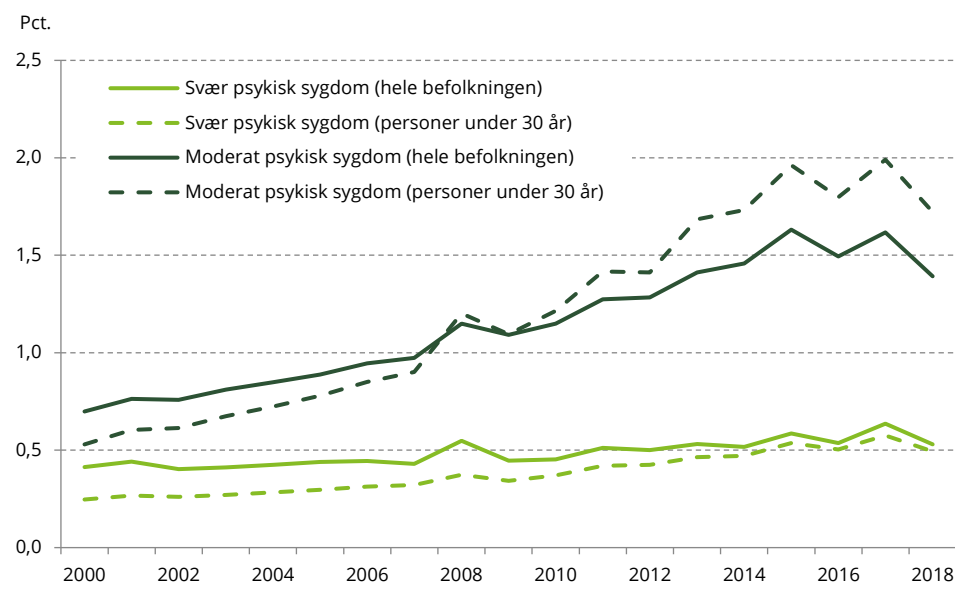
Ifølge Sundhedsstyrelsen er trivsel en tilstand af overvejende glæde, positivitet og tilfredshed, hvor "overvejende" betyder, at man overordnet set trives, selvom man sommetider godt kan være nedtrykt eller trist. Mistrivsel er derimod mangel på trivsel i en længere periode. Der kan være biologiske årsager til mistrivsel, men unges sociale miljø har også en betydning. Mistrivsel har stor indflydelse på de unges liv og kan også påvirke deres fremtidige muligheder, herunder uddannelse, karriere og parforhold.

³ Se fx Katznelson, N., Görlich, A. og Pless. M (2022).

Moderat psykisk sygdom har været stigende blandt unge

Mistrivsel kan bl.a. tage form af ensomhed over en længere periode, men det kan også tage form af angst, stress eller depression. Det betyder også, at der er forskellige grader af mistrivsel. I Danmark har der i flere år været en generel stigning i forekomsten af bl.a. stress og depression i den brede befolkning. Mistrivselen har dog særligt været stigende blandt unge. Fx er andelen af personer under 30 år, som har en moderat psykisk sygdom såsom depression mere end tredoblet siden 2002, mens andelen med en svær psykisk sygdom såsom skizofreni er fordoblet, jf. figur 2.1. For befolkningen som helhed har stigningen ikke været lige så markant.

Figur 2.1 Andel med psykiske sygdomme for personer under 30 år og hele befolkningen, 2000-2018

Anm.: Svær psykisk sygdom omfatter her psykiske lidelser som skizofreni, bipolar lidelse og svære personlighedsforstyrrelser. Moderat psykisk sygdom omfatter psykiske lidelser som angst, depression og ADHD. Afgrænsningen følger Benjaminsen m.fl. (2018).

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Vi anvender den nationale trivselsundersøgelse

I denne rapport anvender vi ofte Børne- og Undervisningsministeriets (BUVM) nationale undersøgelse af trivslen blandt elever i folkeskolerne og på ungdomsuddannelserne. Vi bruger denne undersøgelse, da størstedelen af eleverne på de forskellige uddannelser er med i undersøgelsen, og det derudover er muligt at koble tallene sammen med øvrige individdata fra Danmarks Statistik. Det betyder, at vi har baggrundskarakteristika på eleverne, såsom forældrenes uddannelsesniveau eller elevens sygdomshistorik. En ulempe ved undersøgelsen er, at den kun dækker perioden fra skoleåret 2014/2015 til skoleåret 2021/2022.

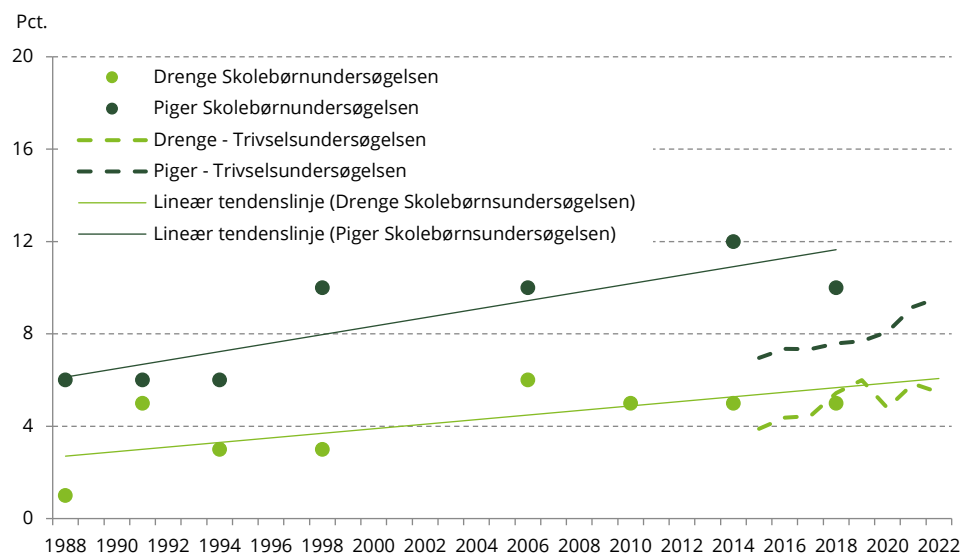
Ensomheden blandt unge har været stigende siden 1988

Der er dog også undersøgelser, der går længere tilbage. Skolebørnsundersøgelsen fra Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) er blevet foretaget hvert fjerde år siden 1988. Her bliver der bl.a. spurgt, om de unge er ensomme, et spørgsmål der går igen i den nationale trivselsundersøgelse. Den nationale trivselsundersøgelse viser, at der siden 2015 har været en stor stigning i antallet af både 15-årige drenge og piger, som føler sig ensomme, jf. figur 2.2. Stigningen svarer til ca. 1.250 flere unge pr. årgang, som oplever mistrivsel i form af ensomhed. Skolebørnsundersøgelsen viser samtidig, at stigningen har stået på siden 1988, og at stigningen er foregået i nogenlunde samme takt som den, der ses i den kortere periode ved den nationale trivselsundersøgelse, jf. figur 2.2. Det tyder på, at den stigende mistrivsel blandt unge ikke kun er et fænomen, som har stået på i det seneste årti.

Der er stor forskel på drenge og pigers trivselsniveau

Tallene fra de to undersøgelser viser også, at der er en stor niveauforskel mellem andelen af drenge og piger, som oplever ensomhed, og at denne forskel kun er blevet større over tid. Der er dog lidt større niveauforskel i undersøgelsen fra HBSC, men det kan skyldes forskelle i måderne, der bliver spurgt til ensomhed på.

Figur 2.2 Andel blandt 15-årige, der svarer, at de er ensomme eller meget ensomme, 1988-2022

Anm.: De fuldt optrukne linjer angiver de lineære tendenslinjer for observationer fra HBSC's skolebørnsundersøgelse, som er foretaget hvert fjerde år i perioden 1988 til 2018. Observationen for piger i 2010 er 5 pct., men indgår ikke i figuren, da den ligner en outlier i forhold til de øvrige observationer.

Kilde: HBSC's Skolebørnsundersøgelse (1988-2018) og BUVM's nationale trivselsundersøgelse (2015-2022).

Mange andre undersøgelser viser stigende mistrivsel

Udover skolebørnsundersøgelsen og den nationale trivselsmåling fra BUVM finder mange andre undersøgelser også en tendens til stigende mistrivsel blandt unge. Ottosen m.fl. (2022) viser fx, at der fra 2009 til 2021 har været en stigning blandt de 15-19-årige – især piger – der oplyser, at de mistrives. Den Nationale Sundhedsprofil 2021 viser, at der i perioden 2010 til 2021 har været en stigning på hhv. 10 og 20 pct.-point i andelen af 16-24-årige hhv. drenge og piger med en lav score på den mentale helbredsskala.

Uanset udviklingen, så har vi i dag et mistrivselsproblem

Mange undersøgelser indikerer altså, at de unges trivsel samlet set er forværret. Det kan dog være svært entydigt at konkludere, hvor meget de unge i dag trives dårligere end tidligere, da der er tale om diagnoser og selvrapporeret trivsel, samt at de fleste undersøgelser ikke går længere end ca. 10 år tilbage. De fleste unge trives, men gruppen af unge, der mistrives, ser ud til at være vokset og udgør en væsentlig andel af de unge.

Trivsel afhænger af mange faktorer

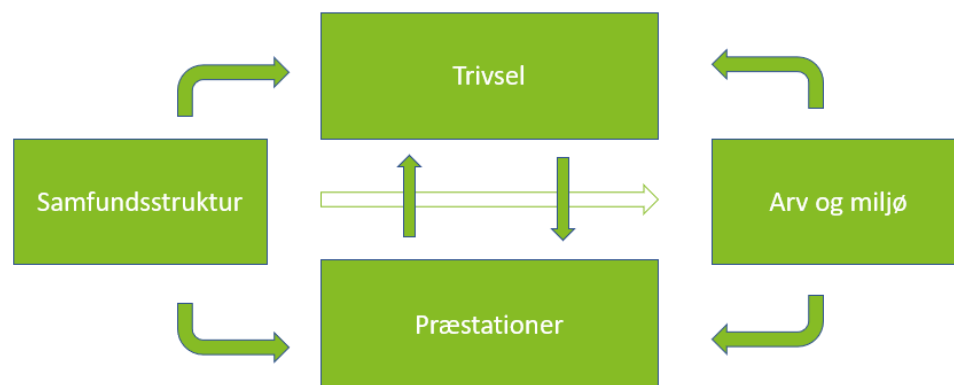
Hvorfor er mistrivsel blandt unge steget, og hvilken betydning har det?

I denne rapport vil vi på forskellig vis komme ind på, hvad der potentielt kan være årsag til den stigende mistrivsel blandt unge, og hvilken betydning det har for samfundsøkonomien. Det er en svær øvelse, da en persons trivsel afhænger af mange forskellige faktorer, jf. illustrationen i figur 2.3.

Trivslen kan afhænge af socialt miljø og medfødte forhold

Vi viser bl.a., hvordan det sociale miljø og forskellige omstændigheder i unges liv har betydning for deres trivsel. Fx har børn fra lavindkomstfamilier lavere trivsel end børn fra højindkomstfamilier. Denne sammenhæng kan også skyldes medfødte egenskaber, der påvirker trivslen direkte. En ung person kan fx være genetisk disponeret for psykiske sygdomme, hvilket direkte kan påvirke personens trivsel. Men det vil også betyde, at mindst en af forældrene er genetisk disponeret for psykiske sygdomme, hvilket yderligere kan påvirke den unges trivsel gennem opvækstmiljøet.

Figur 2.3 Faktorer, der påvirker trivsel og præstationer

Generelt er det svært at sige noget om kausalitet ift. trivsel

Det sociale miljø og medfødte egenskaber påvirker også en persons faglige præstationer (fx skolekarakterer eller livsindkomst), som har indflydelse på en persons trivsel. Derudover kan udefrakommende ændringer i samfundet, som fx reformer eller nye teknologier, også påvirke trivslen. Hvis man fx gerne vil undersøge betydningen af trivsel for en persons livsindkomst, skal man være opmærksom på, at sammenhængen kan skyldes mange andre faktorer. Flere analyser i denne rapport berører de skitserede sammenhænge i figur 2.3 uden at komme til bunds i den præcise årsagssammenhæng.

Flere forskellige forklaringer

Forklaringer på den stigende mistrivsel

Når antallet af unge med mistrivsel er steget, eller mistrivslen generelt er forværret, er det naturligt at kigge nærmere på, hvilke samfundsændringer der kan have været medvirkende til dette. Der kan være flere forskellige forklaringer, som gennemgås nedenfor.

Et fokus på mistrivsel blandt unge kan føre til, at trivselsansvaret lægges på den enkelte i stedet for samfundsstrukturer som arbejds- eller skoleforhold. Fagfolk kalder også dette for psykologisering. Det kan bl.a. føre til, at personer med mistrivsel føler skyld og skam, hvilket gør det sværere for dem at søge hjælp og kan forværre deres tilstand. Hvis et stigende fokus på mistrivsel har øget psykologiseringen, kan det i sig selv have medvirket til stigende mistrivsel.

Stigende forventningspres

Eksperterne i vores ekspertpanel peger på, at der kan være et stigende forventningspres i uddannelsessystemet, jf. kapitel 6. Det gælder i forhold til at uddanne sig så hurtigt som muligt, men kan også skyldes et øget fokus på vigtigheden i at præstere godt på uddannelsen for at få adgang til gode videreuddannelses- og jobmuligheder. Dette pres kan i sidste ende føre til øget stress, angst og depression blandt de unge. Især hvis forventningerne ikke er realistiske, eller hvis elever og studerende føler sig overvældede af kravene.

Digitalisering kan være godt og skidt for trivslen

En anden tydelig ændring i samfundet er digitaliseringen, hvor skærme og digitale platforme, herunder sociale medier, er blevet en central del af de fleste unges liv. Det er således naturligt at undersøge sammenhængen mellem den stigende brug af bl.a. digitale platforme og den stigende mistrivsel. Inden for digitale platforme fremhæves især sociale medier ofte som en faktor, der kan påvirke unges trivsel. Brugen af sociale medier er dog kompleks og kan både påvirke trivslen positivt og negativt.

Sociale medier kan give unge nye netværk

På den ene side kan sociale medier give unge en følelse af tilhørsforhold og social interaktion, som kan være positiv for deres trivsel. Sociale medier kan også give mulighed for at opbygge et netværk med ligesindede personer, der deler hobbyer og interesser, som de ellers ikke ville have mulighed for at møde.

Brug af sociale medier kan reducere trivslen

På den anden side har flere undersøgelser fundet en sammenhæng mellem brug af digitale medier, især sociale medier, og øget risiko for depression, ensomhed og lavt selvværd blandt unge. Det kan skyldes flere ting: Sociale medier har øget muligheden for at sammenligne sig med andre,

så det nu er muligt at sammenligne sig med en større gruppe og at gøre det hele tiden. Det kan give en følelse af utilstrækkelighed og ensomhed. Den konstante tilgængelighed af digitale medier kan derudover føre til søvnproblemer, social isolation og manglende motion. Endelig kan sociale medier også øge sandsynligheden for, at mobning finder sted udenfor skoletiden.

Studie finder, at Facebook påvirker trivsel negativt

Braghieri m.fl. (2022) finder, at udrulningen af Facebook blandt studerende på de amerikanske universiteter isoleret set har været årsag til 24 pct. af stigningen i de studerendes mistrivsel de seneste to årtier. Det har også haft en negativ påvirkning på deres akademiske præstationer. Ifølge studiet er en stor del af forklaringen, at Facebook har øget de studerendes mulighed for at lave usunde sociale sammenligninger.

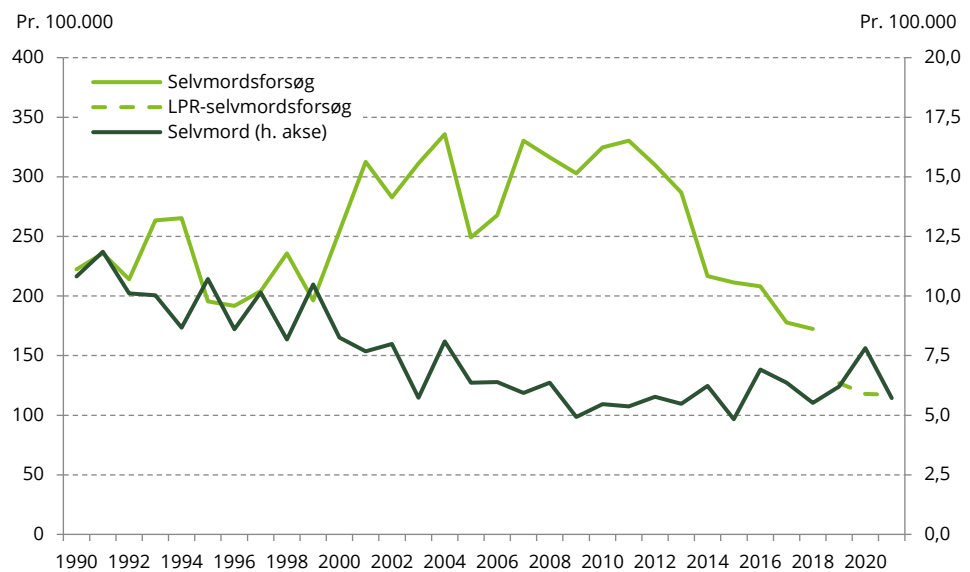
Bedre til at diagnosticere psykiske lidelser

Det stigende antal unge med psykiske sygdomme kan også skyldes, at man er blevet bedre til at diagnosticere. Enten fordi flere søger hjælp hos læger og psykiatere pga. psykiske problemer, eller fordi lægerne og psykiaterne er blevet mere tilbøjelige til at diagnosticere psykiske lidelser.

Faldende antal selvmord og selvmordsforsøg

Antallet af selvmord kan være et mål for meget svær mistrivsel, som ikke er særligt påvirket af måden, man måler eller registrerer på over tid. Andelen af 15-29-årige, som har begået selvmord, har været faldende siden 1990, men er stagneret siden starten af 00'erne, jf. figur 2.4. Selvmordsforsøg er til sammenligning en mindre præcis indikator, da det ikke er alle selvmordsforsøg, der registreres. Andelen af 15-29-årige, som har forsøgt selvmord, er dog faldet markant det seneste årti.

Figur 2.4 Selvmord og selvmordsforsøg blandt 15-29-årige, 1990-2021

Anm.: For perioden 1990 til 2006 er der kun tal for selvmordsforsøg for Fyns Amt, men Fyns Amt vurderes af Center for Selvmordsforskning at være et repræsentativt udsnit af den danske befolkning. Der er data-brud fra 2018 til 2019 i opgørelsen af selvmordsforsøg, da man overgår til en ny måde at opgøre antallet af selvmordsforsøg.

Kilde: Center for Selvmordsforskning og statistikbanken.dk, tabel: BEFOLK2.

Færre med svær mistrivsel?

Det kan tyde på, at stigningen i antallet af diagnoser muligvis kan være påvirket af måden, der diagnosticeres på, set i lyset af faldet i selvmord og selvmordsforsøg i samme periode. Men faldet kan også bare være et tegn på, at omfanget af unge med meget svær mistrivsel er faldet. Det kan skyldes, at man er blevet bedre til at hjælpe selvmordstruede unge, herunder bl.a. ved netop at være bedre til at give unge med psykiske lidelser den korrekte diagnose og dermed rette hjælp. Det kan også skyldes helt andre tiltag, som fx forbud mod salg af store pakninger af

smertestillende piller i håndkøb.⁴ Der er derfor ikke nødvendigvis nogen modsætning mellem faldet i antallet af selvmord, og at flere og flere unge samtidig har mere moderate grader af mistrivsel.

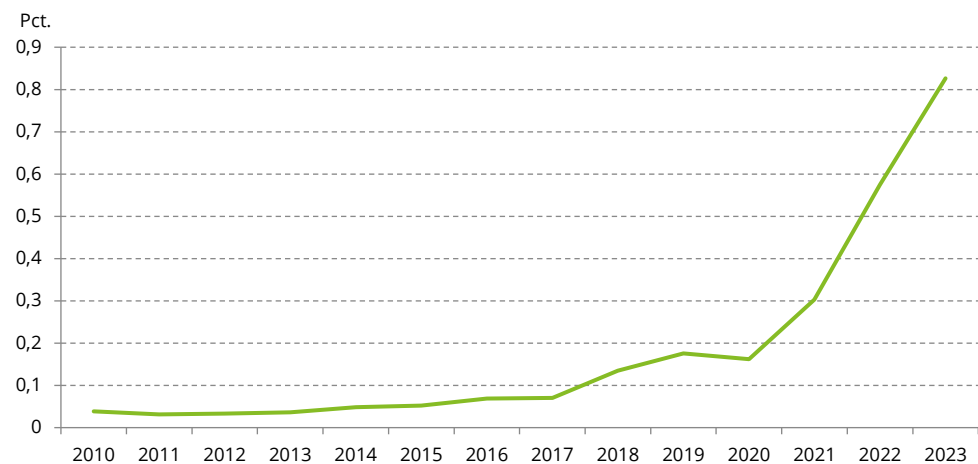
Øget fokus på mistrivsel ...

Der kan ikke være tvivl om, at opmærksomheden på mistrivsel blandt unge er steget, når man ser den eksplosive stigning i antallet af artikler om unges mistrivsel, jf. figur 2.5. Coronakrisen kan dog også spille ind på udviklingen i de seneste år, da der i perioden var et stort fokus på nedlukningens konsekvenser for de unges sociale samvær.

... kan være selvforstærkende

Den stigende selvrapporterede mistrivsel kan være påvirket af en øget opmærksomhed på mistrivsel, psykiske lidelser og ensomhed. Opmærksomheden og accepten af disse som udbredte problemer kan medføre, at flere adspurgte rapporterer, at de mistrives eller fx er ensomme, hvis de oplever symptomer forbundet med mistrivsel, men ikke nødvendigvis mistrives.

Figur 2.5 Andel af artikler i landsdækkende medier, der omtaler både "unge" og "trivsel/mistrivsel"

Anm.: Tal for 2023 går til og med 12. marts.
Kilde: Infomedia.

BUVM har lavet en indikator for lav trivsel

Hvilke faktorer hænger sammen med unges trivsel?

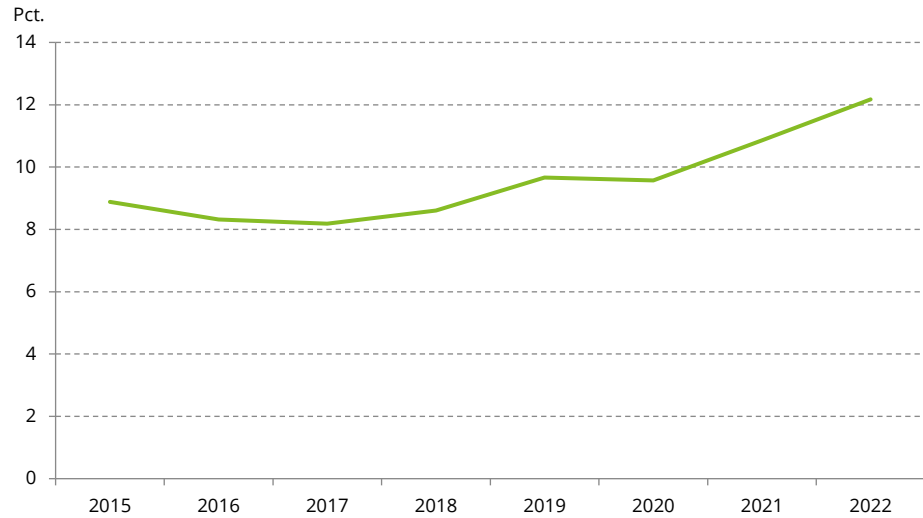
For at undersøge, hvilke årsager der kan være medvirkende til den faldende trivsel blandt unge, er det relevant at se på, hvilke faktorer der påvirker unges trivsel i dag. På baggrund af den nationale trivselsundersøgelse har BUVM lavet en indikator for, om en elev har lav trivsel. I denne rapport tager mange af analyserne udgangspunkt i denne indikator, når unges trivsel skal måles.

Andelen med lav trivsel er steget. Det kan skyldes corona

Andelen af unge i 4. til 9. klasse med lav trivsel er vokset fra ca. 9 pct. i 2015 til 12 pct. i 2022 med et gennemsnit på knap 10 pct. i perioden, jf. figur 2.6. Den generelle sandsynlighed for lav trivsel har altså været ca. 10 pct. i den betragtede periode. Det bør bemærkes, at trivslen i sidste del af perioden i høj grad kan være påvirket af coronakrisen, hvor fysisk undervisning og en masse aktiviteter for de unge var nedlukket i perioder.

⁴ Kilde: <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2013/rationel-farmakoterapi-7-2013/begraens-recepter-paa-store-pakninger-af-smertestillende-haandkoebsmedicin>.

Figur 2.6 Andel med lav trivsel i folkeskolen i 4. til 9. klasse, 2014/2015 til 2021/2022

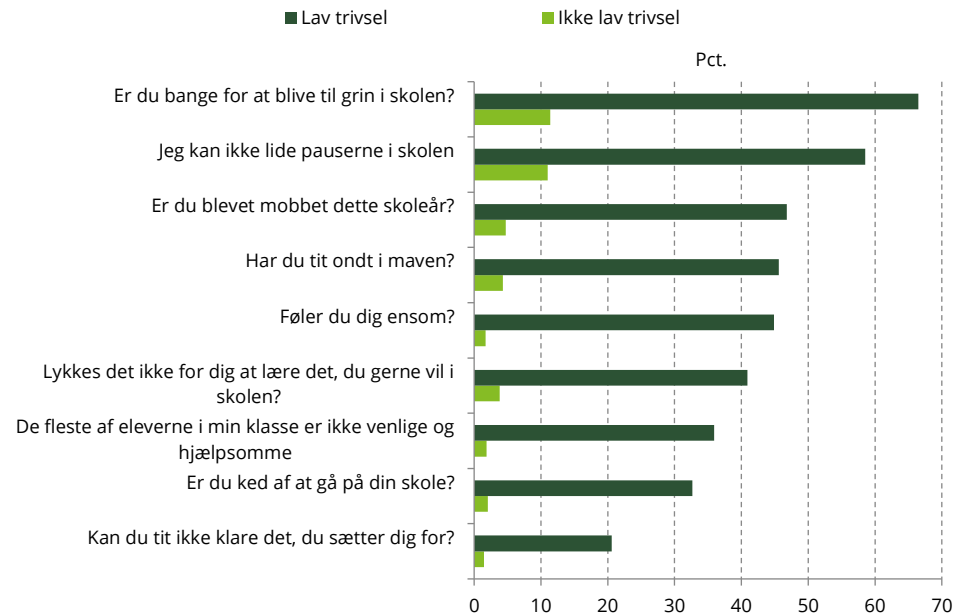

Anm.: Figuren viser andelen med lav trivsel fra skoleåret 2014/2015 til 2021/2022.
Kilde: BUVM's nationale trivselsundersøgelse.

Indikatoren sammensættes af ni spørgsmål

Indikatoren er baseret på ni spørgsmål, som fremgår af figur 2.7. Hvis eleven har afgivet svar, der indikerer lav trivsel på mindst tre ud af de ni spørgsmål, har eleven lav trivsel ifølge indikatoren. Blandt de unge med lav trivsel har to tredjedele svaret, at de er bange for at blive til grin i skolen, mens dette gælder 10 pct. af dem, der ikke har lav trivsel, jf. figur 2.7.

Figur 2.7 Andel, der har givet svar, der indikerer lav trivsel blandt elever fra 4.-9. klasse, 2015-2022

Anm.: For at have lav trivsel ifølge Børne- og Undervisningsministeriets definition, skal eleven have afgivet svar, der indikerer lav trivsel på mindst tre ud af de ni spørgsmål.
Kilde: Børne- og Uddannelsesministeriets nationale trivselsundersøgelse og egne beregninger.

Ensomhed og mobning i gruppen med lav trivsel

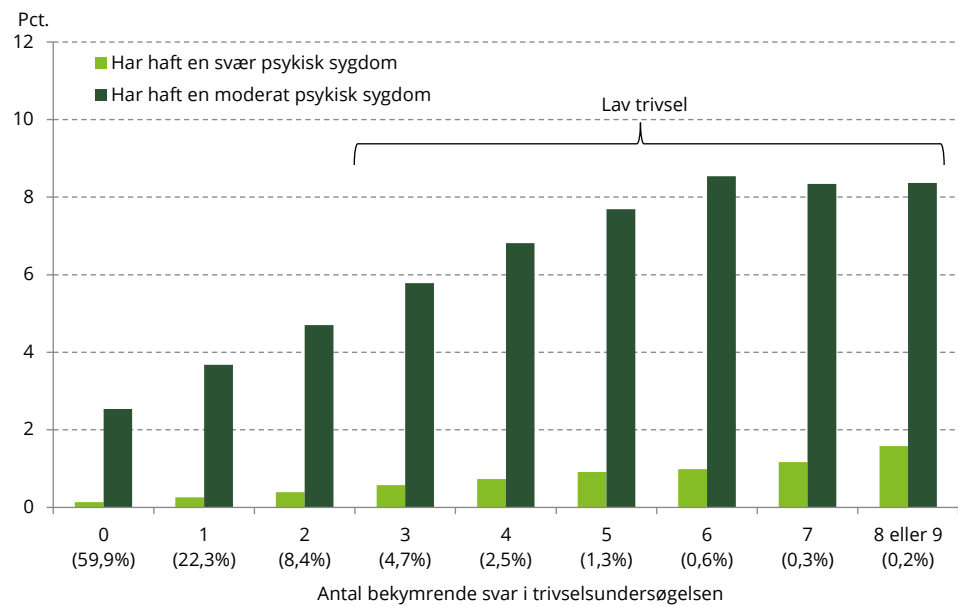
Der er en høj koncentration af trivselsproblemer hos de ca. 10 pct., der er i mistrivsel. Det er fx meget få af de unge, som ikke har lav trivsel, der føler sig ensomme, hvilket kan tyde på, at ensomhed overordnet er tæt forbundet med mistrivsel. Derudover er størstedelen af alle elever, der

angiver, at de er blevet mobbet, i gruppen, der mistrives, mens mobning hos de resterende ca. 90 pct. af eleverne sjældent forekommer.

Lav trivsel korrelerer med psykiske sygdomme

Der kan som sagt være stor forskel på, hvordan mistrivsel påvirker ens liv, da det afhænger af både graden af og årsagen til mistrivsel. Der er en klar sammenhæng mellem unge, der har lav trivsel ifølge den nationale trivselsundersøgelse og samtidig har haft en moderat eller svær psykisk sygdom, jf. figur 2.8. Men det er imidlertid stadig sådan, at ca. 80 pct. af de elever, der har haft en psykisk sygdom, ikke har lav trivsel, og ca. 92 pct. af eleverne med lav trivsel ikke har haft en psykisk sygdom.

Figur 2.8 Positiv sammenhæng mellem antal bekymrende svar og psykisk sygdom

Anm.: Tallene er baseret på alle i trivselsundersøgelsen, dvs. elever i 4.-9. klasse. Figuren angiver, hvor stor en andel der har haft en psykisk sygdom fordelt på antallet af trivselsspørgsmål, som de har afgivet svar på, der indikerer lav trivsel. Indikatoren for moderat psykisk sygdom omfatter mildere psykiske lidelser som angst, depression og ADHD. Svær psykisk sygdom omfatter her psykiske lidelser som skizofreni og andre svære personlighedsforstyrrelser.

Kilde: Danmarks Statistiks registre, BUVM's nationale trivselsundersøgelse og egne beregninger.

Vi undersøger betydningen af forskellige faktorer

I det følgende undersøger vi, hvilke baggrundskarakteristika der hænger sammen med sandsynligheden for mistrivsel for den enkelte. Vi anvender en lineær regressionsmodel til at beregne sammenhængen mellem en række faktorer på elevens sandsynlighed for at have lav trivsel defineret som ovenfor. Modellen giver mulighed for at måle, hvordan hvert enkelt karakteristikum korrelerer med sandsynligheden for mistrivsel, når man samtidig kontrollerer for de øvrige karakteristikum, som vi kan måle. Dvs. vi sammenligner forskellen i trivslen for elever, som så vidt muligt ligner hinanden på alle de øvrige målte parametre end den betragtede parameter. Læs mere om metoden i baggrundsnotatet Albrechtsen og Kieler (2023a).

Større risiko for mistrivsel i en lavindkomstfamilie

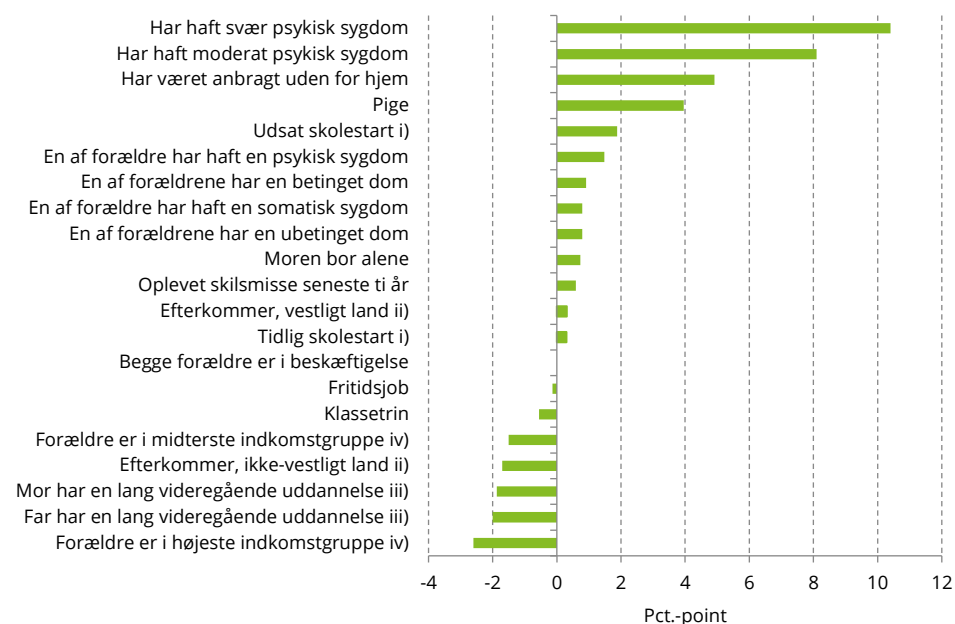
Vores beregninger viser, at socioøkonomiske faktorer har en tydelig sammenhæng med unges trivsel. Fx er der knap 3 pct.-point lavere sandsynlighed for at have lav trivsel, hvis eleven er fra en højindkomstfamilie sammenlignet med, hvis eleven er fra en lavindkomstfamilie, når der samtidig tages højde for en række relevante faktorer samt tids- og skoleeffekter, jf. figur 2.9.⁵

⁵ Lavindkomstfamilie betyder, at forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. laveste. Omvendt er en højindkomstfamilie en familie, hvor forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. højeste.

Efterkommere har bedre trivsel

Samtidig vil elevens karakteristika også hænge sammen med trivslen. Som allerede nævnt er der en tæt sammenhæng mellem psykisk sygdom og mistrivsel. Derudover har efterkommere fra ikke-vestlige lande knap 2 pct.-point lavere sandsynlighed for at have lav trivsel sammenlignet med unge med dansk oprindelse, når man tager højde for de øvrige faktorer. Piger har samtidig markant større sandsynlighed for lav trivsel end drenge. Vi ser i det følgende nærmere på, om disse faktorer har ændret sig over tid.

Figur 2.9 Relativ sandsynlighed for lav trivsel fordelt på forskellige faktorer, 2015-2021

Anm.: Figuren angiver, hvordan de forskellige faktorer påvirker sandsynligheden for, at en elev har lav trivsel, når der tages højde for de øvrige anviste faktorer samt klassetrin, års- og skoleeffekter. Derudover er der også taget højde for flere uddannelses- og indkomstgrupper. Parameterestimerne er estimeret som en lineær sandsynlighedsmodel og er signifikante, hvis søjlen er udfyldt. i) Sammenlignet med elever, der er startet i skole i det forventede år ifølge folkeskoleloven, hvor det forventede år er det år, eleven fylder 6 år. ii) Sammenlignet med børn af dansk oprindelse. iii) Sammenlignet med grundskoleuddannelse. iv) Sammenlignet med børn fra en lavindkomstfamilie, som betyder, at forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. laveste. Midterste indkomstgruppe har en indkomst i fordelingen blandt de 40 til 60 pct., mens højindkomstfamilie er blandt de 20 pct. højeste.

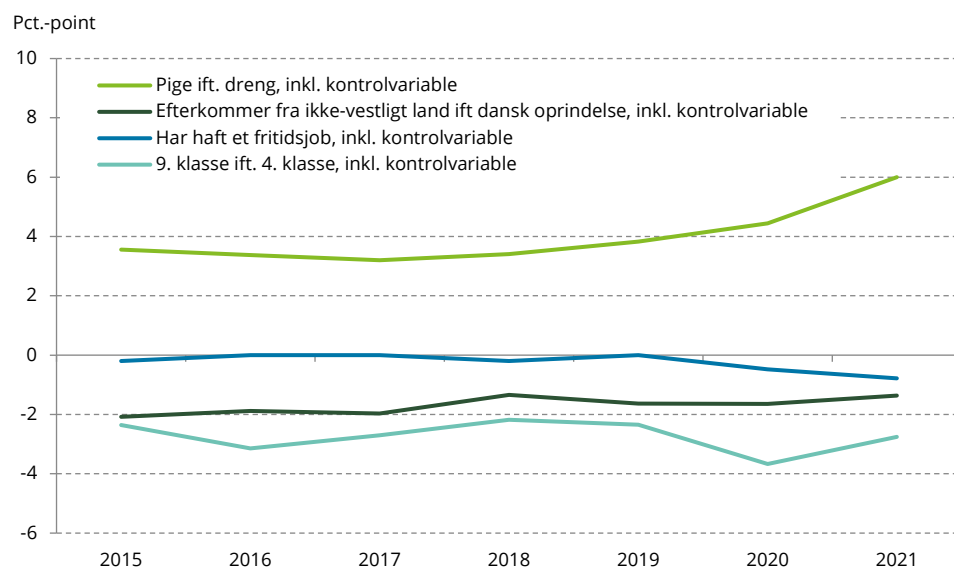
Kilde: Danmarks Statistiks registre, BUVM's nationale trivselsundersøgelse og egne beregninger.

Sandsynlighed for mistrivsel er steget for piger

Mersandsynligheden for at have lav trivsel, når man er pige i forhold til at være dreng, er knap fordoblet fra ca. 3,2 til 6 pct.-point i perioden fra skoleåret 2014/2015 til 2020/2021, jf. figur 2.10. I 2021 påvirker det således sandsynligheden for at have lav trivsel mere, hvis du er pige i forhold til at være dreng, end hvis du har været anbragt i forhold til ikke at have været anbragt.⁶ Hvis man sammenligner med udviklingen i øvrige udvalgte elevkarakteristika, fritidsjob, herkomst og alder, er det tydeligt, at der er sket noget markant med pigernes trivsel i de senere år. Særligt skoleåret 2020/2021 var påvirket af coronakrisen, og nedlukningen af samfundet samt hjemmeskolingen kan muligvis have påvirket piger mere negativt end drenge.

⁶ Tallene i Figur 2.9 er beregnet for hele perioden, og set over hele denne periode er der større sandsynlighed for lav trivsel, hvis eleven har været anbragt end at være pige isoleret set. Men hvis man kun kigger på 2021, er sandsynligheden for at have lav trivsel højere, hvis du er pige i forhold til at være dreng, end hvis du har været anbragt i forhold til ikke at have været anbragt.

Figur 2.10 Relativ sandsynlighed for lav trivsel fordelt på udvalgte faktorer, 2015-2021

Anm.: Figuren angiver, hvordan de forskellige faktorer påvirker sandsynligheden for, at eleven har lav trivsel, når der tages højde for de øvrige faktorer vist i figur 2.9 samt klassetrin, års- og skoleeffekter (inkl. kontrolvariable). Udviklingen i faktorernes betydning over tid er estimeret ved at interagere hver faktor med årstal i en regressionsmodel.

Kilde: Danmarks Statistiks registre, BUVM's nationale trivselsundersøgelse og egne beregninger.

Den stigende mistrivsel rammer bredt

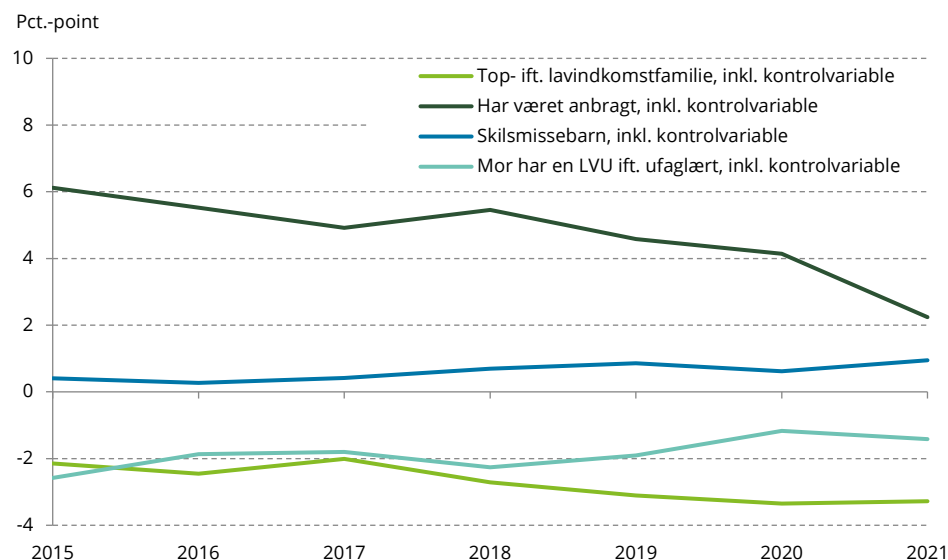
Den stigende mistrivsel rammer bredt

Vi har set nærmere på betydningen af udvalgte socioøkonomiske faktorer over tid med henblik på at undersøge, om den stigende mistrivsel gælder for bestemte grupper. Der er ikke et entydigt billede af, at det i stigende grad er unge med en relativt stærk social baggrund, der mistrives mere, jf. figur 2.11, selvom visse indikatorer trækker i denne retning. Sandsynligheden for at have lav trivsel, når man er i en højindkomstfamilie sammenlignet med i en lavindkomstfamilie, er faldet i den betragtede periode. Omvendt er sandsynligheden steget for elever med en mor med lang videregående uddannelse sammenlignet med elever, hvor moren kun har en grundskoleuddannelse. Derudover er sandsynligheden for at have lav trivsel, når man har været anbragt, faldet markant relativt til sandsynligheden for børn, der ikke har været anbragt.

Flest udsatte børn i Vestsjælland og på Langeland

Der er en koncentration af børn med lav trivsel særligt i Vest- og Sydsjælland. Dette kan være drevet af forskelle i de socioøkonomiske faktorer m.m. på tværs af kommuner. Hvis en kommune har en relativt stor andel af unge med en lav socioøkonomisk baggrund, vil andelen med mistrivsel alt andet lige være højere, jf. figur 2.9.

Figur 2.11 Relativ sandsynlighed for lav trivsel fordelt på udvalgte faktorer, 2015-2021

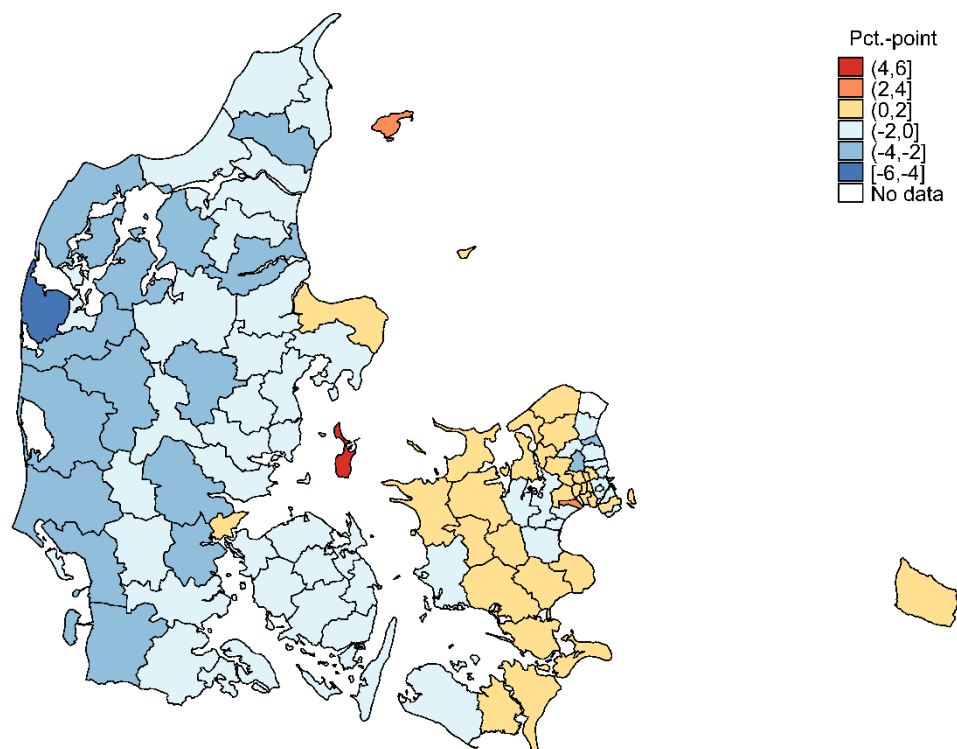
Anm.: Figuren angiver, hvordan de forskellige faktorer påvirker sandsynligheden for, at eleven har lav trivsel, når der tages højde for de øvrige faktorer vist i figur 2.9 samt klassetrin, års- og skoleeffekter (inkl. kontrolvariable). Topindkomstfamilie dækker over familier, hvor forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. højeste og måles relativt til elever, hvor forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. laveste. Mor med en lang videregående uddannelse måles relativt til en ufaglært mor. Udviklingen i faktorernes betydning over tid er estimeret ved at interagere hver faktor med årstal i en regressionsmodel.

Kilde: Danmarks Statistiks registre, BUVM's nationale trivselsundersøgelse og egne beregninger.

Større risiko for mistrivsel i nogle kommuner

Vi har derfor undersøgt forskelle i omfanget af mistrivsel på tværs af kommuner, når der er taget højde for den række af faktorer, som er vist i figur 2.9. Forskelle mellem kommuner vil dermed i højere grad være et udtryk for, hvor gode kommunens institutioner og borgere er til at reducere mistrivsel. Forskelle kan dog også dække over faktorer i kommunen, der påvirker trivslen, men som vi ikke kan observere. I Lemvig kommune er der fx 4 pct.-point mindre sandsynlighed for at have lav trivsel sammenlignet med, hvis eleven boede i Helsingør kommune, jf. figur 2.12. Til gengæld er der 6 pct.-point større sandsynlighed for at have lav trivsel, hvis eleven bor i Samsø kommune sammenlignet med Helsingør kommune. Generelt er sandsynligheden lavest i Vestjylland og højest i Vest- og Sydsjælland.

Figur 2.12 Forskel i sandsynlighed for lav trivsel i forhold til Helsingør kommune

Anm.: Figuren angiver, hvordan bopæl i de forskellige kommuner påvirker sandsynligheden for, at eleven har lav trivsel i forhold til, hvis eleven boede i Helsingør kommune. Der sammenlignes med Helsingør kommune, da det er mediankommunen målt på andelen af unge med lav trivsel. Der er kontrolleret for baggrundsvariablene i figur 2.9 samt tidseffekter.

Kilde: Danmarks Statistiks registre, BUVM's nationale trivselsundersøgelse og egne beregninger.

Mistrivsel er også steget mest i Vest- og Sydsjælland

Når man ser på udviklingen i sandsynligheden for lav trivsel fra 2015 til 2021 på tværs af kommuner, tegner der sig ikke et entydigt billede. Sandsynligheden for lav trivsel er dog steget mest i Vest- og Sydsjælland udover ø-kommunerne Samsø, Læsø og Fanø. Ø-kommunerne har dog generelt få observationer, og resultaterne herfra kan derfor være forbundet med større usikkerhed.

Gratis psykologhjælp til unge er en meget brugt ordning

Mistrivsel sætter sig i de offentlige udgifter

For at modarbejde den stigende mistrivsel blev der i 2018 indført en forsøgsordning med vederlagsfri psykologbehandling til unge mellem 18 og 20 år, som lider af depression eller angst. Ordningen blev gjort permanent og udvidet til at omfatte aldersgruppen 20-24 år fra 2022.⁷ Populariteten af ordningen har været høj, og det har i perioder medført lange ventetider for de unge, der ønskede at benytte den. I marts 2022 rapporterede Dansk Psykolog Forening, at den gennemsnitlige ventetid for at benytte ordningen var ca. 29 uger.⁸ Dette viser, at efterspørgslen efter psykologhjælp blandt unge er høj.

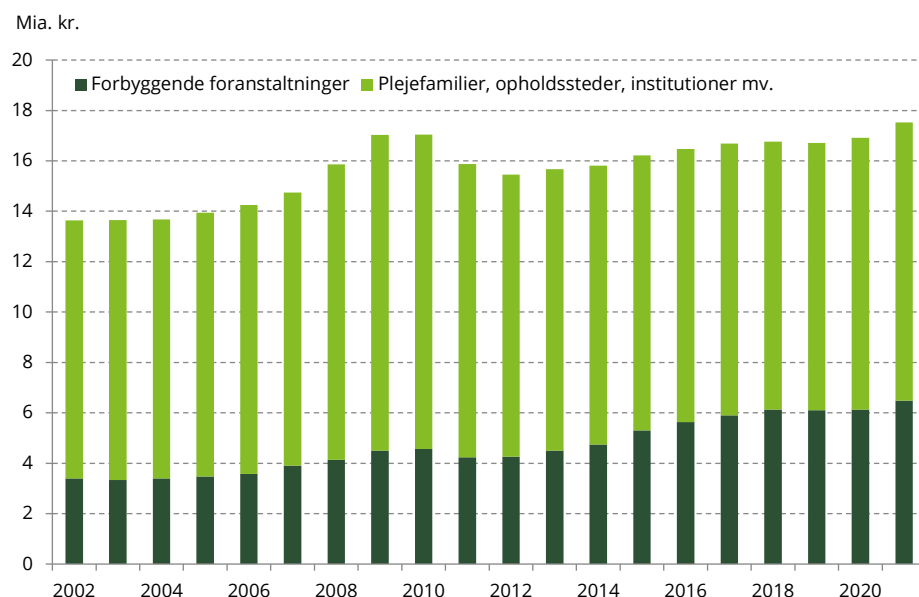
Stigende udgifter til udsatte børn og unge

Kommunernes udgifter til udsatte unge er gået i den samme retning som mistrivsel blandt unge. De årlige udgifter til udsatte unge er steget med ca. 4 mia. kr. siden 2002, jf. figur 2.13. Det svarer til en stigning på knap 30 pct. Stigningen er hovedsageligt drevet af en stigning i udgifter til forebyggende foranstaltninger. Det kan fx være familierettede indsatser, herunder familiebehandling og hjælp i de udsattes unges hjem.

⁷ Læs evalueringen af forsøgsordningen her: [Forsøgsordning med vederlagsfri psykologbehandling | Indenrigs- og Sundhedsministeriet \(sum.dk\)](#).

⁸ Se <https://www.dp.dk/massiv-mistrivsel-blandt-unge-giver-lange-ventelister-til-gratis-psykologhjælp/>.

Figur 2.13 Udvikling i kommunernes udgifter til udsatte børn og unge, 2002-2021

Anm.: Opgjort i faste 2021-priser.

Kilde: Kommunernes regnskaber.

Udgifter til psykiatri er også steget

Det er ikke kun i kommunerne, at udgifterne forbundet med mistrivsel er steget. Fra 2010 til 2021 er udgifterne til psykiatere og psykiatriske hospitaler steget med 33 pct. fra ca. 8 mia. til ca. 11 mia. kr. i 2021-priser.⁹ Mistrivsel og psykiatrien har i en længere periode været genstand for politisk opmærksomhed, og det har resulteret i, at der er blevet afsat flere midler til områderne.¹⁰

Forebyggelse af mistrivsel kan frigøre offentlige midler

Mistrivsel er altså et fænomen, der ikke blot går ud over de unge, men som også koster på de offentlige finanser. Det kan tyde på, at en forebyggelse af mistrivsel potentielt kan reducere offentlige udgifter, både på kort sigt og på lang sigt, som vi også kommer ind på senere i afsnit 2.3.

2.2 Danske unge trives i stigende grad dårligere end unge i resten af Europa

Vi undersøger, om faldende trivsel er et rent dansk fænomen

Når forklaringer på den stigende mistrivsel hos danske unge skal findes, er det interessant at undersøge, om det er et særligt dansk fænomen, eller om resten af Europa undergår samme udvikling. Det undersøger vi i denne analyse. Resultaterne kan give et fingerpeg om, hvorvidt det er ændrede strukturer i det danske samfund eller i det globale samfund, der har medført den stigende mistrivsel.

Vi sammenligner unges trivsel på tværs af Europa

Ved at bruge tal fra Eurostat kan vi sammenligne trivslen blandt unge mennesker i en lang række europæiske lande i 2013 og 2018 og samtidig være sikre på, at trivslen er opgjort på en sammenlignelig måde på tværs af landene. Selvom datakilden øger sandsynligheden for, at tallene er sammenlignelige, vil der dog altid være usikkerhed forbundet med at sammenligne trivsel i forskellige lande, da trivsel i sigens natur er subjektiv, og data fra Eurostat er selvrapporteret. Der kan fx være kulturelle forskelle, der giver forskelle i, hvordan man beskriver sin egen trivsel.

⁹ Kilde: statistikbanken.dk, tabel: SHA1.

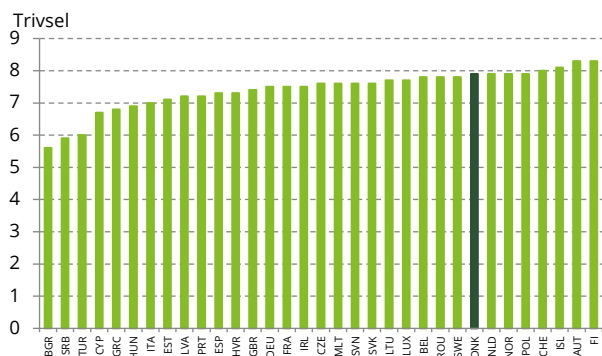
¹⁰ I finansloven 2020 blev der afsat yderligere 0,6 mia. kr. årligt til psykiatrien fra 2020 og frem, jf. [Aftaletekst-om-udmøntningen-af-rammen-paa-600-mio-kr-aarligt.pdf \(sum.dk\)](#). Med 10-årsplanen for psykiatrien, der blev vedtaget i 2022, blev der igen afsat 0,5 mia. kr. årligt fordelt på en række initiativer, herunder både tilbud i kommunerne til børn og unge i mistrivsel samt styrkede indsatser rettet mod mennesker med svær grad af psykisk lidelse. Læs mere om 10-årsplanen her: [Psykiatraftale_2022_FinalVersion.pdf \(sum.dk\)](#).

Danske unges trivsel lå højt i 2013, men mindre godt i 2018

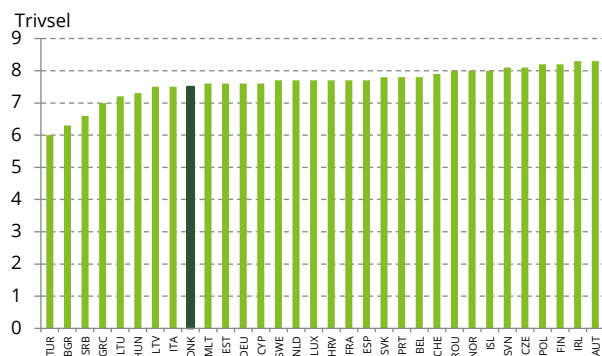
Kulturelle forskelle bør dog ikke påvirke ændringer i trivsel over tid. Opgørelsen viser, at trivslen blandt danske unge lå relativt højt i en europæisk sammenhæng i 2013, jf. figur 2.14.a. I 2018 peger tallene derimod på, at danske unge ikke trives bedre end andre europæiske unge, jf. figur 2.14.b. Om noget ser Danmark ud til at ligge i den tunge ende, hvad angår trivsel, om end forskellene mellem Danmark og de fleste andre lande er relativt små.¹¹

Figur 2.14 Unges trivsel i Europa

Figur 2.14.a 2013

Figur 2.14.b 2018

Anm.: Trivsel er målt ved selvrapporeret "life satisfaction" på en skala fra 0-10 blandt unge mellem 16 og 29 år.

Kilde: Eurostat.

Markant fald i unges danskeres trivsel fra 2013-2018

Ser vi på ændringen i unges trivsel fra 2013 til 2018, står det endnu mere klart, at udviklingen i Danmark har været mere negativ end i de fleste andre europæiske lande, jf. figur 2.15. Den selvrapporerede trivsel er faldet med 0,4 point på en skala fra 0 til 10. Det er det næststørste fald i trivsel i Europa i perioden, kun overgået af Litauen.¹²

Den negative udvikling ses især i Nordeuropa

Udviklingen i figur 2.15 tyder ikke på, at faldende ungdomstrivsel skulle være et generelt europæisk fænomen. Tværtimod er trivslen steget i de fleste lande og kun gået tilbage i Litauen og Schweiz samt en række nordeuropæiske lande.

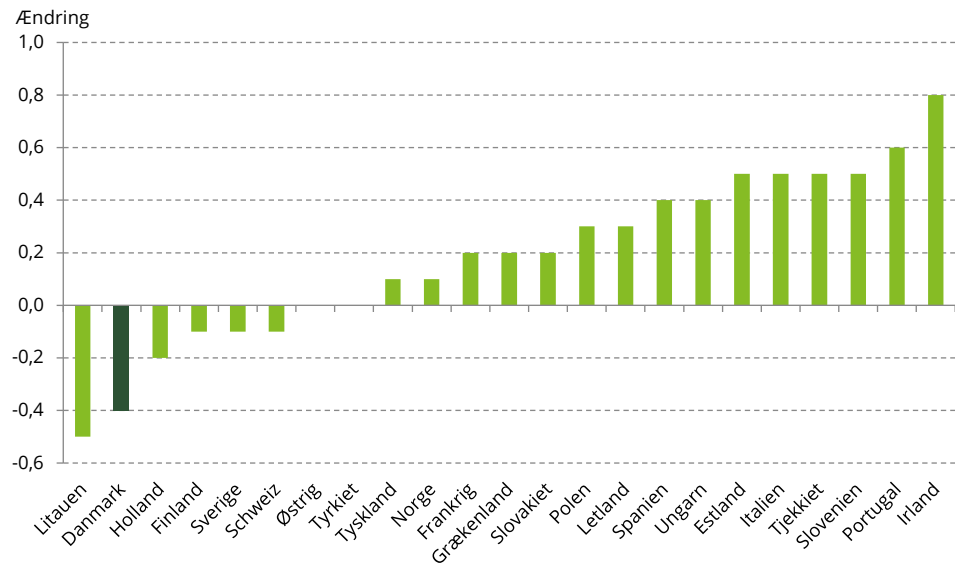
En del af forklaringen kan være ren statistik

En del af forklaringen på den ugunstige udvikling i Danmark og andre nordiske lande kan være tilfældigheder. Det er muligt, at udviklingen kan forklares af en kombination af måleusikkerhed og et statistisk fænomen kaldet "mean reversion". Kort fortalt betyder det, at man i en opgørelse som denne, hvor der er usikkerhed forbundet med måleenheden, vil forvente, at de lande, der havde høj trivsel i 2013, vil gå tilbage, mens de lande, der havde lav trivsel, vil gå frem. Vores undersøgelse viser, at en sådan sammenhæng findes, men at den ikke er stærk nok til at forklare den store tilbagegang i trivslen blandt bl.a. danske unge, jf. Jørgensen og Terreni (2023a).

¹¹ I denne analyse er "unge" defineret som 16-29-årige, da det er sådan unge er afgrænset i Eurostats datagrundlag. Det er således en lidt ældre gruppe end den gruppe, som deltager i folkeskolens årlige trivselsmålinger. Konklusioner kan derfor ikke overføres direkte til denne gruppe.

¹² Ser man i stedet på udviklingen fra 2013 til 2021, som er det nyeste dataår, er Danmark det land i Europa med den største tilbagegang. I denne analyse har vi valgt at fokusere på 2018 for ikke at fange eventuelle trivselseffekter af landenes forskellige måder at håndtere coronapandemien.

Figur 2.15 Udvikling i unges trivsel på tværs af Europa, 2013-2018

Anm.: Trivsel er målt ved selvrapporeret "life satisfaction" på en skala fra 0-10 blandt unge mellem 16 og 29 år.
Kilde: Eurostat.

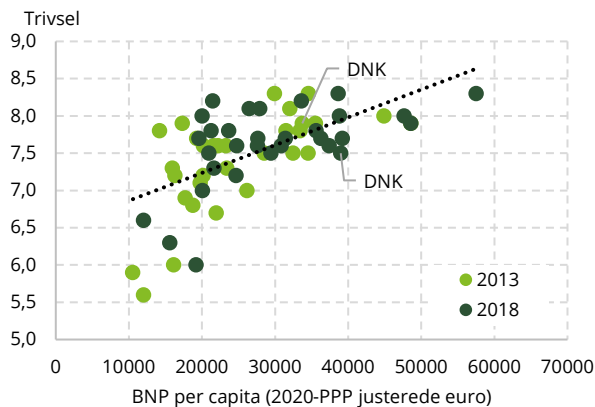
Landes økonomiske formåen spiller en stor rolle for trivlsen

Trivsel hænger sammen med landes økonomiske forhold

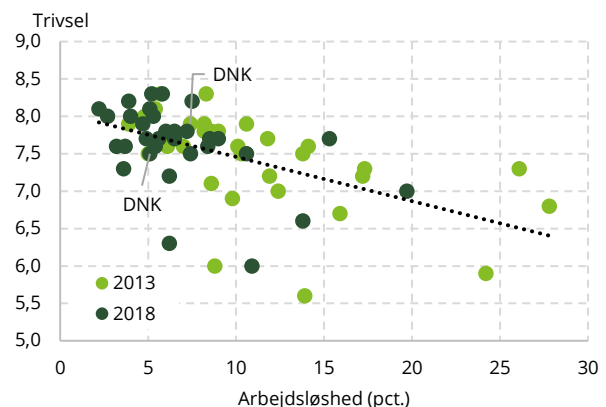
Der kan være mange faktorer, som har betydning for, hvor godt befolkningen i forskellige lande trives. I dette afsnit fokuserer vi primært på sammenhængen mellem landes økonomiske forhold og unges trivsel. Vores resultater viser, at lande med højere velstand har bedre trivsel, mens lande med høj arbejdsløshed har dårligere trivsel, jf. figur 2.16.

Figur 2.16 Sammenhæng mellem landes økonomiske karakteristika og unges trivsel, 2013 og 2018

Figur 2.16.a BNP

Figur 2.16.b Arbejdsløshed

Anm.: Trivsel er målt ved selvrapporeret "life satisfaction" på en skala fra 0-10, blandt unge mellem 16 og 29 år. Indeholder data fra årene 2013 og 2018, hvilket betyder, at de fleste lande vil indgå med to observationer. Tendenslinjen er trukket for det samlede data på tværs af 2013 og 2018.

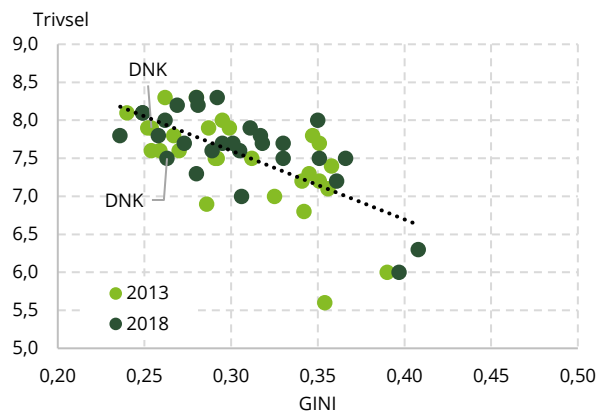
Kilde: Eurostat

Økonomisk ulighed korrelerer negativt med trivlsen

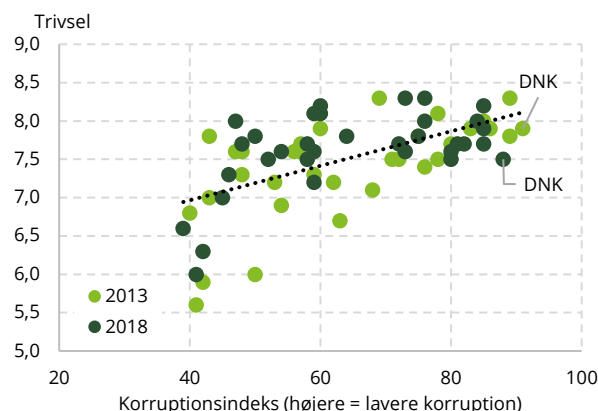
Økonomisk ulighed målt ved Gini-koefficienten ser også ud til at hænge sammen med trivlsen. Således er der en klar negativ sammenhæng, hvor ungdomstrivlsen er lavest i de lande med størst ulighed, jf. figur 2.17.a. Det er heller ikke overraskende, da man alt andet lige vil forvente, at en mere ligelig fordeling af samfundets ressourcer stiller et flertal af borgere bedre. Det samme kan siges for korrupsion, som også ser ud til at have en negativ indflydelse på trivlsen, jf. figur 2.17.b.

Figur 2.17 Sammenhæng mellem landekarakteristika og unges trivsel, 2013 og 2018

Figur 2.17.a Ulighed

Figur 2.17.b Korruption

Anm.: Trivsel er målt ved selvrapporteret "life satisfaction" på en skala fra 0-10, blandt unge mellem 16 og 29 år. Indeholder data fra årene 2013 og 2018, hvilket betyder, at de fleste lande vil indgå med to observationer. Tendenslinjen er trukket for det samlede data på tværs af 2013 og 2018.

Kilde: OECD Income Distribution Database, Transparency Internationals "Corruption Perception Index" og Eurostat

Bedre trivsel i veluddannede lande med lav arbejdstid

Vores analyse viser også, at der er en positiv sammenhæng mellem et lands trivsel og uddannelsesniveau målt ved andelen af 25-34-årige med en videregående uddannelse, jf. Jørgensen og Terreni (2023a). Derudover er der en negativ sammenhæng mellem trivsel og arbejdstid. For både uddannelsesniveau og arbejdstid gælder det, at de kan have en selvstændig effekt på trivsel, men den observerede sammenhæng kan også skyldes, at velstående lande generelt har et højt uddannelsesniveau og en lav arbejdstid. En del af effekten kan derfor også indirekte skyldes velstand.

Det kan undre, at danske unge ikke trives bedre

Danmark har uforklaret mistrivsel

Når man ser sammenhængen mellem landekarakteristika og trivsel, kan det undre, at danske unge ikke trives bedre, idet Danmark generelt ligger i den gode ende målt på de forskellige objektive, økonomiske kriterier. Derfor undersøger vi i dette afsnit, i hvor høj grad forskellen i landekarakteristika kan forklare forskellene på trivsel på tværs af Europa.

Vi estimerer landekarakteristikens betydning for trivsel

Det gør vi ved at estimere sammenhængen mellem trivsel og de relevante landekarakteristika i en regressionsmodel med en dummy for hvert land (såkaldte "landeeffekter"). Parameterestimatet på lantedummyen afspejler den del af trivslen, der ikke kan forklares af de objektive, økonomiske parametre. Fortolkningen af koefficienten på lantedummyen bliver altså, om et land klarer sig bedre eller værre, end man ville forvente.

Danske unge trives dårligere, end man kunne forvente

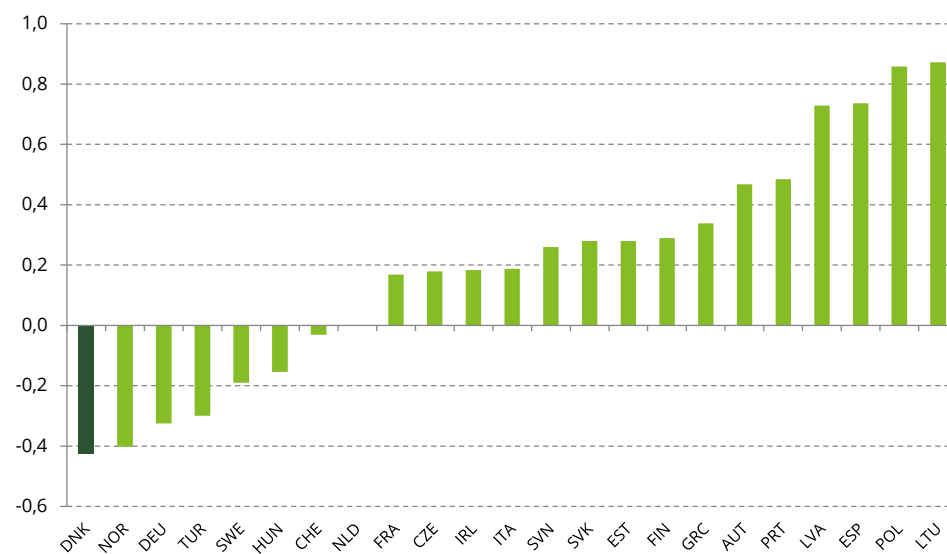
Vores resultater viser, at trivslen blandt unge i Danmark ser ud til at være væsentligt lavere, end hvad de målbare landekarakteristika tilsiger, jf. figur 2.18. Faktisk er Danmark det land i Europa, hvor trivslen ligger længst under det niveau, man ville forvente ud fra objektive, økonomiske kriterier.¹³ Trivslen blandt danske unge er altså både lav og har udviklet sig dårligt, set i en europæisk kontekst, og meget værre, end hvad økonomiske forhold kan forklare.

Flere mulige årsager til lav trivsel, men ingen konkrete svar

Der kan være mange årsager til, at trivslen blandt danske unge er gået tilbage i forhold til unge i resten af Europa. Fx kunne man forestille sig, at eventuelle negative konsekvenser af overdrevent skærmbrug rammer hårdere i Danmark end i de øvrige europæiske lande, da Danmark generelt er et meget digitaliseret land. Man kan også forestille sig, at man i Danmark, i højere grad end andre lande, har indrettet et samfund, hvor det er svært at finde en plads, hvis man ikke har talent eller interesse for det boglige. Det har desværre ikke været muligt at teste disse og lignende hypoteser pga. manglende datagrundlag for udlandet.

¹³ Se Jørgensen og Terreni (2023a) for flere estimationsresultater. Alle parametre indgår med forventet fortegn og varierende signifikans.

Figur 2.18 Uforklaret bidrag til trivsel på tværs af lande, 2013-2018

Anm.: Landeffekten fra en regression af BNP pr. capita, arbejdsløshed, ulighed og landeffekter på trivsel. Holland er sat som referenceland, og resultaterne skal derfor tolkes relativt til Holland. Når Litauen har et højt uforklaret bidrag til trivsel på trods af at være et af de lande med størst fald i trivsel, skyldes det, at Litauen i 2013 havde langt højere trivsel, end hvad modellen ud fra kontrolvariablene ville forudsige.
Kilde: Eurostat og egne beregninger.

2.3 Mistrivsel i udskolingen risikerer at spænde ben for unges videre uddannelse

Mistrivsel kan hæmme unges fremtidsudsigter

Den stigende mistrivsel blandt unge, herunder i folkeskolen, påvirker ikke blot de unges livskvalitet på kort sigt, men kan også have langsigtede konsekvenser via bl.a. fremtidige livs- og karrieremuligheder. Lav trivsel i 9. klasse vil ofte hænge sammen med en dårlig skoleoplevelse. Det kan være medvirkende til at demotivere unge fra at tage en videre uddannelse.

Vi undersøger trivselseffekt ved hjælp af registre

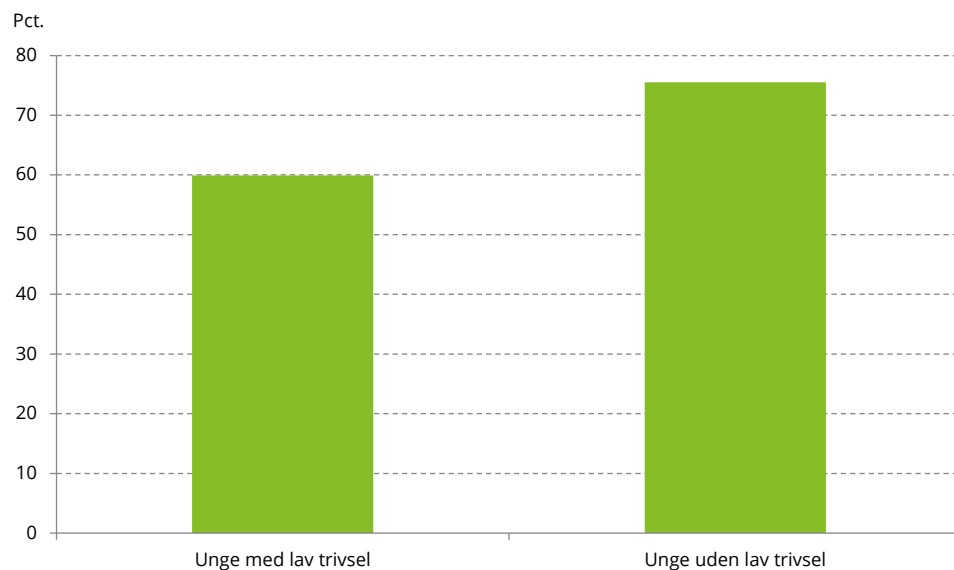
Det er velkendt, at høje folkeskolekarakterer øger sandsynligheden for at gennemføre en ungdomsuddannelse. Hvordan elevernes trivsel i folkeskolen påvirker dem fremadrettet, er dog mindre belyst, og det undersøger vi i denne analyse. I analysen undersøger vi sammenhængen mellem lav trivsel i 9. klasse og unges tilbøjelighed til at gennemføre en ungdomsuddannelse umiddelbart i forlængelse af folkeskolen. Vi har opgjort trivsel og folkeskolekarakterer for alle unge, der har gået i 9. klasse i 2015 og 2016, og som har deltaget i den nationale trivselsmåling. Vi bruger BUVM's indikator for lav trivsel, som er introduceret i afsnit 2.1. Derudover har vi opgjort, om de unge har gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter, de har afsluttet 9. klasse.

Sammenhæng mellem trivsel og videre uddannelse ...

Tydelig sammenhæng mellem trivsel og uddannelse

Umiddelbart er der en klar positiv sammenhæng mellem trivsel i folkeskolen og andelen af unge, der har gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter, at de har afsluttet 9. klasse, jf. figur 2.19. For eleverne med lav trivsel i 9. klasse, var der således ca. 60 pct., der havde gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter 9. klasse, mens andelen var ca. 76 pct. for de elever, der ikke havde lav trivsel i 9. klasse.

Figur 2.19 Andel, der har gennemført en ungdomsuddannelse indenfor fem år efter 9. klasse fordelt på trivsel i 9. klasse

Anm.: Populationen består af ca. 75.000 unge, der har gået i 9. klasse i 2015 eller 2016, og som har deltaget i den nationale trivselsundersøgelse i 9. klasse.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

... er ikke nødvendigvis en årsagssammenhæng

Det betyder dog ikke nødvendigvis, at bedre trivsel isoleret set øger sandsynligheden for at gennemføre en ungdomsuddannelse. Sammenhængen kan fx være drevet af, at trivsel hænger sammen med andre forhold, der igen påvirker sandsynligheden for at gennemføre en ungdomsuddannelse.

Sammenhængen kan være drevet af fx karakterer ...

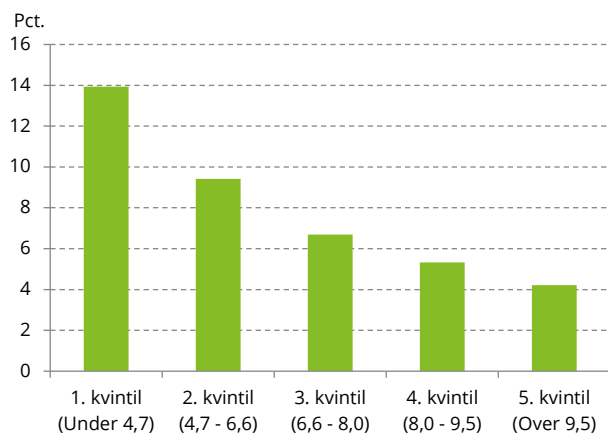
Fx finder vi en positiv sammenhæng mellem trivsel og karakterer. Den femtedel af eleverne, som fik de laveste karaktergennemsnit, er også den gruppe af elever, hvor andelen med lav trivsel er størst, jf. figur 2.20.a.

... eller andre baggrundsforhold som fx køn

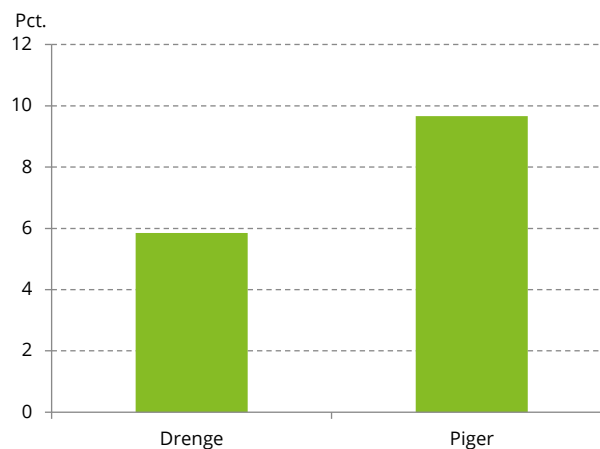
Tilsvarende viser figur 2.20.b en sammenhæng mellem trivsel og køn. Blandt drengene var det ca. 6 pct., der havde lav trivsel i folkeskolen, mens andelen var ca. 10 pct. for pigerne. I det omfang grundskolekarakterer og/eller køn er bestemmende for sandsynligheden for, at man tager en ungdomsuddannelse, vil det også være afspejlet i sammenhængen i figur 2.19. Udover karakterer og køn kan der være en lang række andre forhold, der hænger sammen med trivsel, som påvirker sandsynligheden for videre uddannelse, fx familieforhold som forældres uddannelsesniveau og indkomst.

Figur 2.20 Andel med lav trivsel i 9. klasse fordelt på karakterkvintiler og køn

Figur 2.20.a Karakterkvintiler

Figur 2.20.b Køn

Anm.: Populationen består af ca. 75.000 unge, der har gået i 9. klasse i 2015 eller 2016, og som har deltaget i den nationale trivselsundersøgelse i 9. klasse. Figuren medtager ikke personer fra fri-/privatskoler.

2.20.a: Populationen er opdelt i fem lige store grupper (kvintiler), grupperet efter elevernes afsluttende folkeskolekarakterer. 1. kvartil afspejler således elever, der var blandt de 20 pct. med lavest afsluttende karaktergennemsnit det år, de afsluttede folkeskolen. 5. kvartil svarer til de elever, der var blandt de 20 pct. med højest folkeskolekarakterer. Tallene i parentes svarer til de karakterintervaller, der afspejler kvintilfordelingen for personer, der afsluttede folkeskolen i 2021.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Lav trivsel i 9. klasse mindsker unges tilbøjelighed til videre uddannelse

Vi kontrollerer for baggrunds-karakteristika

For at isolere sammenhængen mellem trivsel og tilbøjeligheden til at gennemføre en ungdomsuddannelse fra bl.a. ovenstående sammenhænge udfører vi en regressionsanalyse, hvor vi kontrollerer for en lang række baggrundskarakteristika som personens karakterer, køn, etniske herkomst, psykiatiske diagnoser og familieforhold. På den måde isolerer vi den sammenhæng, vi finder i figur 2.19 mellem trivsel og ungdomsuddannelse, fra de effekter, der potentielt skyldes sammenhæng mellem trivsel og de baggrundsforhold, som vi kontrollerer for.

Det har vi gjort:

Vi udfører tre specifikationer af vores regressionsmodel, hvor den afhængige variabel er sandsynligheden for at have gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter folkeskolen.¹⁴ I første specifikation indgår udelukkende BUVM's indikator for lav trivsel som forklarende variabel, anden specifikation medtager socioøkonomiske baggrundsvariable, mens tredje specifikation yderligere medtager de unges placeringer i karakterkvintiler på baggrund af grundskolekarakterer, jf. figur 2.21.

Effekt af trivsel på sandsynlighed for ungdomsuddannelse

Når vi kontrollerer for baggrundskarakteristika og grundskolekarakterer, finder vi, at personer med lav trivsel i 9. klasse har 5,3 pct.-point lavere sandsynlighed for at have gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter 9. klasse sammenlignet med personer, som ikke har lav trivsel, jf. figur 2.21. Forskellen er statistisk signifikant. Der kan potentielt være nogle baggrundsforhold, som ikke er observeret i det tilgængelige data, og som vi dermed ikke kan kontrollere for. Disse forhold kan trække resultatet i både positiv og negativ retning.

Vi har kontrolleret for de mest gængse baggrundsforhold

Vi har dog kontrolleret for de mest gængse socioøkonomiske variable og derudover psykiske sygdomme. Når vi kontrollerer for socioøkonomiske baggrundsvariable i skridtet fra specifikation 1 til 2, ændrer estimatet for sammenhængen mellem lav trivsel og uddannelses tilbøjeligheden sig fra ca. 16 pct.-point til ca. 14 pct.-point. At samtlige baggrundsvariable, udover karakterer, kun reducerer trivsestimatet med 2 pct.-point kan tyde på, at eventuelt udeladte variable ikke vil have en stor effekt på estimatet.

¹⁴ Vi anvender en lineær sandsynlighedsmodel. Se Ahle og Nesta (2023) for flere detaljer.

Resultaterne viser en robust negativ effekt af lav trivsel

I skridtet fra specifikation 2 til 3, hvor vi medtager indikatorer for karakterkvintiler, falder estimatet til ca. 5 pct.-point. Det understreger den pointe, vi allerede har nævnt, nemlig at karakterer både hænger tæt sammen med trivsel og har en stor, selvstændig indflydelse på uddannelsesniveau senere i livet. Men selv når vi kontrollerer for alle baggrundsvariable og karakterer, er der dog stadig en sammenhæng mellem trivsel og videre uddannelse, som fortsat er statistisk signifikant.

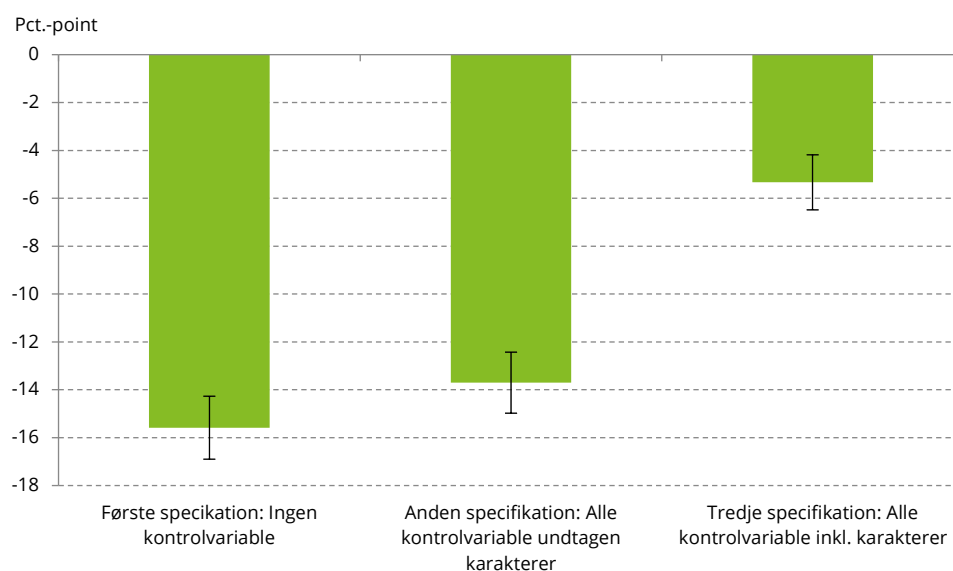
Karakterer har størst sammenhæng med uddannelse

I analysens baggrundsnotat, Ahle og Nesta (2023), viser vi, at højere karakterer er det baggrundsforhold, der hænger tættest sammen med sandsynligheden for at gennemføre en ungdomsuddannelse. Unge med de 20-40 pct. laveste karakterer har således ca. 30 pct.-point større sandsynlighed for at have gennemført en ungdomsuddannelse efter fem år, end unge fra gruppen med de 20 pct. laveste folkeskolekarakterer.

Resultatet er et ekstra argument for at øge unges trivsel

Dårlig trivsel i sig selv er et problem, da det går ud over de unges livskvalitet. Resultatet i denne analyse er blot et ekstra argument for, hvorfor det er vigtigt at bryde udviklingen med stigende mistroivsel blandt unge.

Figur 2.21 Effekten af lav trivsel i folkeskolen på sandsynligheden for at have gennemført en ungdomsuddannelse senest fem år efter 9. klasse for forskellige modelspecifikationer

Anm.: De lodrette, grønne søjler viser parameterestimerne, og de sorte streger viser 95-pct. konfidensintervallerne for estimerne.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Muligt arbejdskraftspotentiale ved målrettede indsatser

Vores analyse indikerer nemlig, at trivsel også spiller en rolle for unges videre uddannelse og muligheder i livet. Og det er på mange måder i både den enkeltes og samfundets interesse at øge antallet af unge, som tager en ungdomsuddannelse. Fx har Kraka-Deloitte i Jørgensen m.fl. (2021) vist, at der kan være store samfundsøkonomiske gevinster ved, at flere unge får en ungdomsuddannelse, bl.a. gennem merbeskæftigelse.

Vores resultater understøttes af tidligere analyser

Vore resultater stemmer også overens med et tidligere studie af Ladekjær m.fl. (2022), der gennem en spørgeskemaundersøgelse af 6.000 unge koblet med registerdata finder, at mental sundhed i udskolingen har en tydelig sammenhæng med uddannelses- og beskæftigelsesudfald som 25-årig. Vores analyse understøtter denne konklusion ved at udnytte de nationale trivselsmålinger til at få et større datagrundlag på 75.000 elever og derudover også tilføje flere baggrundsvariable som fx folkeskolekarakterer.

3. Ungdomslivet i forandring

Noget i ungdomslivet har ændret sig til det værre

Den stigende udbredelse af mistrivsel blandt unge giver naturligt anledning til et spørgsmål om, hvad der har ændret sig i forhold til tidligere generationers ungdomsliv. At være ung har altid haft et vanskeligt element i sig, men den stigende mistrivsel indikerer, at noget må have ændret sig til det værre.

Ungdommen står overfor tendenser, der ikke er set før

Der er flere bud på, hvad dette "noget" er. Fx er tempoet i uddannelsessystemet blevet højere, og jagten på at finansiere velfærdsstaten har skabt et pres for, at de unge skal præstere. I afsnit 3.1 viser vi, hvordan de unge uddanner sig som aldrig før. Vi ser derudover på udviklingen i to andre elementer, der har en stor indflydelse på unge i dag, men som stort set ikke eksisterede for 30 år siden: Digitaliseringen af samfundet og klimaforandringerne.

Skærmtid og digitale platforme reducerer fysisk samvær

Digitaliseringen af samfundet med indførelse af internet, skærme og ikke mindst sociale medier er for mange en hovedmistænkt i jagten på årsagen til den stigende udbredelse af mistrivsel blandt unge. Det kan fx være en kamp for mange unge at modstå de digitale platformes algoritmer, som er designet til at være vanedannende og svære at abstrahere fra. Derudover kan sociale medier være med til at opstille urealistiske sammenligninger blandt unge, hvilket kan gå udover unges selvtillid. I afsnit 3.2 finder vi, at onlinetid har erstattet en del fysisk samvær, samtidigt med at en stor del af de unge ville ønske, at de sås mere fysisk med deres venner.

Klimaforandringerne bekymrer unge og påvirker mentalt

Klimaforandringerne er en anden væsentlig forskel mellem livet for unge i dag og tidligere generationer. Mens tidligere generationer også har kendt til udfordringerne med klimaforandringer, er det først de seneste år, at klimaforandringerne for alvor er begyndt at kunne mærkes på egen krop. I afsnit 3.3 viser vi, at klimaforandringer topper listen over de unges bekymringer og påvirker dem i en sådan grad, at nogle overvejer ikke at få børn. Vi viser dog i afsnit 3.4, at de unge har brug for hjælp til at reducere deres klimabelastning, hvilket kalder på mere regulering, hvis samfundet hurtigere skal bevæge sig i en bæredygtig retning.

3.1 Sammenligning af unge i dag og tidligere

Ændringer i ungdommen har medført mistrivsel

Unge rapporterer i dag om stigende niveauer af mentale helbredsproblemer og mistrivsel sammenlignet med tidligere generationer, jf. afsnit 2.1. Der er mange forskellige bud på årsagerne til dette, fx et større uddannelsespres eller digitaliseringen af samfundet. Fælles for de forskellige bud er, at den stigende udbredelse af mistrivsel må skyldes ændringer i samfundsstrukturer, der har påvirket de unge.

Vi sammenligner forhold i dag med for 30 år siden

Denne analyse kaster lys over nogle af de centrale tendenser i samfundet, der kan påvirke unges trivsel i dag, og som ikke gjorde sig gældende for tidligere generationer. Analysen sammenligner forhold for unge i dag med forhold for unge for 30 år siden på en række parametre som uddannelse, internetadgang og klima.

Flere unge tager længere uddannelser

Unge er bedre uddannet i dag sammenlignet med for 30 år siden

En væsentlig ændring i samfundet, der er sket de sidste 30 år, er, at uddannelsesniveaet er steget betydeligt. Samfundets efterspørgsel efter uddannet arbejdskraft er steget, hvilket også betyder, at der er færre job til ufaglærte. Samtidigt har unge fået bedre muligheder for at vælge den uddannelse, de gerne vil have, og følge den karrierevej, de har lyst til. Det har givet større frihed til

de unge, men det kan også have været med til at skabe en følelse af et uddannelsespres i samfundet.

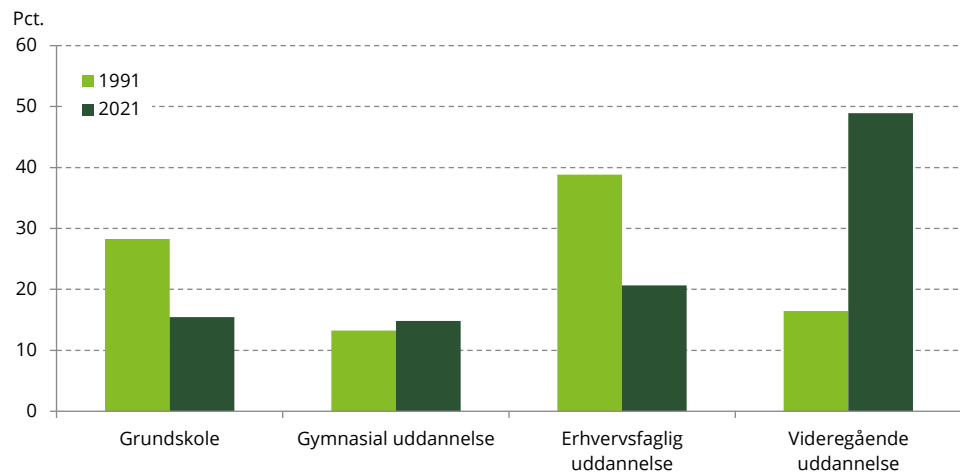
Andelen af ufaglærte unge er faldet markant

Unge uddannelsesniveauer har været støt stigende de sidste 30 år. Siden 1991 er andelen af 25-29-årige med grundskole eller erhvervsuddannelse som højest fuldførte uddannelse ca. halveret, jf. figur 3.1. I 1991 har 28 pct. af de 25-29-årige grundskolen som deres højest fuldførte uddannelse. I 2021 er det tal reduceret til næsten det halve. Tilsvarende har 39 pct. en erhvervsuddannelse som højest fuldførte uddannelse i 1991, mens tallet er 21 pct. i 2021.

Flere unge har en lang videregående uddannelse i dag

Denne udvikling hænger sammen med en markant stigning i andelen af unge med videregående uddannelser. I 1991 var det 16 pct. af de 25-29-årige, der havde en videregående uddannelse, mens det tilsvarende tal i 2021 var 49 pct. Især andelen med en lang videregående uddannelse er steget. Ca. 3 pct. af de 25-29-årige havde en lang videregående uddannelse i 1991. I 2021 var tallet ca. 17 pct.

Figur 3.1 Fordeling af højest fuldførte uddannelser for 25-29-årige i 1991 og 2021

Anm.: Højest fuldførte uddannelse er opgjort i året, så personer, der fx er i gang med en bacheloruddannelse, vil indgå som havende en gymnasial uddannelse som højest fuldførte uddannelse i det pågældende år.
Kilde: Statistikbanken (HFU1 og HFUDD11).

Udbredelsen af internet og mobiltelefoner

Samfundet er blevet digitaliseret siden 90'erne

En anden ting, der har ændret sig drastisk i løbet af de seneste 30 år, er adgangen til internet, computere og mobiltelefoner. Andelen af familier, der har hhv. en PC og en mobiltelefon i hjemmet, er gået fra at være relativt lille i starten af 90'erne til i dag at omfatte stort set alle familier.

I 1990 havde stort set ingen PC eller internet i hjemmet ...

Kun 15 pct. af danske familier havde en PC i hjemmet i 1990, jf. figur 3.2. Andelen steg dog kraftigt i 90'erne, og allerede i 1998 havde over halvdelen af familierne i Danmark en PC i hjemmet. Udviklingen fortsatte i starten af 00'erne, indtil stort set alle hjem havde PC'er. I 2022 havde 94 pct. af danske familier således en PC. I samme periode, som PC'erne blev udbredt i de danske hjem, blev internettet også udrullet i Danmark. I 2001 havde 54 pct. af alle familier adgang til internettet, mens tallet i 2022 var 95. pct.

... samme tendens ses for mobiltelefoner

Det samme mønster går igen, når man betragter udviklingen i antallet af familier med en mobiltelefon, jf. figur 3.2. I starten af perioden stiger andelen af familier med mobiltelefoner markant, indtil en overvældende majoritet har en mobiltelefon. Således går andelen af danske familier med en mobiltelefon fra 14 pct. i 1994 til 97 pct. 2022.

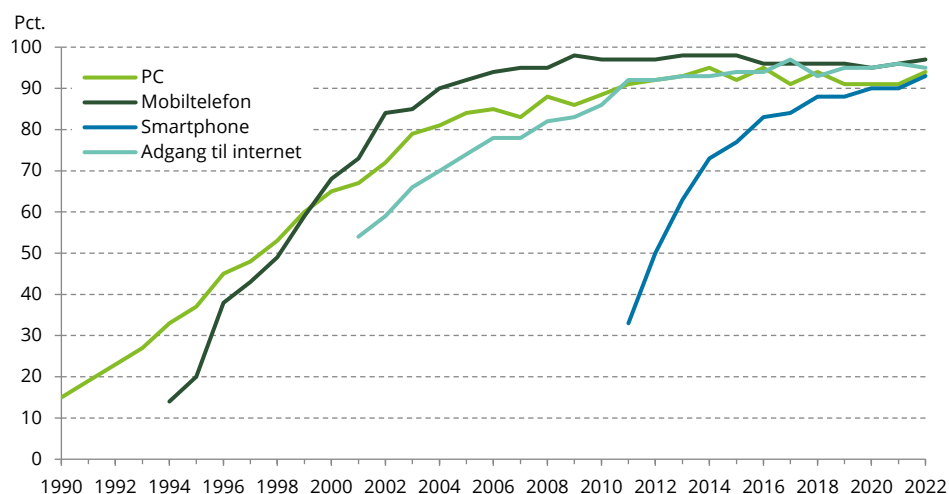
Smartphones har øget muligheden for at være online

I slut 00'erne introduceres de første iPhones, og ca. en ud af tre familier har en smartphone i 2011, som er det første år, hvor antallet af familier med smartphone opgøres. I 2022 har 93 pct. af familierne en smartphone, der gør det muligt konstant at være online og fx tilgå sociale medier.

Unge lever i en digital verden, der ikke fandtes i 90'erne

Der er altså sket en markant udvikling i børn og unges adgang til internet og teknologi i hjemmet i løbet af de seneste årtier. For 30 år siden havde stort set ingen familier hverken PC, mobiltelefon eller internet, mens det i dag er stort set alle familier, der har alle tingene. Unge i dag vokser derved op i hjem med internet og skærme i form af computere og telefoner, på en måde som tidligere generationer ikke har oplevet. I afsnit 3.2 undersøger vi, hvilken effekt onlinetid har på de unge i dag.

Figur 3.2 Andel af familier med en PC, mobiltelefon eller smartphone i hjemmet, 1990-2022

Kilde: Statistikbanken.dk (VARFORBR, FABRIT1 og FABRIT01).

Klimaforandringerne er indtruffet de sidste 30 år

Klimaforandringernes generation

En tredje væsentlig forskel mellem unge i dag og tidligere er klimaforandringerne. Mens tidligere generationer har kendt til udfordringerne med klimaforandringer, er det først de seneste år, at danskerne for alvor er begyndt at kunne mærke klimaforandringerne på egen krop. Derudover er de unge i dag de første generationer, der kan komme til leve længe nok til at se de potentielt uoverskuelige langsigtede konsekvenser af klimaforandringerne.

Der bliver oftere og oftere sat varmere rekorder

Den globale temperatur stiger, og ekstreme vejrforhold bliver stadig mere almindelige. Bare de seneste seks år har klodens gennemsnitstemperatur i tre af årene været over en grad højere end gennemsnittet fra 1901-2000, jf. figur 3.3.

Klimaforandringerne medfører mere ekstremt vejr

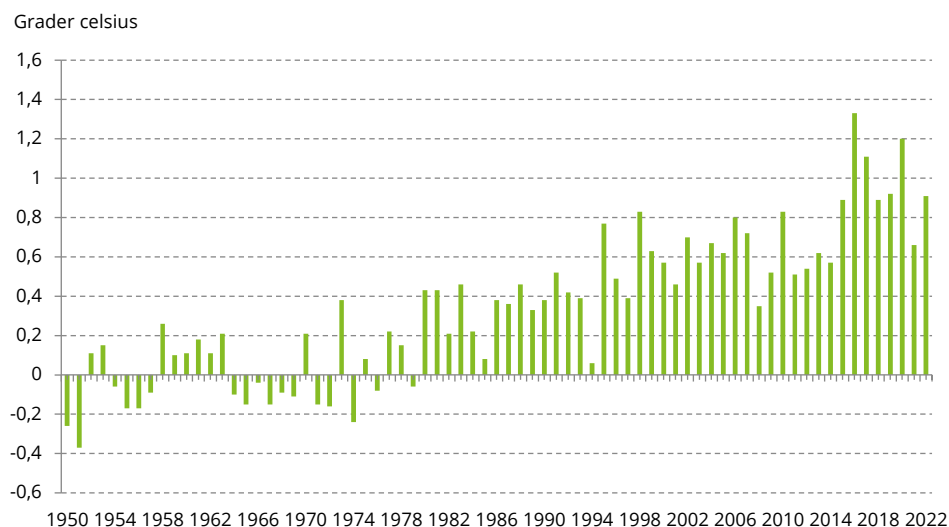
I Danmark er mønsteret det samme, hvor 7 ud af de sidste 16 år topper listen over de varmeste år registreret i Danmark nogensinde.¹⁵ De stigende temperaturer medfører ifølge DMI mere ekstremt vejr i form af bl.a. flere hedeølger og skybrud.

Unge lever i en verden med klimaforandringer

Unge i dag lever altså med de klimaforandringer, som tidligere unge blot har lært om i skolen. Klimaforandringerne kan påvirke de unges trivsel, forbrugsmønstre og adfærd generelt. Det har vi undersøgt nærmere i afsnit 3.3 og afsnit 3.4.

¹⁵ <https://www.dmi.dk/klima/temaforside-klimaet-frem-til-i-dag/temperaturen-i-danmark/>.

Figur 3.3 Afvigelser i globale temperaturer i forhold til 1901-2000 gennemsnittet. 1950-2022

Kilde: <https://www.ncei.noaa.gov/>.

3.2 Mange unge længes efter at se deres venner fysisk og ikke digitalt

Digital udrulning og faldende trivsel har fulgtes ad ...

Internet, sociale medier og onlinefællesskaber er i dag en integreret del af de fleste unges hverdag. Mobiltelefoner, tablets og computere er blevet langt mere udbredt, jf. afsnit 3.1, og er i dag primære redskaber til kommunikation, underholdning og læring for unge. Men det øgede skærmb brug er opstået i en periode, der bl.a. er sammenfaldende med, at unges trivsel har været faldende.

... men det er svært at påvise en entydig sammenhæng

Digitalisering af samfundet og sociale medier er derfor mistænkt for at være en af hovedårsagerne til at flere unge mistrives, og sammenhængen er blevet undersøgt i en række studier, jf. afsnit 2.1. Det er dog de færreste studier, der kommer til en entydig konklusion. Fx er hovedkonklusionen i et stort litteraturreview fra Fynbo m.fl. (2023), at skærmb brug kan være med til at understøtte og socialisere eksisterende fællesskaber, men samtidig kan have uønskede konsekvenser i forhold til uddannelse og i form af stress. Der findes dog nogle studier, der finder en kausal negativ effekt af sociale medier på unges trivsel, fx Braghieri m.fl. (2022), jf. afsnit 2.1.

Unge vokser op som digitalt udsatte

Børn og unge bliver i dag udsat for et virvar af digitale platforme og sociale medier, som ingen kender de langsigtede konsekvenser af. Bl.a. derfor skriver debattør og digitaleksperter Katrine K. Pedersen i sin bog, fra 2018, at unge i dag ikke er digitalt indfødte, men "digitalt udsatte".¹⁶ Begrebet "digitalt udsatte" dækker bl.a. over, at det kan være svært for unge at modstå påvirkningen af og tiltrækningskraften fra sociale medier eller andre digitale platforme, der er designet til at være vanedannende og svære at abstrahere fra.

Vi har spurgt de unge om deres onlinevaner

I dette afsnit undersøger vi, om sociale medier har påvirket de unges selvværd, og hvorvidt onlinetid, mod de unges vilje, har erstattet fysisk samvær. Analysen tager udgangspunkt i resultater fra en spørgeskemaundersøgelse, som vi har udarbejdet i samarbejde med Epinion, jf. boks 1.

¹⁶ Pedersen (2018).

Boks 1 Om spørgeskemaundersøgelsen

Epinion har foretaget en spørgeskemaundersøgelse for Kraka-Deloitte med det formål at undersøge unges vaner og trivsel. Vores stikprøve er på 1.515 respondenter og anses som repræsentativ for unge danskere mellem 12 og 30 år.

Spørgeskemaet indeholder tre dele:

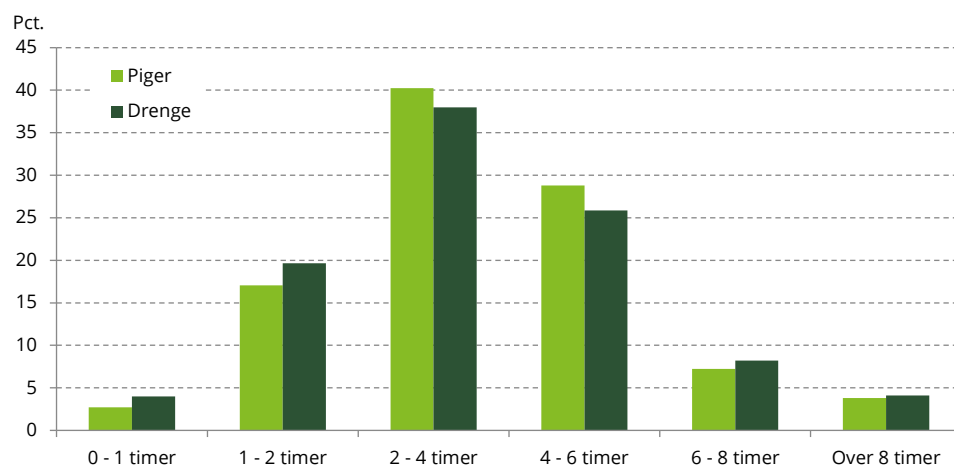
1. Et modul om unges trivsel og hvordan de unge ser på deres liv.
2. Et modul om de unges skærmtid og brug af samt holdninger til sociale medier.
3. Et modul om de unges fremtidsforventninger med fokus på klima.

Unge bruger i gns. 2-4 timer online i deres fritid

Sammenhæng mellem onlinetid og trivsel

De fleste unge er online mellem 2 og 4 timer om dagen i deres fritid, og drenge og piger bruger ca. lige meget tid online i gennemsnit, jf. figur 3.4. 11 pct. af pigerne og 12 pct. af drengene bruger minimum 6 timer online hver dag i deres fritid, mens 3 pct. af pigerne og 4 pct. af drengene bruger mellem 0 og 1 time.

Figur 3.4 Fordeling af 12-30-åriges tidsforbrug online opdelt på køn

Anm.: Vi har spurgt om: "Hvor mange timer om dagen er du online i din fritid (det vil sige ikke i forbindelse med din skole eller dit arbejde)? At være online dækker over fx chat, streaming, gaming, sociale medier, online-dating og at checke nyheder m.m."

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Onlinetid er negativt korreleret med livstilfredshed

For at måle de unges trivsel, har vi spurgt de unge til deres livstilfredshed ved brug af "Cantrils stige", der fungerer ved, at man spørger, hvor godt, man synes, ens liv er på en stige fra 0 til 10. I spørgsmålet svarer 0 til "det værste mulige liv" og 10 til "det bedste mulige liv" for personen. Spørgsmålet er hyppigt anvendt i internationale spørgeskemaer, bl.a. FN's "World Happiness Report". I tråd med litteraturen finder vi, at meget onlinetid er negativt korreleret med livstilfredshed, jf. figur 3.5.

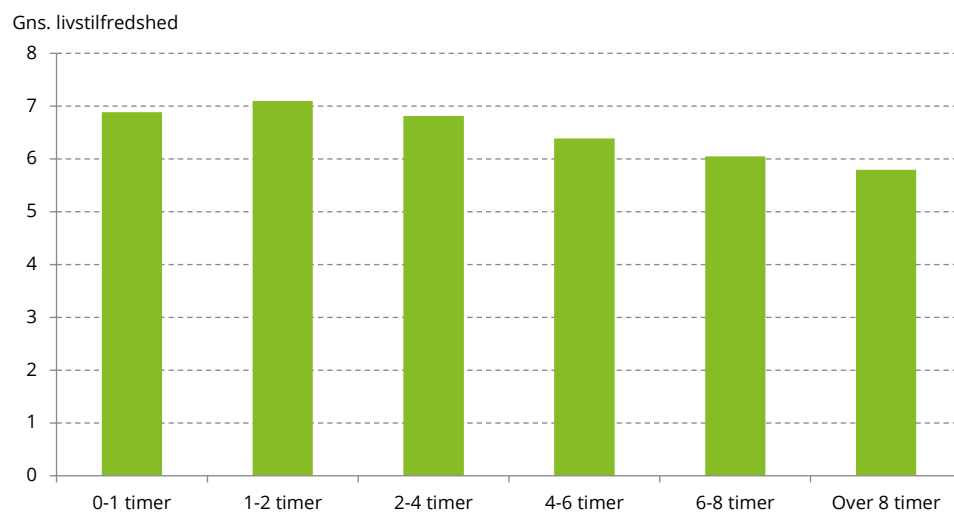
Unge med højest livstilfredshed er online 1-2 timer

De unge, der har den største livstilfredshed, er dem, der dagligt bruger 1 til 2 timer online i deres fritid. De har en gennemsnitlig livstilfredshed på 7,1 ud af 10. De unge, der har lavest livstilfredshed, er de unge, der er online i mere end 8 timer om dagen. Den gruppe af unge har en gennemsnitlig livstilfredshed på 5,8 ud af 10.

Sammenhængen er ikke nødvendigvis kausal

Selvom der er en sammenhæng mellem trivsel og onlinetid, kan vi ikke ud fra vores undersøgelse sige, om det er onlinetiden, der i sig selv påvirker unges trivsel negativt, eller om fx unge, der trives dårligt, øger deres onlineforbrug.

Figur 3.5 Sammenhæng mellem livstilfredshed og onlinetid i fritiden

Anm.: Figuren er et kryds mellem to spørgsmål. For at måle livstilfredshed har vi spurgt: "Her et billede af en stige. Trin 10 betyder "det bedst mulige liv" for dig, og trin 0 betyder "det værst mulige liv" for dig. Hvor på stigen synes du selv, at du er for tiden?" For at måle onlinetid har vi spurgt: "Hvor mange timer om dagen er du online i din fritid (det vil sige ikke i forbindelse med din skole eller dit arbejde)? At være online dækker over fx chat, streaming, gaming, sociale medier, online-dating og at checke nyheder m.m."

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Unge mødes mindre og mindre fysisk

Sammenspil mellem onlinetid og fysisk samvær

En ting, der kendetegner den øgede digitalisering i samfundet, er, at unge i stigende grad mødes online i stedet for fysisk. Ottosen m.fl. (2022) har i deres børne- og ungeundersøgelse undersøgt udviklingen i omfanget af fysisk samvær blandt unge. Ottosen m.fl. (2022) finder, at mængden af fysisk samvær er faldet markant for alle unge i løbet af undersøgelsesperioden fra 2009 til 2021. I tråd med disse resultater finder vi i vores analyse, at to ud af tre unge maksimalt mødes med deres venner i fritiden en gang om ugen.

Digitale platforme kan fange de unge i en onlineverden

En del af forklaringen på den stigende udbredelse af mistrivsel blandt unge kan være, at digitaliseringen af samfundet og digitale platforme i stigende grad udkonkurrerer fysisk samvær og de positive sociale og fysiske elementer, der ligger heri.

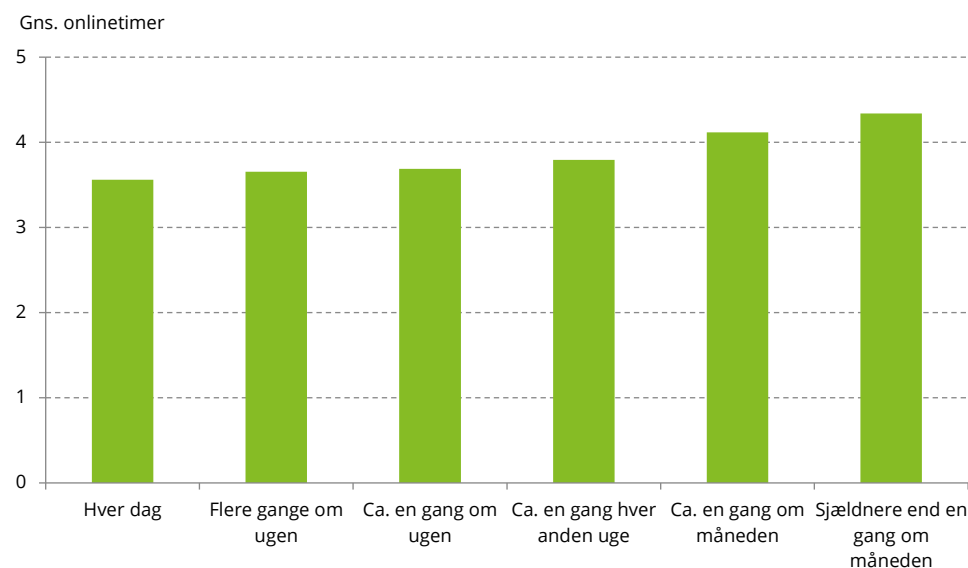
Unge med meget onlinetid har lavt fysisk samvær

Vores undersøgelse viser, at unge, der er online i mange timer i deres fritid, i gennemsnit ses sjældnere fysisk med deres venner end andre unge, men forskellene er ikke overvældende store. Personer, der ses med deres venner sjældnere end en gang om måneden, er således online i ca. 4,3 timer om dagen i deres fritid, mens tallet er 3,6 timer for personerne, der ses med deres venner hver dag, jf. figur 3.6.

Unge med hyppigt fysisk samvær har størst livstilfredshed

I vores undersøgelse finder vi, at personer, der ofte ser deres venner, også er de personer, der i gennemsnit har højest livstilfredshed. Unge, der ses med deres venner hver dag, har en gennemsnitlig livstilfredshed på 8,3, mens unge, der ses med deres venner sjældnere end en gang om måneden, har en gennemsnitlig livstilfredshed på 7,0.

Figur 3.6 Gns. antal onlinetimer fordelt på, hvor ofte unge mødes fysisk med sine venner

Anm.: Vi har spurgt om: "Hvor ofte mødes du fysisk med dine venner udenfor skole og arbejde?".

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

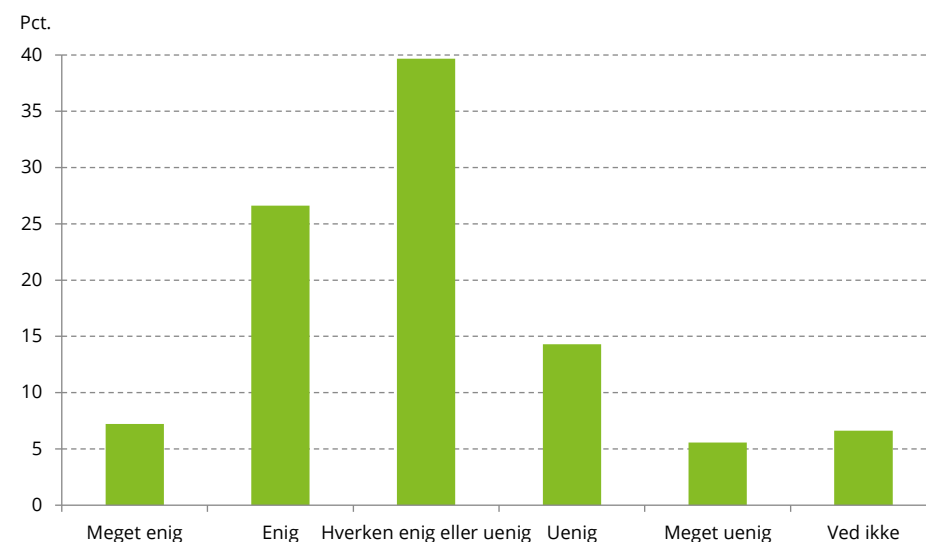
Fysisk samvær er korreleret med høj livstilfredshed

Resultaterne viser således, at personer med hyppigt fysisk samvær i gennemsnit bruger mindst tid online og har højest livstilfredshed. Det kan dog være, at sammenhængen opstår, fordi personer med lav trivsel foretrækker onlinetid over fysisk samvær.

Stor gruppe unge vil gerne mødes mere fysisk ...

Noget tyder dog på det modsatte, da en stor andel unge ville foretrække at mødes mere fysisk med deres venner i stedet for online, jf. figur 3.7. I alt har 34 pct. af de unge sagt, at de er enige eller meget enige i, at de ville foretrække mere fysisk kontakt, 40 pct. at de er hverken enige eller uenige, og 20 pct. at de er uenige eller meget uenige.

Figur 3.7 Unges holdning til at ville mødes mere fysisk med vennerne i stedet for online

Anm.: Vi har spurgt om: "Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn: Jeg ville foretrække, at min vennekreds brugte mindre tid online og mere tid på at mødes fysisk?". Figuren viser andelen af de unge i pct., der har svaret indenfor hver kategori.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

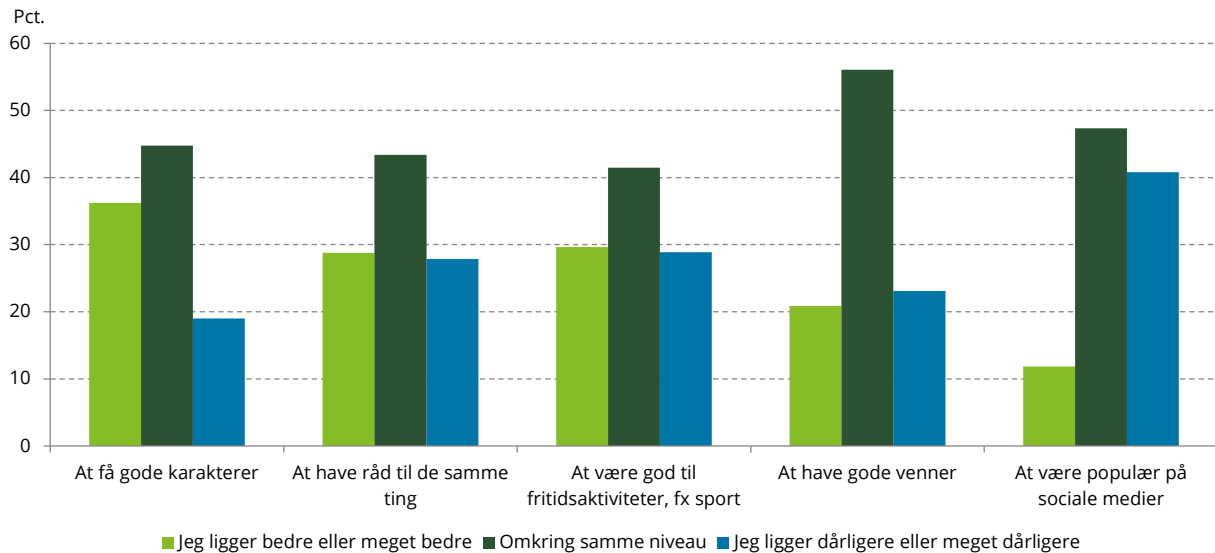
... og det er især en midtergruppe med højt onlineforbrug	Andelen er generelt stigende i de unges onlinetid, så andelen, der er enige eller meget enige, er størst for de unge, der er online mellem 6 og 8 timer om dagen. For denne gruppe er andelen 37 pct., mens den for personer, der bruger 1-2 timer af deres fritid online, er 33 pct.
Nogle unge vælger dog fysisk samvær fra	Gruppen af unge, der er online i over 8 timer om dagen, skiller sig dog ud ved kun at have en andel på 26 pct., der ville foretrække at mødes mere fysisk. Det tyder på, at denne gruppe i større grad end de andre grupper har valgt at prioritere onlinetid over fysisk samvær.
En stor gruppe unge længes efter fysisk samvær...	Analysen viser, at samtidigt med at en høj grad af fysisk samvær er korreleret med høj livstilfredshed, er der en stor gruppe af unge, der er meget online, men som ville foretrække at mødes mere fysisk med deres venner.
... men det sker af forskellige årsager ikke i dag	I en tid, hvor ensomheden blandt unge er stigende, er det vigtigt at undersøge, hvad der holder denne gruppe unge tilbage fra at mødes fysisk med deres venner. ¹⁷ Vores undersøgelse tyder på, at der er en grad af digital udsathed hos de unge, som de kan have brug for hjælp til at håndtere.
Sociale medier medfører ulige sammenligninger	<p>Sociale medier og lavt selvværd</p> <p>Et af argumenterne for, at sociale medier kædes sammen med lav trivsel, er, at sociale medier øger unges muligheder for at sammenligne sig med andre på et urealistisk grundlag. Mange populære og fremhævede mennesker på sociale medier er personer, der fremstiller sig selv som rige, populære og smukke. Ofte er fremstillingerne på sociale medier dog udtryk for en konstrueret virkelighed, som for de fleste mennesker ikke er mulig at opnå i praksis. Denne forskel mellem, hvad man ser på de sociale medier, og hvordan ens eget liv opfattes, kan føre til lavt selvværd blandt unge.</p>
Får sociale medier unge til at undervurdere sig selv?	For at undersøge om sociale medier har haft en effekt på unges selvværd, har vi bedt de unge sammenligne sig selv med deres venner på en række punkter. Hvis de unge har en realistisk opfattelse af sig selv, bør grupperne, der vurderer sig selv som værende hhv. bedre og dårligere stillet end deres venner, være ca. lige store.
Adfærdseffekter kan påvirke resultaterne	Dog er det ikke sikkert, at de unge som udgangspunkt har en realistisk opfattelse af, hvordan de ligger i forhold til deres venner. Flere adfærdskononomiske studier har påvist, at mange mennesker har en såkaldt "overconfidence bias", hvor man overvurderer sig selv i forhold til andre. Et af de mest kendte eksempler er et amerikansk studie, der finder, at 93 pct. af amerikanerne mener, at de er bedre bilister end gennemsnittet. ¹⁸ En eventuel overconfidence bias vil altså trække i den modsatte retning af den forventede effekt fra sociale medier.
Unge føler sig upopulære på de sociale medier...	De unge mener generelt, at de er mindre populære end deres venner på sociale medier, jf. figur 3.8. Kun 12 pct. siger, at de ligger bedre eller meget bedre end deres venner, mens 41 pct. siger, at de ligger dårligere eller meget dårligere. Det ser altså ud til, at en gruppe af unge undervurderer sig selv i forhold til popularitet på sociale medier.
... men de føler sig lige på mange andre punkter	De unges svar på, hvordan de placerer sig i forhold til deres venner på de sociale medier, står i kontrast til, hvordan de placerer sig på andre sammenligninger. Der er således stort set lige mange unge, der svarer, at de ligger hhv. bedre og dårligere end deres venner, når de spørges om at have råd til de samme ting, at være god til fritidsaktiviteter og at have gode venner.
Der er en tendens til overvurdering af egne evner	I de unges vurdering af egne karakterer i forhold til deres venners er der flere, der mener, at de ligger bedre end deres venner, end dem, der mener, at de ligger dårligere. Det kan være et tegn på den førnævnte overconfidence bias, hvor de unge overvurderer egne evner i forhold til gennemsnittet.
Sammenligninger på sociale medier giver unge dårlig selvtillid	Resultaterne viser, at de unge har en realistisk opfattelse af, hvordan de ligger i forhold til deres venner på en lang række parametre. Opfattelsen ændrer sig dog til det negative, når de unge bliver spurgt om de sociale medier. Det giver et billede af, at de unge laver realistiske sammenligninger

¹⁷ <https://vidensportal.dk/voksne/ensomhed/omfang>.

¹⁸ Se Svenson (1981).

i den fysiske verden, men bliver udsat for urealistiske sammenligninger på de sociale medier, hvilket kan give de unge dårlig selvtillid.

Figur 3.8 Unges vurdering af sig selv i forhold til venner

Anm.: Vi har spurgt om: "Hvis du sammenligner dig selv med dine venner, hvordan synes **du** så, at du ligger i forhold til dine venner på følgende punkter?". Kategorierne "Jeg ligger bedre" og "Jeg ligger meget bedre" er slået sammen. Det samme er kategorierne "Jeg ligger dårligere" og "Jeg ligger meget dårligere". Figuren udelader kategorien "ved ikke", og andelen summerer til antallet af svar uden "ved ikke" kategorien.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

3.3 Klimabekymringer får unge til at overveje fravalg af børn

Historiske kriser har præget samfundet de seneste år...

Udover mere generelle tendenser i samfundet, der mistænkes for at påvirke de unges trivsel, har de sidste par år budt på en lang række historiske kriser for Danmark og Europa. Det gælder ikke mindst COVID-19-pandemien og krigen i Ukraine. Disse kriser har ikke kun økonomiske, sociale og politiske konsekvenser for samfundet, men kan også påvirke den enkelte borgers psykiske velvære og trivsel.

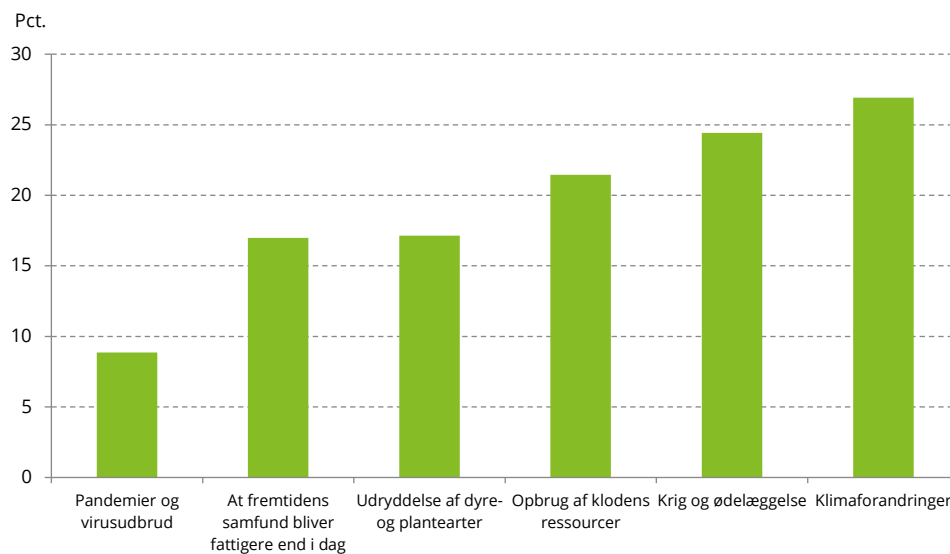
... alligevel bekymrer unge sig mest om klimaforandringerne

Det samme kan siges om klimakrisen, hvis største konsekvenser samfundet først vil opleve i fremtiden, men som ligger en stor gruppe af unge meget på sinde allerede i dag. Klimaudfordringerne er på trods af de andre nuværende kriser det, som flest unge bekymrer sig om, når vi i vores spørgeskemaundersøgelse spørger ind til en række udvalgte punkter, jf. figur 3.9.

27 pct. bekymrer sig ofte eller hele tiden om klimaet

27 pct. af de adspurgte svarer, at de ofte eller hele tiden bekymrer sig om klimaforandringerne i deres hverdag, jf. figur 3.9. Ca. 24 pct. bekymrer sig om krig og ødelæggelse, og 21 pct. bekymrer sig om opbrug af klodens ressourcer. COVID-19-pandemien ser til gengæld ikke ud til længere at påvirke de unges bekymringer i væsentlig grad. Kun 9 pct. af de unge bekymrer sig ofte eller hele tiden om pandemier og virusudbrud.

Figur 3.9 Andel, der ofte eller hele tiden bekymrer sig om følgende punkter i deres hverdag blandt 12-30-årige

Anm.: Vi har spurgt om: "Hvor ofte bekymrer du dig for følgende punkter i din hverdag?".

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Klimaforandringerne får nogle unge til at overveje ikke at få børn

18 pct. af de unge har overvejet ikke at få børn

Vores spørgeskemaundersøgelse viser, at der også i Danmark er en stor gruppe af unge, der har gjort sig tanker om ikke at få børn pga. klimaforandringerne. Blandt hele gruppen af 12-30-årige er det 18 pct., der i nogen eller høj grad har gjort sig overvejelser om ikke at få børn som følge af klimaforandringerne, jf. figur 3.10.

For kvinder mellem 20 og 30 år er det 26 pct.

Andelen er især høj for kvinder mellem 20 og 30 år, hvor flere end hver fjerde har overvejet ikke at få børn grundet klimaforandringerne. Resultaterne er i tråd med internationale undersøgelser. Fx svarer 39 pct., at klimaforandringerne får dem til at tøve med at få børn i en undersøgelse af 10.000 unge mellem 16-25 år fra en række forskellige lande.¹⁹

Klimakrisen påvirker nogle unge psykisk

På trods af en historisk pandemi og krig i Europa er det altså klimaforandringer, der bekymrer flest unge, jf. figur 3.9. Klimaforandringerne påvirker ikke kun kloden og økonomien i fremtiden men også unges tanker og bekymringer i dag, bl.a. gennem netop overvejelser om at få børn, jf. figur 3.10. Det giver en ekstra tilskyndelse for samfundet til at gøre en indsats mod klimaforandringerne.

Fertiliteten i Danmark er faldet siden 2008

Der er forskel på de overvejelser og bekymringer, man har om at få børn, og den ultimative beslutning om at få børn. Resultaterne skal således ikke tolkes sådan, at op mod 25 pct. af unge ikke vil få børn i fremtiden. Men man kan ikke udelukke, at bekymringerne får nogle unge til at udsætte beslutningen om at få børn eller gør, at nogle får færre børn, end de ellers ville have fået. I Danmark har fertilitetsraten gennem flere år, i modsætning til Danmarks Statistiks fremskrivninger, været faldende.²⁰ Fertilitetsraten er faldet fra 2008, hvor en gennemsnitlig dansk kvinde fik 1,89 børn set over hele livet, til 1,55 børn i 2022.²¹ Resultaterne i denne analyse peger på klimaforandringerne som en mulig forklarende faktor i denne udvikling. Udviklingen er sammenfaldende med en lignende tendens i udlandet, hvor visse aktivistiske bevægelser blandt unge advokerer for ikke at få børn pga. klimaforandringerne.²²

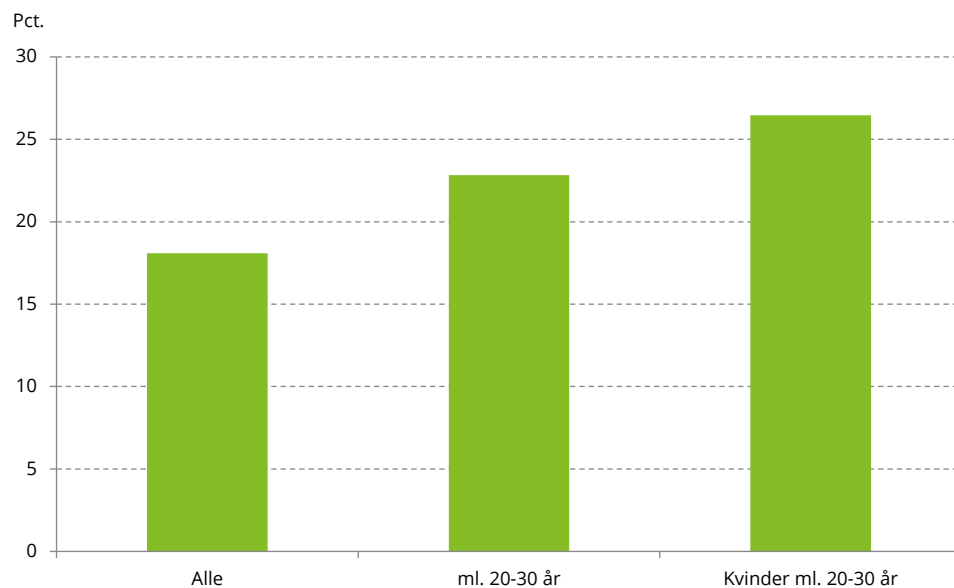
¹⁹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2542519621002783>. Undersøgelsen omfatter 1000 unge fra Australien, Brasilien, Finland, Frankrig, Indien, Nigeria, Filippinerne, Portugal, Storbritannien og USA.

²⁰ <https://politiken.dk/forbrugogliv/sundhedogmotion/art9217117/%C2%BBPrognoserne-er-helt-p%C3%A5-m%C3%A5nen%C2%AB>.

²¹ Danmarks Statistik, Statistikbanken (FERT1).

²² <https://www.information.dk/indland/2021/04/ny-bevaegelse-unge-fravaelger-boern-paa-grund-klimaet>.

Figur 3.10 Andel, der i nogen eller høj grad overvejer at lade være med at få børn som følge af klimaforandringerne, udvalgte grupper

Anm.: Vi har spurgt om: "Har klimaforandringer fået dig til at tænke på/overveje ikke at få børn?". Personer, der har svaret "ved ikke", indgår ikke i udregningen af andelen i figuren.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

3.4 De unges klimabekymringer sætter sig ikke i forbruget

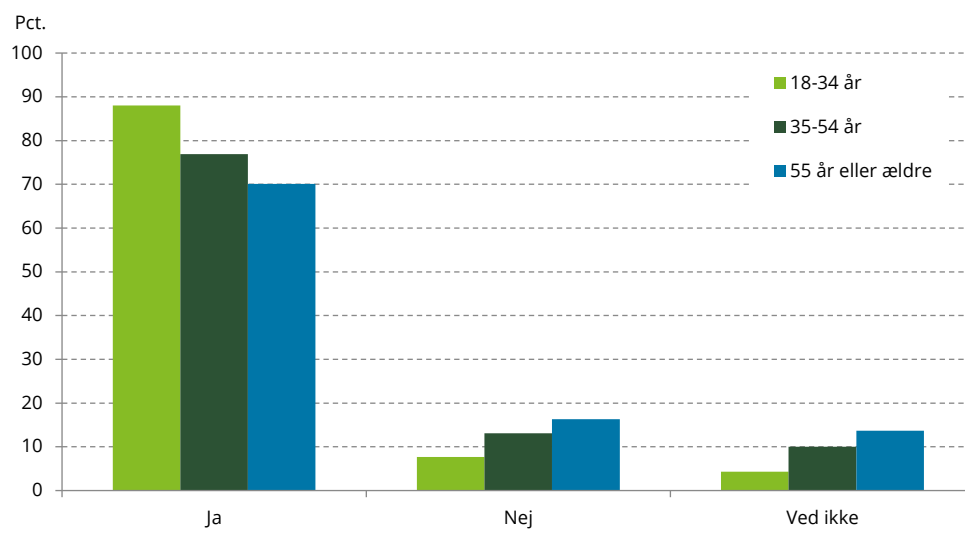
Klimaforandringerne er den største bekymring hos unge

Blandt de unge, vi har spurgt i vores spørgeskemaundersøgelse, er klimaforandringerne den altoverskyggende bekymring i hverdagen, og dette påvirker tilmed deres ønsker om at få børn, jf. afsnit 3.3. Denne analyse undersøger, om de unges bekymringer sætter sig i deres forbrugsadfærd, så de aktivt mindsker deres bidrag til klimaforandringerne gennem køb af færre CO₂-intensive varer.

Den unge generation går mest op i at nå Danmarks klimamål

Det giver god mening, at de unge bekymrer sig meget om klimaet, da det er den generation blandt de nulevende generationer, der i størst grad vil opleve klimaforandringerne. I en tidligere Kraka-Deloitte-spørgeskemaundersøgelse fra 2022 fandt vi ligeledes, at det er blandt unge mellem 18 og 34 år, at flest synes, at Danmark skal leve op til sit klimamål for 2030, jf. figur 3.11. Blandt de 18-34-årige er der knap 20 pct.-point flere, der svarer ja til, at Danmark bør opfylde 70 pct.-målet, end blandt personer over 55 år.

Figur 3.11 Vurdering af om Danmark bør opfylde klimamålsætningen for 2030

Anm.: Baseret på 2.023 respondenter. Respondenternes besvarelse af spørgsmålet "Mener du, at Danmark bør opfylde 2030 målsætningen?".

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte og egne beregninger (2022).

Politiske indsatser kan bekæmpe klimaforandringerne

Én måde at bekæmpe klimaforandringerne på er politiske reformer, der ændrer produktionen i samfundet. Det kan fx være offentlige investeringer i forskning eller i grøn elproduktion. Det kan også være højere CO₂e-afgifter eller tilskud til den grønne omstilling i virksomheder.

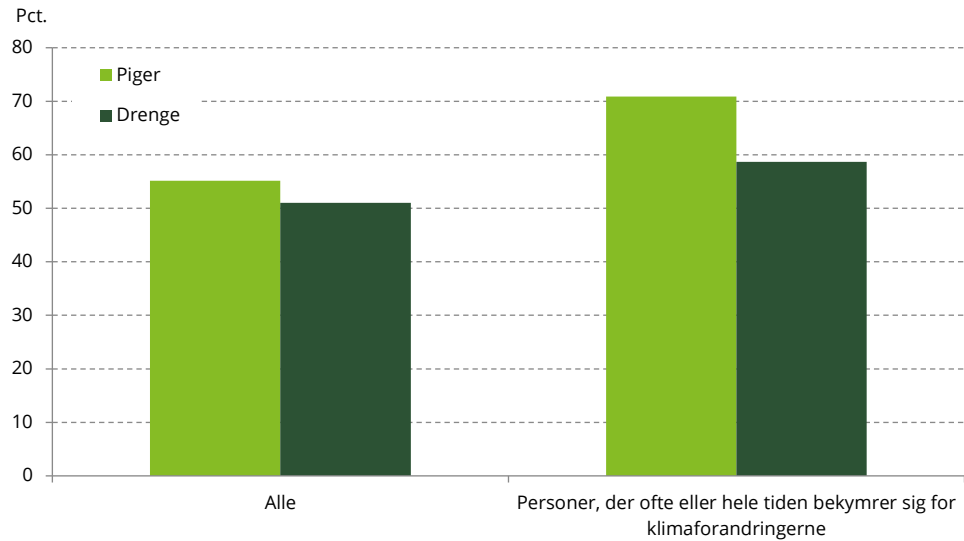
Danskerne kan også reducere udledning gennem forbrug

Men udover politiske tiltag kan den enkelte dansker også selv bidrage til den grønne omstilling ved at ændre sit forbrug i en mere klimavenlig retning. Fx kan en person sænke sine CO₂e-udledninger ved at flyve mindre. Når de unge har store bekymringer om klimaforandringerne og samtidigt i højere grad end andre danskere mener, at Danmark skal opfylde 2030-målsætningen, er det interessant at undersøge, om deres forbrugsvaner også afspejler dette.

Over halvdelen af unge bekæmper klimaforandringerne

I spørgeskemaundersøgelsen spørger vi specifikt de unge, om de bidrager til bekæmpelsen af klimaforandringer. Her finder vi, at 55 pct. af pigerne og 51 pct. af drengene mellem 18 og 30 år siger, at de aktivt gør noget for at bekæmpe klimaforandringerne, jf. figur 3.12. Hvis man kun betragter dem, der har svaret, at de ofte eller hele tiden bekymrer sig om klimaforandringerne, er det 71 pct. af pigerne og 59 pct. af drengene, der selv siger, de gør noget aktivt.

Figur 3.12 Andel 18-30-årige, der svarer, at de gør noget aktivt for at bekæmpe klimaforandringerne

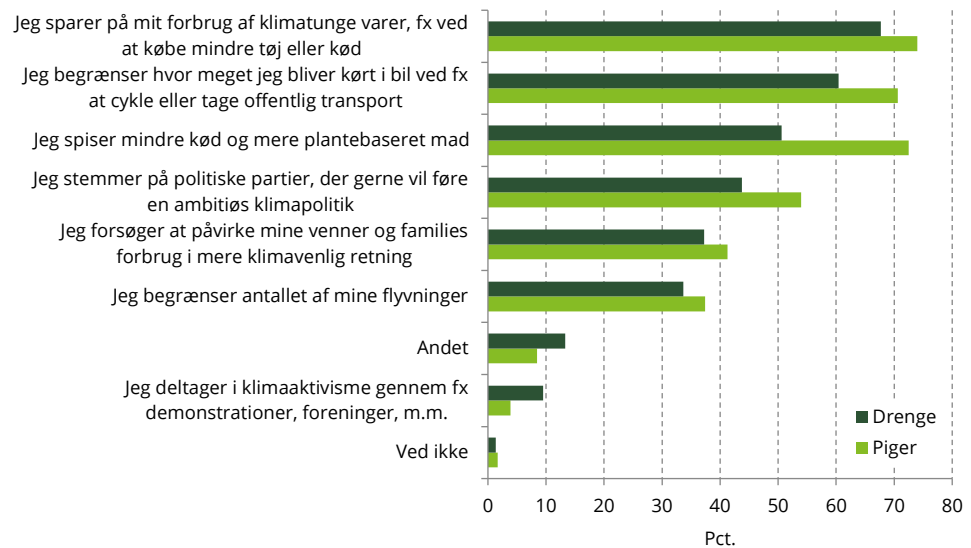
Anm.: Vi har spurgt 455 18-30-årige udeboende: "Gør du noget aktivt for at bidrage til bekæmpelsen af klimaforandringerne?". Søjlerne til højre er krydset med spørgsmålet: "Hvor ofte bekymrer du dig for følgende punkter i din hverdag?", hvor klimaforandringer er et af punkterne.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Unge siger, de skærer ned på forbrug og bilkørsel

Blandt dem, der svarer, at de gør noget aktivt for at bidrage til bekæmpelsen af klimaforandringerne, er der flest, der svarer, at de bidrager ved at spare på klimatunge varer, herunder kød, og ved at begrænse kørsel i bil, jf. figur 3.13. Det er derimod kun ca. en tredjedel, der begrænser antallet af flyvninger, og under 10 pct., der deltager i klimaaktivisme.

Figur 3.13 Andel 18-30-årige, der gør følgende indsatser blandt personer, der har svaret, at de gør noget aktivt for at bidrage til at bekæmpe klimaforandringerne

Anm.: Vi har spurgt 455 18-30-årige udeboende: "Hvad gør du for at bidrage til bekæmpelsen af klimaforandringerne?". Kun personer, der har svaret "ja" på spørgsmålet "Gør du noget aktivt for at bidrage til bekæmpelsen af klimaforandringerne?" blev stillet dette spørgsmål.

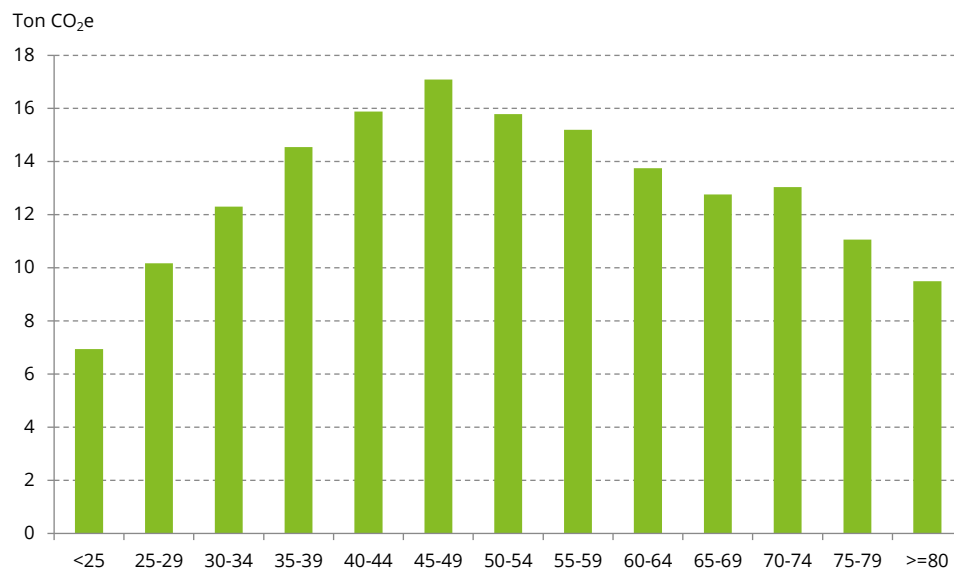
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Unge lave klimaaftryk skyldes lavere forbrug

De unges forbrugssammensætning sænker kun deres klimaaftryk marginalt

På baggrund af Danmarks Statistiks forbrugsundersøgelse har vi opgjort forbrug og klimaaftryk for forskellige aldersgrupper i Danmark.²³ Vi finder, at unge under 30 år generelt har det laveste klimaaftryk, jf. figur 3.14. Det skyldes dog hovedsageligt, at unge generelt har et lavere samlet forbrug, eftersom de typisk har en lavere disponibel indkomst end andre aldersgrupper.

Figur 3.14 Husholdningers klimaaftryk som følge af forbrug fordelt på alder, 2020

Anm.: Aldersgrupperne er inddelt efter gennemsnitsalderen på de medlemmer af husstanden, der ikke bor sammen med deres forældre – dvs. uden hjemmeboende børn. Læs om, hvordan vi har beregnet klimaaftrykket i baggrundsnotatet Albrechtsen m.fl. (2023).

Kilde: Forbrugsundersøgelsen 2020 og egne beregninger.

Unge har lidt lavere CO₂e-intensitet end de ældre

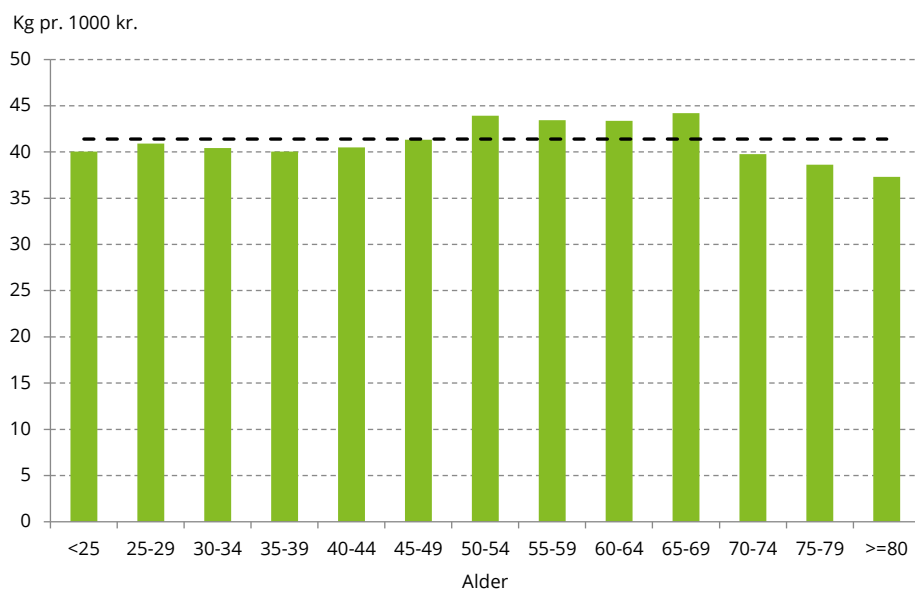
For at tage højde for forskelle i indkomst på tværs af aldersgrupper har vi set på CO₂e-intensiteten i forbruget, målt som kg udledt CO₂e pr. 1000 kroners forbrug. Klimabelastningen er beregnet på baggrund af varegruppernes samlede klimaaftryk fra Iliev m.fl. (2021). Her finder vi, at de unges klimaaftryk pr. forbrugt krone kun er en smule lavere end gennemsnittet blandt danske forbrugere, jf. figur 3.15. Der er altså ikke en klar tendens til, at de unges forbrugssammensætning er mere klimavenlig end de ældre aldersgruppers.

Størst intensitet blandt personer mellem 50-70 år

Den gruppe, der har det mest CO₂e-intensive forbrug, er personer mellem 50 og 70 år. Det skyldes bl.a., at deres forbrug i højere grad går til benzin og opvarmning af bolig, der begge har et højt klimaaftryk. Den gruppe, der har det mindst CO₂e-intensive forbrug, er de ældre over 70 år, hvilket bl.a. skyldes, at de flyver mindre end resten af befolkningen.

²³ Klimaaftrykket pr. krone er opgjort pba. data om varers CO₂-udledning pr. kg. fra Den Store Klimadatabase version 1 og varenes kilopris fra Danmarks Statistiks import- og eksporttabeller.

Figur 3.15 Husholdningers klimaaftryk pr. 1000 kroners forbrug fordelt på alder, 2020

Anm.: Aldersgrupperne er inddelt efter gennemsnitsalderen på de medlemmer af husstanden, der ikke bor sammen med deres forældre – dvs. uden hjemmeboende børn. Læs om, hvordan vi har beregnet klimaaftrykket i baggrundsnotatet Albrechtsen m.fl. (2023). Den stiplede linje angiver gennemsnittet på tværs af aldersgrupperne.

Kilde: Forbrugsundersøgelsen 2020 og egne beregninger.

Unge siger selv, at de skærer ned på klimatungt forbrug ...

Umiddelbart forbruger de unge altså ikke mere klimavenligt end resten af befolkningen. De unge har svaret, at de især sparer på klimatunge varer og begrænser mængden af bilkørsel som aktive bekæmpelser af klimaforandringerne, jf. figur 3.13.

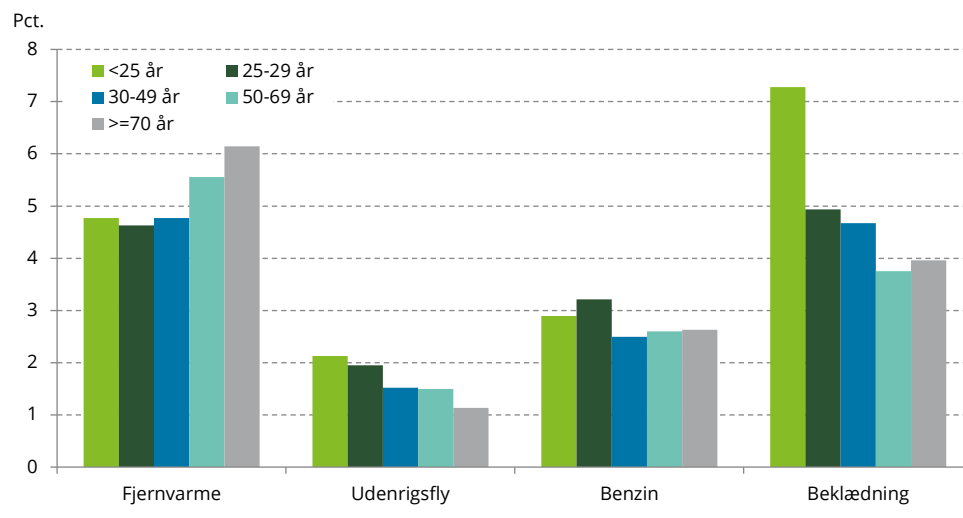
... men det fremgår ikke af data

Det er dog ikke til at se, at de unge forbruger mindre af de klimabelastende forbrugsvarer, jf. figur 3.16. Her har vi opgjort gennemsnitligt forbrug af specifikke varer som andel af personernes samlede forbrug. De unge under 30 år bruger en mindre andel af deres samlede forbrug på fjernvarme end de ældre aldersgrupper, men til gengæld er deres andel den højeste indenfor bl.a. benzin og beklædning. De unge er samtidigt den gruppe, der bruger den største andel af deres forbrug på udenrigsflyvninger.

Klimaaftrykket kan afhænge af detaljeringsgraden

I analysen skelner vi ikke mellem forskelle i klimaaftryk fra varer indenfor varekategorierne. Der kan fx godt være forskel i klimaaftrykket på tværs af forskellige typer af beklædning afhængig af produktionsland, type, kvalitet mv. Forskellen i klimaaftrykket på tværs af aldersgrupper kan derfor godt være anderledes, hvis man kigger på mere detaljerede varegrupper. Det er dog ikke muligt ud fra Danmarks Statistiks forbrugsundersøgelse, som er datagrundlaget i analysen.

Figur 3.16 Gennemsnitligt forbrug af klimabelastende varer som andel af samlet husstandsforbrug fordelt på aldersgrupper, 2020

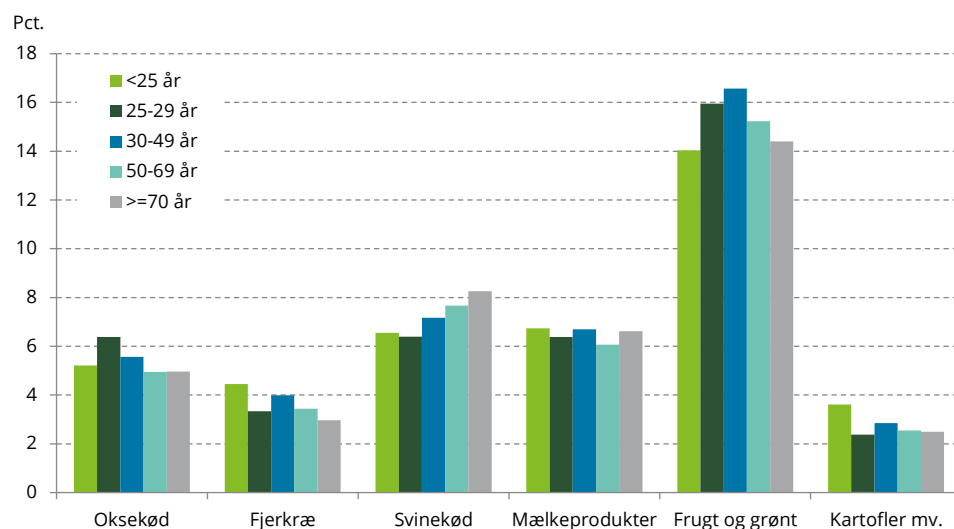
Anm.: Beregningerne bruger husstandsforbruget i kroner og øre, som det er opgjort i Forbrugsundersøgelsen 2020. Aldersgrupperne er inddelt efter gennemsnitsalderen på de medlemmer af husstanden, der ikke bor sammen med deres forældre – dvs. uden hjemmeboende børn.

Kilde: Forbrugsundersøgelsen 2020, Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Unge spiser ikke mere klimavenligt

De unge svarer også, at de i høj grad skærer ned på forbruget af klimatunge fødevarer som fx oksekød for at bidrage til bekæmpelsen af klimaforandringerne. Det ser vi dog ikke, da unge under 30 år bruger en relativt stor andel af deres samlede fødevarerforbrug i kroner og øre på oksekød, jf. figur 3.17. Også mejeriprodukter udgør en lige så stor andel af de unges fødevarerforbrug som de ældre aldersgrupper.

Figur 3.17 Gennemsnitligt forbrug af forskellige fødevarer som andel af samlet forbrug af fødevarer på tværs af aldersgrupper, 2020

Anm.: Beregningerne bruger husstandsforbruget i kroner og øre, som det er opgjort i Forbrugsundersøgelsen 2020. Aldersgrupperne er inddelt efter gennemsnitsalderen på de medlemmer af husstanden, der ikke bor sammen med deres forældre – dvs. uden hjemmeboende børn.

Kilde: Forbrugsundersøgelsen 2020, Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

**Forbrugere vil
næppe drive den
grønne omstilling**

Samlet set tyder det på, at de unge gerne vil gøre noget for klimaet, men at det ikke kommer til udtryk i deres forbrugsmønstre. Der er altså lang vej igen, hvis klimaforandringerne skal bremses gennem individers forbrugsbeslutninger. Det taler for, at politikerne har en vigtig rolle at spille, når det kommer til at bekæmpe klimaforandringerne. Det kan fx være ved at skabe incitamentter til at købe forbrugsvenlige varer eller indføre regulering, så produktionen i samfundet omlægges i en mere bæredygtig retning.

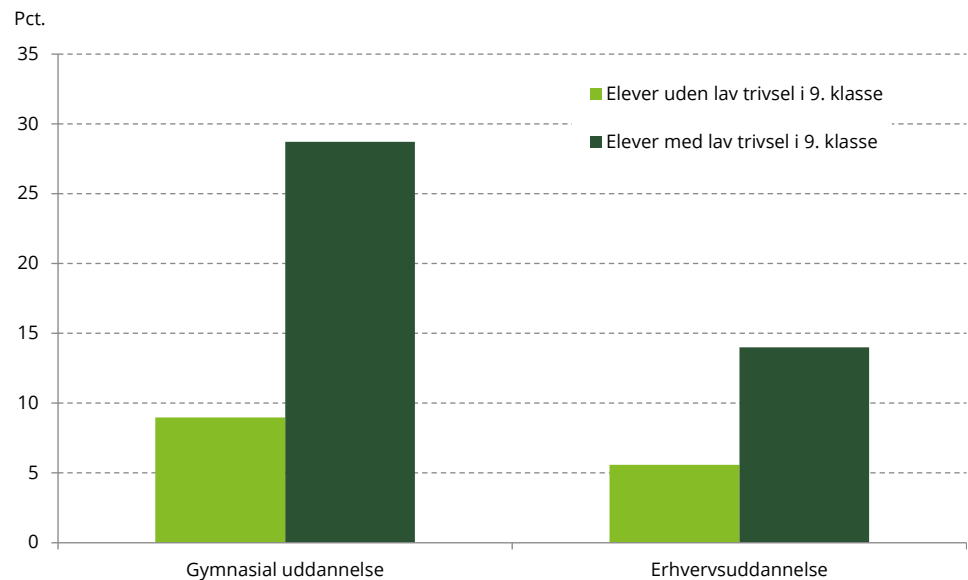

4. Folkeskolen

Skoletiden er med til at danne grundlag for unges liv

Børn og unge tilbringer en stor del af deres liv i skolen, og tiden i skolen er med til at danne grundlaget for, hvordan resten af de unges liv forløber. I afsnit 2.3 viste vi fx, at trivslen i udskoling har stor betydning for, om man gennemfører en ungdomsuddannelse. Det kan bl.a. forklares ved, at trivslen påvirker indlæringsmulighederne og motivationen for at fortsætte på en ungdomsuddannelse. Derudover er der også en sammenhæng mellem en persons trivsel i folkeskolen og persons senere trivsel på ungdomsuddannelser, jf. figur 4.1.

Figur 4.1 Andel elever med lav trivsel på ungdomsuddannelser opdelt på trivselsstatus i 9. klasse

Anm.: Der er brugt BUVM's indikator for lav trivsel til at opgøre andelen af elever med lav trivsel. Populationen dækker personer, der har gået i folkeskolens 9. klasse mellem 2015 og 2021, og som har svaret på trivselsundersøgelse i enten gymnasiet eller på en erhvervsskole i perioden 2018 til 2021. Den samme person kan godt indgå flere gange.

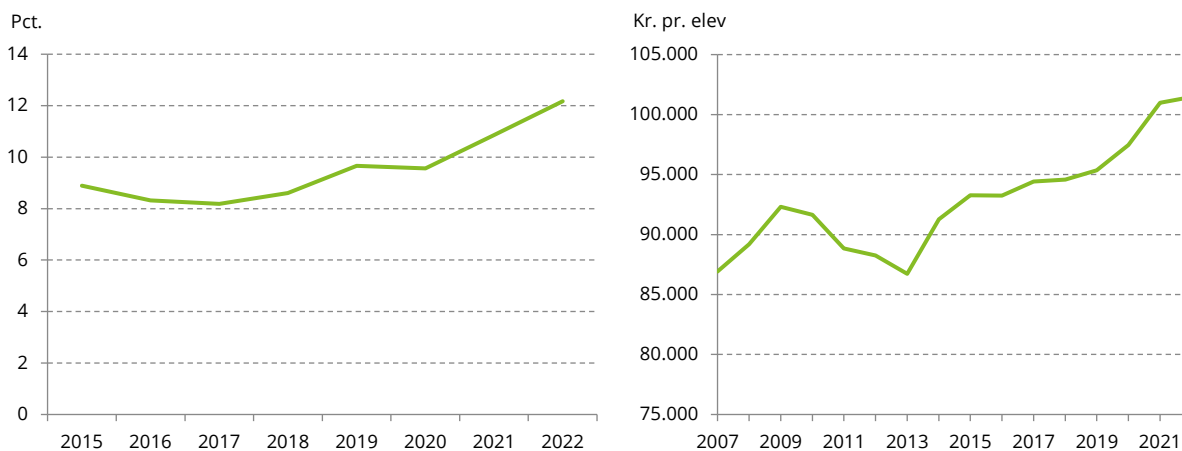
Kilde: BUVM's nationale trivselsundersøgelser og egne beregninger.

Stigende mistrivsel og udgifter i folkeskolen

Derfor er det bekymrende, at andelen af elever med lav trivsel i 4.-9. klasse har været stigende, jf. figur 4.2.a, selvom en del af stigningen i de seneste par år også kan skyldes coronakrisen. I samme periode er udgifterne til folkeskolen pr. elev steget, så udviklingen skyldes ikke umiddelbart færre ressourcer, jf. figur 4.2.b. Stigningen i udgifterne hænger også sammen med gennemførelsen af folkeskolereformen i 2014, hvor bl.a. længere skoledage har krævet flere ressourcer. I dette kapitel ser vi nærmere på, hvad der kan have betydning for trivslen i folkeskolen.

Figur 4.2 Mistrivselproblemet starter i folkeskolen

Figur 4.2.a Andel med lav trivsel i folkeskolen i 4.-9. klasse, 2015-2022 Figur 4.2.b Udgifterne til folkeskolen og SFO pr. elev, 2007-2022

Anm.: Figur b: Udgifterne er i faste 2022-priser og er inklusive udgifter til specialundervisning.

Kilde: Figur a: BUVM's nationale trivselsundersøgelse.

Figur b: Statistikbanken.dk, tabel: REGK31, UDDAKT20 og egne beregninger.

Vi zoomer ind på folkeskolen

I afsnit 4.1 undersøger vi bl.a., om det kan gavne trivslen at lade flere børn skoleudsætte. Vi har allerede i afsnit 2.1 vist, hvordan forskellige faktorer påvirker trivslen i grundskolen, og i afsnit 4.2 udvider vi dette ved også at se på, hvilke faktorer der påvirker karakterer. Lærerne kan have stor betydning for elevers trivsel, indlæring og faglige præstationer, hvilket vi ser nærmere på i afsnit 4.3. I afsnit 4.4 undersøger vi, om reformen af læreruddannelsen i 2013 har haft en positiv effekt på kvaliteten af lærerstanden.

4.1 Skal flere børn skoleudsættes?

Børn fra december klarer sig dårligere i skolen og til sport

Det er en gammelkendt sandhed, at børn født i december starter bagud på point. En Kraka-analyse fra 2017 viste, at børn fra december (såkaldte "decemberbørn") i gennemsnit klarer sig dårligere i skolen end deres klassekammerater.²⁴ Andre undersøgelser peger på, at de også klarer sig dårligere til fritidsaktiviteter.²⁵ Begge dele skyldes formentlig, at de er yngre end deres klassekammerater, når de starter i skole, hvormed både krop og hjerne er mindre udviklede. I denne analyse viser vi, at decemberbørnene også trives dårligere.

Skoleudsættelser har været faldende i en lang periode

En måde at sikre lige vilkår i uddannelsessystemet for alle børn, uanset hvornår på året de er født, er at tillade nogle at udsætte deres skolestart, så de starter et år senere. Imidlertid er andelen af en årgang, der starter senere, faldet fra 18 pct. til 6 pct. fra 2007 til 2021, jf. figur 4.3. Dette skyldes ikke mindst politiske beslutninger om at begrænse muligheden for at udsætte skolestarten i et forsøg på at få børnene hurtigere gennem uddannelsessystemet og derved styrke arbejdsudbuddet og de offentlige finanser.²⁶ Nu ser de politiske vinde dog ud til at vende, idet et bredt flertal i folkettinget med finansloven for 2023 har aftalt at styrke muligheden for skoleudsættelse gældende fra 2024.²⁷

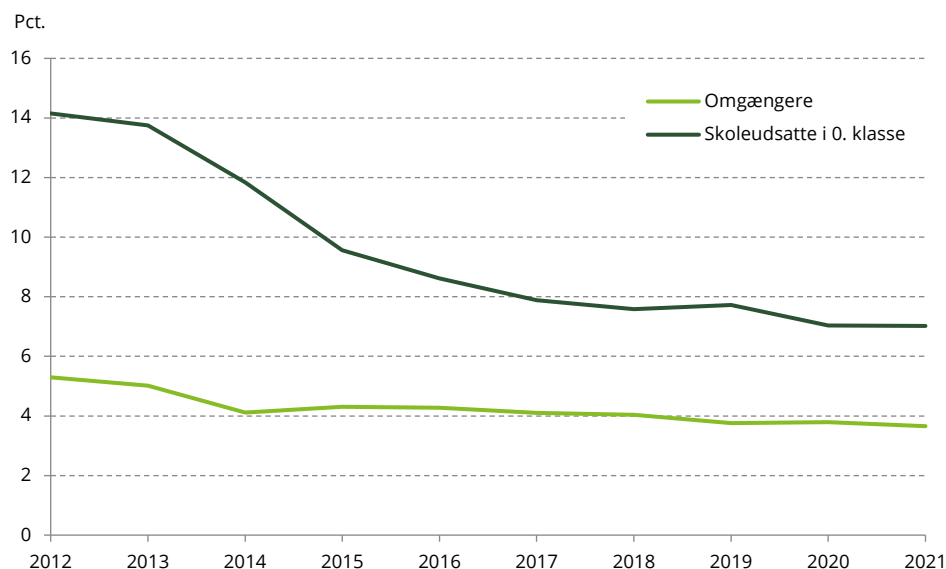
²⁴ <https://kraka.dk/sites/default/files/public/senereskolestart.pdf>.

²⁵ Se fx <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC555707/>.

²⁶ Skoleudsættelse har to negative konsekvenser for de offentlige finanser. For det første er det dyrere at have børn i børnehaven end i folkeskole pga. højere normeringer. For det andet vil et år ekstra i børnehaven alt andet lige betyde, at det skoleudsatte barn kommer senere ud på arbejdsmarkedet, hvilket reducerer arbejdsudbuddet.

²⁷ I forslaget til finansloven fremgik konkret årlig finansiering på 207 mio. kr., men i den endelige aftale om finansloven fremgår ikke et konkret beløb.

Figur 4.3 Andelen af en 4. klasseårgang, der er startet senere eller gået en klasse om

Anm.: De skoleudsatte er andelen af børnene i 4. klasse i et givet år, der startede 0. klasse et år senere. Omgængere er de børn, der er gået en klasse om, inden de starter i 5. klasse.

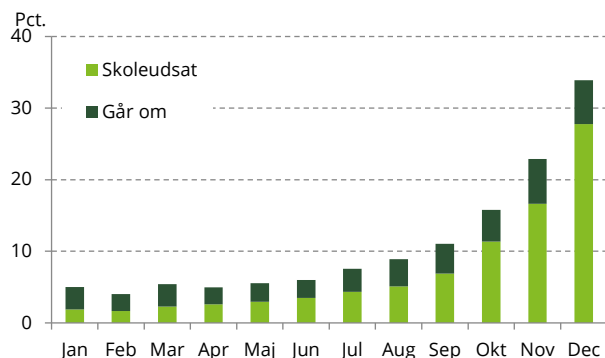
Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Det er primært børn fra sidst på året, der skoleudsættes

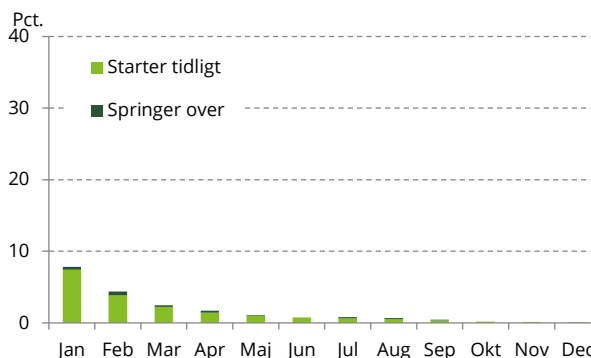
Det er primært børn født sidst på året, som bliver skoleudsat i dag, jf. figur 4.4.a. Omvendt er det primært børn fra januar, som starter et år tidligere i skole, mens næsten ingen springer en klasse over i løbet af skoletiden, jf. figur 4.4.b. Blandt elever, der gik i 4. klasse i 2021, var 28 pct. af decemberbørnene startet et år senere i skole, og 6 pct. var gået en klasse om i løbet af 0.-4. klasse. Dermed var i alt 34 pct. af decemberbørnene i fjerde klasse en årgang ældre, end reglerne normalt foreskriver. I 2007 var det 60 pct. af decemberbørnene, der var blevet skoleudsat. Der har altså været en kraftig reduktion i antallet af decemberbørn, der skoleudsættes.

Figur 4.4 Andelen af elever i 4. klasse, hvis indskolingsforløb afviger fra normen, 2021

Figur 4.4.a Andelen af 4. klasser, der er gået om eller er skoleudsat

Figur 4.4.b Andelen af 4. klasser, der springer en klasse over eller er startet tidligt

Anm.: Opgørelsen af børn, der er skoleudsatte eller starter tidligt, er trukket for årgangen af 0. klasser i 2017, da disse vil være de børn, der går i 4. klasse i 2021. Børn, der er skoleudsatte eller starter tidligt, er således angivet som andelen af 0. klasser i 2017, mens børn, der går om eller springer en klasse over, er angivet som andelen af 4. klasser i 2021.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Forskel på gruppen af skoleudsatte og ikke-skoleudsatte

Det er umiddelbart vanskeligt at vurdere, om reduktionen i antallet af skoleudsættelser har haft en negativ effekt på trivselen, fordi dem, der skoleudsættes, typisk er blandt de børn med det største behov. En direkte sammenligning mellem skoleudsatte og ikke-skoleudsatte børn vil derfor

typisk favorisere sidstnævnte på de fleste parametre, herunder baggrundskarakteristika og præstationer som karakterer, jf. Jørgensen m.fl. (2023). Det er derfor ikke muligt at afgøre, om tilstrækkeligt mange børn skoleudsættes, alene ved at sammenligne trivslen i de to grupper.

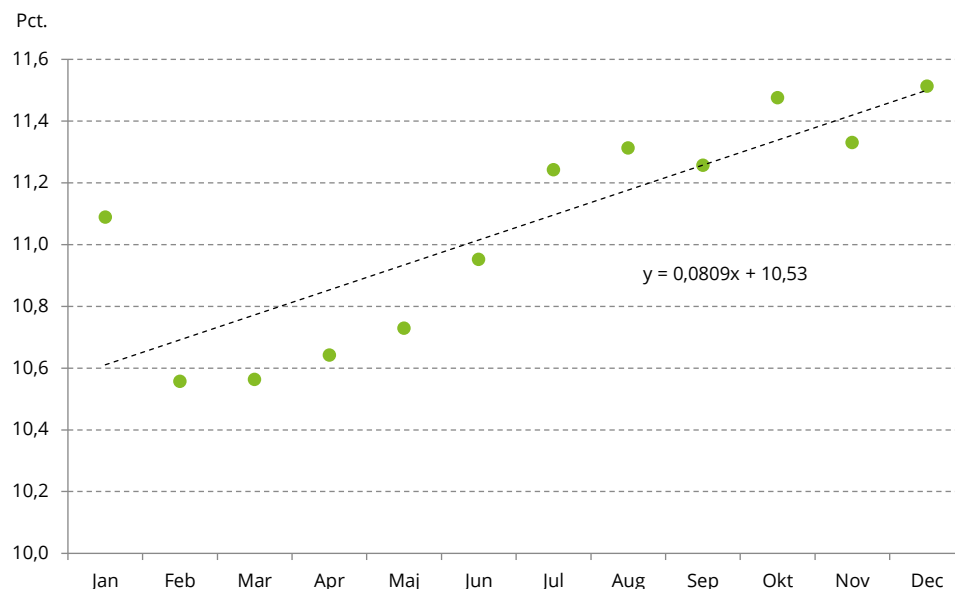
Vi undersøger fødselsmåneds betydning for trivsel

Hvis børns fødselsmåned har stor indflydelse på deres trivsel, er det dog en kraftig indikation på, at man ikke skoleudsætter nok til at ophæve effekten af at være født senere på året. Det undersøger vi ved at kombinere trivselsdata fra de årlige trivselsmålinger med oplysninger om fødselsmåned. Det giver os mulighed for at vise en kausal effekt af fødselsmåned på trivsel.²⁸

Børn fra december har større risiko for lav trivsel

Vi finder en positiv sammenhæng mellem børns fødselsmåned og andelen med lav trivsel i 4. klasse, jf. figur 4.5. Eleverne har altså større sandsynlighed for at mistrives, desto senere på året de er født. Andelen med lav trivsel er knap 1 pct.-point højere hos børn fra december end børn født i februar. Det svarer til, at der på hver årgang er 48 flere elever fra december end fra februar med lav trivsel.

Figur 4.5 Sammenhæng mellem fødselsmåned og andelen med lav trivsel i 4. klasse, 2015-2022

Anm.: Indikatoren for lav elevtrivsel følger definition fra BUVVM. Data dækker over perioden 2015-2022 og er målt hos elever i 4. klasse.

Kilde: Folkeskolens trivselsmålinger og Danmarks Statistiks registre.

Lav trivsel blandt januarbørn kan også skyldes tidlig start

Af figur 4.5 fremgår det, at børn fra januar også trives relativt dårligt. En mulig årsag er, at flere børn fra januar starter et år tidligere og dermed ikke har den samme høje trivsel, som de ellers ville have haft. Det kan dog heller ikke udelukkes, at der er andre månedsspecifikke faktorer end alder ved skolestart, som har en betydning for børns trivsel.

Der kan være en positiv effekt ved at skoleudsætte flere

Resultaterne tyder på, at der kan være en trivselsgevinst at hente ved at skoleudsætte flere børn født sent på året, idet man da vil forvente, at fødselsmåned får mindre betydning for børns trivsel. For at få en idé om størrelsesordenen har vi lavet en potentialeberegning under antagelse af, at hvis man skoleudsatte "optimalt," ville børn født i alle andre måneder kunne opnå samme sandsynlighed for at undgå mistrivsel som børn fra februar. Med den antagelse når man frem til, at øget adgang til skoleudsættelse kunne forhindre 239 børn pr. årgang i at mistrives.

²⁸ Den kausale fortolkning af resultaterne er betinget på, at forældre ikke systematisk planlægger, hvornår de vil have børn mhp. at optimere børnenes chancer for succes.

Potentialeberegning overvurderer formentlig effekt

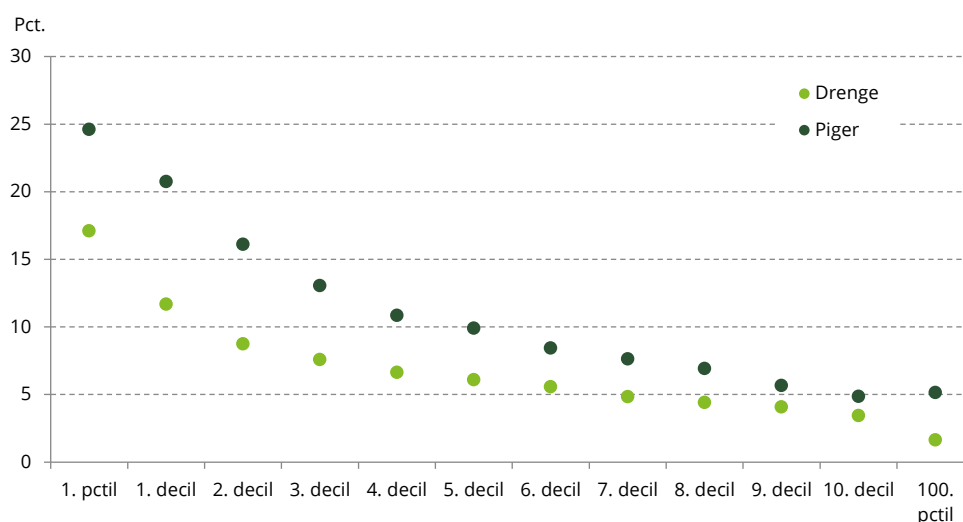
Potentialeberegningen må dog forventes at overvurdere den faktiske effekt af at skoleudsætte flere, bl.a. fordi det ikke nødvendigvis er muligt på forhånd at vide, hvem der vil have gavn af at blive skoleudsat. Derved risikerer man at skoleudsætte en gruppe børn, som ville have trivedes fint uden at blive skoleudsat. Derfor er det også vigtigt at overveje, om øget omfang af skoleudsættelse er et omkostningseffektivt værktøj til at øge trivslen sammenlignet med andre instrumenter, der kunne øge trivslen.

4.2 Demografiske og socioøkonomiske faktorer har stor betydning for karakterer

Trivsel og karakterer hænger sammen

I afsnit 2.1 kiggede vi på, hvilke faktorer der har betydning for trivslen. Trivsel og faglige resultater i folkeskolen hænger tæt sammen, jf. figur 4.6. De unges trivsel kan påvirke deres indlæring og dermed faglige præstationer, men de faglige præstationer i skoletimerne kan også påvirke den generelle trivsel. Desuden er sammenhængen mellem trivsel og karakterer stærkere for piger end for drenge. Der er dog relativt få med lav trivsel blandt drenge med de allerhøjeste karakterer, dvs. top 1 pct., mens andelen for piger i top 1 pct. er nogenlunde på niveau med de øvrige i top 20 pct.

Figur 4.6 Andel med lav trivsel fordelt på karakterdeciler i 9. klasse og køn, 2015-2022

Anm.: Førsteaksen angiver placeringen i karakterfordelingen opgjort på baggrund af afgangskaraktergennemsnit i folkeskolen. Bemærk, at 1. percentil angiver de 1 pct. af 9. klasserne med laveste karakterer, mens 1. decil angiver de 10 pct. af 9. klasserne med de laveste karakterer. Ligeledes er 100. percentil de 1 pct. med højeste karakterer, mens 10. decil er de 10 pct. med højeste karakterer.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Vi undersøger, hvad der påvirker karakterer

I denne analyse undersøger vi, hvilke faktorer der har betydning for eleveres faglige præstationer i folkeskolen. Analysen er baseret på elevernes karakterer i standpunkt og afgangsprøverne i 9. klasse fra skoleåret 2012/2013 og frem til 2021/2022. Vi anvender en regressionsmodel til at beregne effekten af en række baggrundsfaktorer på eleveres karakterer på samme måde, som vi gjorde for trivsel i afsnit 2.1. Modellen giver mulighed for at måle, hvordan hver enkelt variabel påvirker elevernes karakterer, når man samtidig kontrollerer for de øvrige variable, som vi kan måle. Vi sammenligner altså elever, som på en række øvrige parametre ligner hinanden. Læs mere om metoden i baggrundsnotatet Albrechtsen og Kieler (2023b).

Socioøkonomiske faktorer har stor betydning

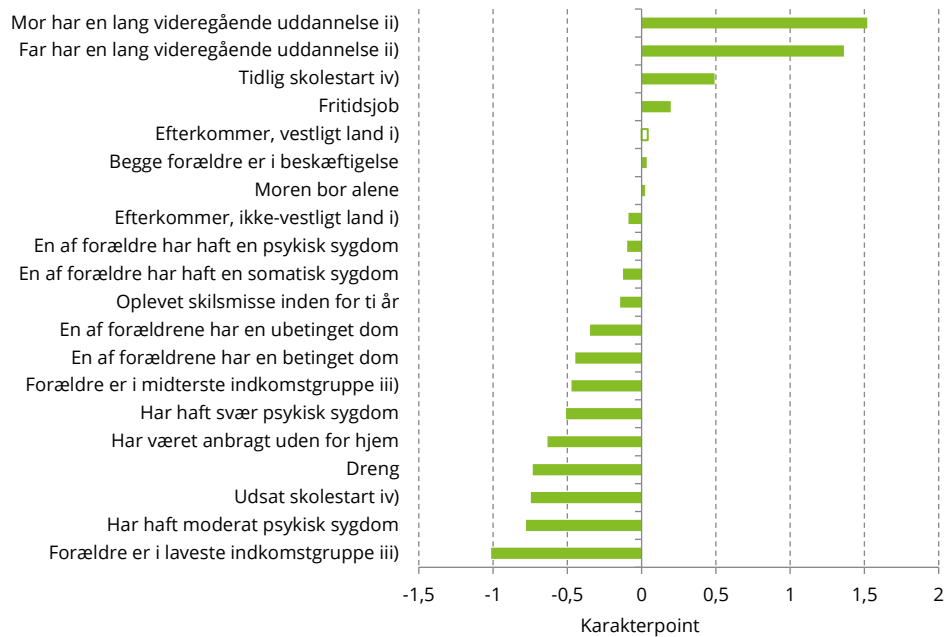
Resultaterne viser, at socioøkonomiske faktorer har stor betydning for, hvordan en elev klarer sig i folkeskolen. I den betragtede periode har elever, hvis mor har en lang videregående uddannelse, ca. 1,5 karakterpoint højere gennemsnit i 9. klasse end elever, hvor morens højeste fuldførte uddannelse er grundskolen, når man samtidig tager højde for de øvrige faktorer, der fremgår af

figuren samt skole- og årseffekter, jf. figur 4.7. Elever fra højindkomstfamilier har ca. ét karakterpoint højere karaktergennemsnit end elever fra lavindkomstfamilier.²⁹

Drenge får markant lavere karakterer

Drenge får godt 0,7 karakterpoint lavere gennemsnit end piger. Dette billede ændres ikke, når man kontrollerer for baggrundskarakteristika. Elever, der har haft et fritidsjob, har også højere karakterer. Efterkommere fra vestlige lande klarer sig lidt bedre i den betragtede periode, mens efterkommere fra ikke-vestlige lande klarer sig en smule dårligere, sammenlignet med elever af dansk oprindelse.

Figur 4.7 Forskellige faktorer betydning for karakterer i 9. klasse, 2013-2021

Anm.: Figuren angiver, hvordan de forskellige faktorer påvirker standpunktskarakterer i 9. klasse i perioden 2013 til 2021, når der tages højde for de øvrige faktorer samt skole- og årseffekter. Derudover er der også taget højde for flere uddannelses- og indkomstgrupper. Parameterestimererne er estimeret med OLS, og standardfejlene er klyngerobuste på skoleniveau. i) Sammenlignet med personer af dansk oprindelse. ii) Sammenlignet med en grundskoleuddannelse. iii) Sammenlignet med børn fra en højindkomstfamilie. Højindkomstfamilie betyder, at forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. højeste, midterste indkomstgruppe har en indkomst i fordelingen blandt de 40 til 60 pct., mens lavindkomstfamilie er blandt de 20 pct. laveste. iv) Sammenlignet med elever, der er startet i skole i det forventede år jf. folkeskoleloven, hvor det forventede år er det år, eleven fylder 6 år.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Forskellen mellem drenge og piger stiger

Drenge halter i stigende grad efter piger, mens efterkommere klarer sig bedre

Vi har set nærmere på to faktorer, som Wilken og Gotfredsen (2022) viser har ændret sig markant i den betragtede periode. Den ene er betydningen af køn, hvor forskellen mellem drenge og piger er steget fra en forskel på ca. 0,7 karakterpoint i skoleåret 2012/2013 til en forskel på ca. 0,9 karakterpoint i skoleåret 2020/2021.

Ikke-vestlige efterkommere får nu bedre karakterer ...

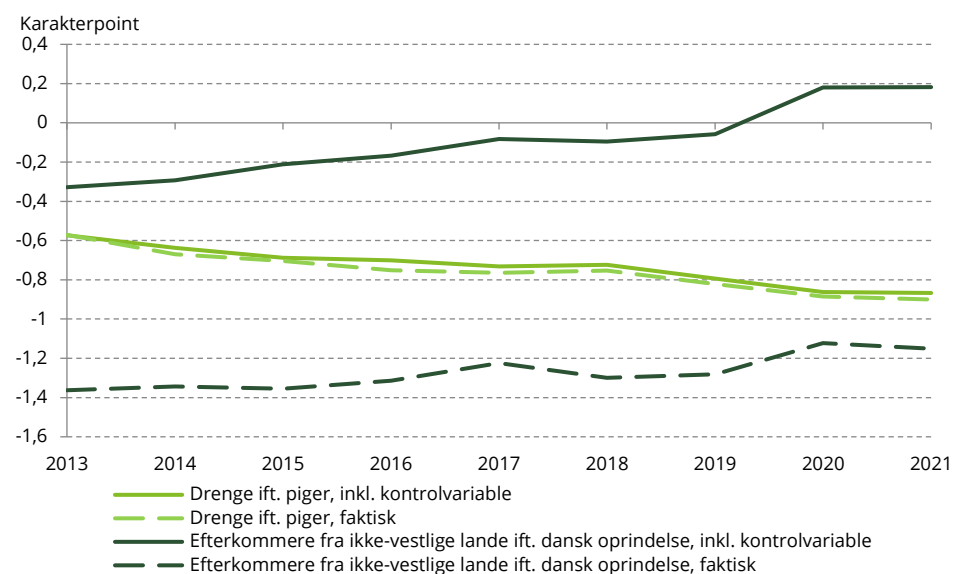
Den anden faktor er herkomst, hvor efterkommere fra ikke-vestlige lande i skoleåret 2019/2020 for første gang har højere karakterer end elever med dansk oprindelse, når der kontrolleres for baggrundsfaktorer som forældres uddannelse, indkomst og beskæftigelse, jf. figur 4.8. Mens elever, som er efterkommere til personer fra ikke-vestlige lande, i 2013 havde knap 0,3 point lavere karaktergennemsnit end sammenlignelige elever af dansk oprindelse, har gruppen af efterkommere nu knap 0,2 point højere karaktergennemsnit end sammenlignelige elever af dansk oprindelse.

²⁹ Lavindkomstfamilie betyder, at forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. laveste. Omvendt er en højindkomstfamilie en familie, hvor forældrenes familieækvivalerede disponible indkomst er blandt de 20 pct. højeste.

... men kun når man kontrollerer for social baggrund

Der er en stor forskel mellem den faktiske karakterforskel mellem efterkommere fra ikke-vestlige lande og elever med dansk oprindelse og så den estimerede forskel, hvor vi kontrollerer for baggrundskaraktistika. Når man blot sammenligner de faktiske karakterer mellem efterkommere og elever af dansk oprindelse, undervurderer man imidlertid hvor godt efterkommere klarer sig. Det skyldes, at efterkommere generelt har en svagere socioøkonomisk baggrund end personer med dansk oprindelse, og dette bør man tage højde for, når man sammenligner karakterer. Når man tager højde for de socioøkonomiske forhold, klarer efterkommere fra ikke-vestlige lande sig bedre end elever af dansk oprindelse.

Figur 4.8 Betydningen af køn og herkomst for karakterer over tid, 2013-2021

Anm.: Figuren viser forskelle i karaktergennemsnit for drenge i forhold til piger og for efterkommere fra ikke-vestlige lande i forhold til personer med dansk oprindelse. De stiplede linjer angiver forskelle, som observeres direkte i data. De fuldt optrukne linjer angiver forskelle, som estimeres ved at kontrollere for en række relevante baggrundsfaktorer. Parameterestimaterne er estimeret med OLS, og standardfejlene er klyngerobuste på skoleniveau.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

4.3 Gode lærere løfter trivsel i folkeskolen

Klassen har stor betydning for faglig og social trivsel

Vi har tidligere i rapporten vist, hvordan lav trivsel i folkeskolen kan følge de unge senere i livet gennem både lav trivsel og mindre uddannelse. I afsnit 2.1 viste vi, hvilke socioøkonomiske og demografiske forhold der har en sammenhæng med unges trivsel i folkeskolen. I denne analyse ser vi på, hvordan elevers trivsel kan blive påvirket af, hvilke lærere de har.

Ressourcestærke elever kan løfte hele klassen

Der er forskellige faktorer i et klasselokale, der kan påvirke både, hvordan en elev trives, og hvordan en elev klarer sig fagligt. Klassen giver bl.a. mulighed for at indgå i et fællesskab, hvor man kan skabe tætte relationer med de øvrige klassekammerater. En Kraka-Deloitte-analyse fra 2018 viser, at hvis en elev i grundskolen går i klasse med elever, der har en stærk familiemæssig baggrund, får eleven, alene af den grund, også selv højere karakterer, højere uddannelsesniveau og højere indkomst.³⁰

Vi estimerer lærerens bidrag til elevers trivsel

En anden faktor i klasselokalet, som har stor betydning for elevernes faglige og sociale trivsel, er klassens lærere. Ved hjælp af registerdata har vi koblet data om klassekammerater og lærere sammen med vores trivselsmodel fra afsnit 2.1, der beskrev, hvilke personlige karakteristika der hang

³⁰ Jf. https://kraka.dk/small_great_nation/hvad_betyder_klassekammeraterne_for_det_enkelte_barns_fremtid.

sammen med unges trivsel. Denne nye model kan vi bruge til at undersøge lærernes betydning for en classes gennemsnitlige trivsel.

Metoden tager udgangspunkt i DØR (2022)

Vi tager udgangspunkt i en metode, der blev brugt af De Økonomiske Råd (2022) til at beregne den enkelte lærers betydning for elevernes resultater ved 9. classes afgangsprøver i matematik og skriftlig dansk. Vi bruger samme metode til at undersøge den enkelte lærers betydning for elevernes gennemsnitlige trivsel. Se Albrechtsen m.fl. (2023) for en detaljeret beskrivelse af metoden.

Uforklaret trivsel og karakterer tilskrives lærerne

Metoden har to trin: I det første trin forsøger vi at forklare trivslen for elever i en klasse på baggrund af elevernes, forældrenes, klassekammeraternes og klassens karakteristika. Den del af trivslen, som modellen ikke kan forklare, tilskriver vi, lidt simplificeret beskrevet, de lærere, der har undervist klassen.

Skolespecifikke faktorer kan påvirke lærerbidraget

Der kan være andre faktorer end lærerne, der har betydning for en classes trivsel, som vores model ikke tager højde for. Det kan fx være, at klassen tilfældigvis er sammensat sådan, at der er et rigtig godt socialt fællesskab og læringsmiljø, som lærerne ikke er medvirkende til at skabe. Men når vi betragter et gennemsnit over alle læreres klasser, fjerner vi en del af den støj, der kan komme fra classespecifikke faktorer, som vi ikke tager højde for.

Vi vægter lærerbidrag med undervisningsandel

For at tage højde for at elever kan have flere lærere, der kan påvirke trivslen i klassen, vægter vi lærerbidraget for den enkelte elev efter, hvor stor en andel af undervisningstiden i elevens klasse, den enkelte lærer har stået for.

Vi rangerer lærerne efter deres trivselsbidrag

Metoden giver ikke nødvendigvis et præcist værktøj til at vurdere, hvor meget den enkelte lærer har bidraget til trivslen med, men fordelingen af lærernes trivselsbidrag er mere retvisende. Vi rangerer derfor lærerne efter størrelsen på deres trivselsbidrag. Lærerne rangeres fra 1. percentil til 100. percentil. Rangeringen er lavet sådan, at en højere percentil for læreren svarer til at lærerens elever har mindre sandsynlighed for at have lav trivsel i skolen.

En god lærer kan sænke mistrivsel med 10 pct.-point

Vi finder med denne rangering, at der er en stor spredning i lærernes trivselsbidrag, jf. figur 4.9. Hvis en elev fx går fra at have en lærer fra 10. percentil til en lærer fra 90. percentil, vil elevens sandsynlighed for lav trivsel reduceres med ca. 10 pct.-point, jf. figur 4.9. Dette er en stor effekt, da den samlede andel af elever med lav trivsel i folkeskolen i 2022 var ca. 12 pct.

Figur 4.9 Lærerbidrag til elevtrivsel

Anm.: Lærerbidraget skal tolkes som bidraget til at mindske risikoen for lav trivsel, så lærerne i 1. percentil bidrager mest til lav trivsel, mens lærerne i 100. percentil reducerer risikoen for lav trivsel mest.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

De bedste lærere har mere undervisnings-erfaring

Erfarne lærere reducerer risikoen for lav trivsel mest

Rangeringen af lærere benytter vi til at undersøge, om der er særlige karakteristika, der kendetegner lærere med et stort eller lille trivselsbidrag. Sammenhængen mellem lærernes undervisnings-erfaring og deres gennemsnitlige bidrag til at reducere lav trivsel ses i figur 4.10a. De mest erfarne lærere er i gennemsnit bedre til at reducere andelen af elever med lav trivsel end lærere, der har mindre erfaring. Hvis en elev fx går fra at have en lærer med 5 års undervisningserfaring til en lærer med 15 års erfaring, vil elevens sandsynlighed for at have lav trivsel alt andet lige reduceres med 0,7 pct.-point. Samtidigt har de 10 pct. lærere med det højeste trivselsbidrag i gennemsnit ca. 17,9 års undervisningserfaring, mens de 10 pct. med det laveste trivselsbidrag i gennemsnit har 16,2 års erfaring.³¹

Ikke uddannede undervisere går ud over trivslen

Om en lærer har en læreruddannelse, har også betydning for elevernes trivsel. På nær undervisere med en erhvervsfaglig uddannelse, finder vi, at undervisere, der ikke har en læreruddannelse, i gennemsnit mindsker trivslen hos eleverne, sammenlignet med læreruddannede undervisere, jf. figur 4.10.b. En del af personerne i denne gruppe kan dog have en meritlæreruddannelse og har derved undervisningskompetencer, men den samlede gruppe har alligevel i gennemsnit et lavere trivselsbidrag end gennemsnittet for gruppen af uddannede lærere. Resultatet indikerer, at det er vigtigt, at undervisere har en læreruddannelse, og at et øget brug af undervisere uden de rigtige kompetencer kan forringe trivslen i folkeskolen.

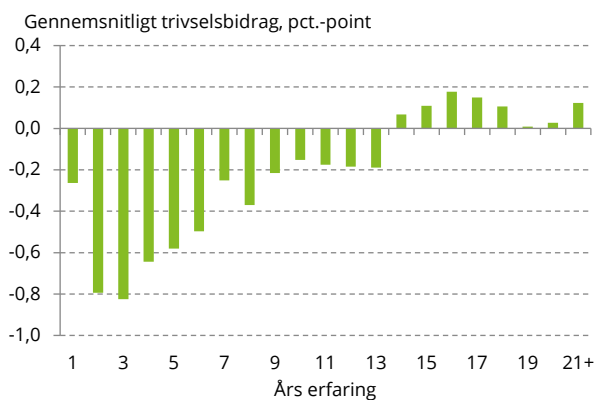
De bedste lærere har ikke bedre karakterer fra gymnasiet

De Økonomiske Råd (2022) finder en signifikant positiv sammenhæng mellem karakterer fra læreruddannelsen og lærerbidrag til matematikkarakterer. I vores data har vi ikke adgang til karakterer på læreruddannelsen, men vi finder ikke nogen klar sammenhæng mellem lærernes karaktergennemsnit fra gymnasiet og deres trivselsbidrag.

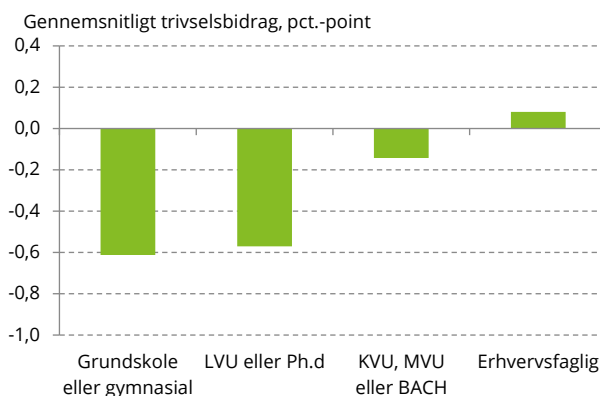
³¹ Korrelationen mellem undervisningserfaring og lærerbidrag til lav trivsel er signifikant på et 5 pct. signifikansniveau. Det er dog vigtigt at understrege, at sammenhængen ikke nødvendigvis kan tolkes kausalt.

Figur 4.10 Sammenhæng mellem trivselsbidrag og lærerens undervisningserfaring og uddannelsesbaggrund

Figur 4.10.a Undervisningserfaring (relativt til gns. trivselsbidrag)

Figur 4.10.b Uddannelsesbaggrund (relativt til læreruddannet)

Anm.: For figur 4.10.a skal trivselsbidraget tolkes som lærernes gennemsnitlige trivselsbidrag ved et givet antal års erfaring sammenlignet med det gennemsnitlige trivselsbidrag for alle lærere. For Figur 4.10.b tolkes trivselsbidraget som lærernes gennemsnitlige trivselsbidrag, indenfor hver uddannelseskategori, sammenlignet med det gennemsnitlige lærerbidrag for uddannede lærere. Kategorien "21+" på figur 4.10.a dækker over alle lærere, der har 21 års undervisningserfaring eller mere. Denne afgrænsning har vi valgt, fordi det er forbundet med usikkerhed at opgøre undervisningserfaringen længere tilbage i tid.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

Vi beregner også lærerbidrag til karakterer

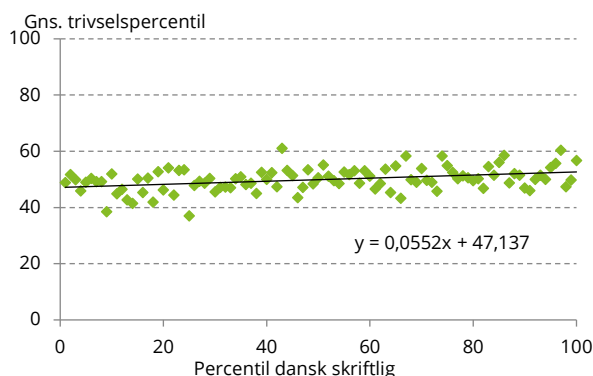
Vi har også beregnet lærerbidraget til elevernes karakterer i skriftlig dansk og matematik i de afsluttende prøver i 9. klasse ved at reproducere analysen fra De Økonomiske Råd (2022). Dette gør os i stand til at se, om der er sammenhæng mellem de lærere, der har et højt trivselsbidrag, og de lærere, der har et højt bidrag til elevernes karakterer.

Positiv korrelation mellem bidrag til trivsel og karakterer

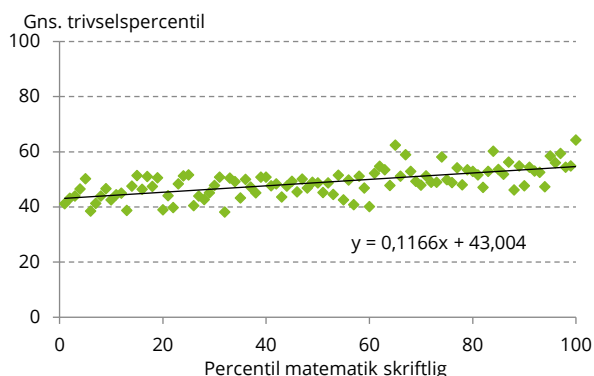
Vi finder en svagt positiv sammenhæng mellem lærerbidrag til trivsel og lærerbidrag til karakterer i afgangsprøverne, jf. figur 4.11. Figuren viser den gennemsnitlige percentil for lærerbidrag til trivsel fordelt på rangering af lærerbidraget til hhv. dansk- og matematikkarakterer. Lærere, der er gode til at løfte elevernes karakterer, er altså i gennemsnit også i stand til at påvirke trivslen positivt. Sammenhængen er stærkere mellem lærerbidrag til matematikkarakterer og lærerbidrag til trivsel end sammenhængen mellem lærerbidrag til danskarakterer og lærerbidrag til trivsel, men der er for begge sammenhænge stor variation i, hvilke lærere der bidrager til høje faglige præstationer i klasserne, og hvilke der bidrager til høj trivsel.

Figur 4.11 Sammenhæng mellem lærerens bidrag til dansk- eller matematikkarakterer og lærerens bidrag til lav trivsel

Figur 4.11.a Dansk skriftlig

Figur 4.11.b Matematik skriftlig

Anm.: Figureerne viser korrelationerne på percentilniveau, men vi har også beregnet korrelationerne på individniveau og får samme resultat. Begge korrelationer er signifikante på et 1 pct. signifikansniveau.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

4.4 Lærernes kvalifikationer halter fortsat bagefter trods reform

Undervisere har stor betydning for elever og derfor samfundet

Kvaliteten af uddannelsessystemet er afgørende for samfundets effektivitet og lighed på lang sigt. En forudsætning for et velfungerende uddannelsessystem er dygtige undervisere. Undervisernes kvalifikationer har betydning for elevernes faglige og sociale trivsel, jf. afsnit 4.3, og dermed også for, hvordan eleverne klarer sig senere i livet, jf. afsnit 2.3.

Har reformen af læreruddannelsen i 2013 haft en effekt?

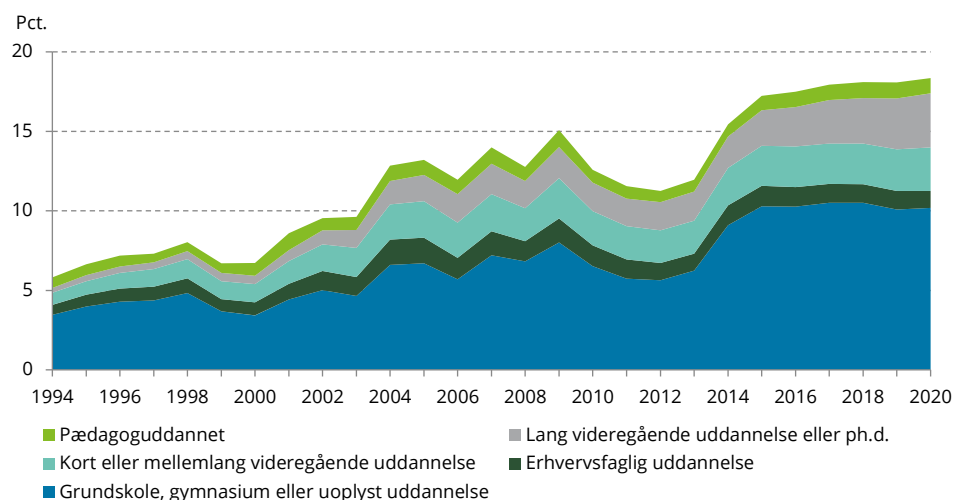
Der har længe været politisk fokus på læreruddannelsen. En reform af uddannelsen i 2013 skulle løfte de lærerstuderendes faglighed, gøre læreruddannelsen mere attraktiv samt mindske frafaldet.³² Der blev også introduceret et generelt karakterkrav på 7,0 fra gymnasiet og indført optagelsessamtaler for dem, der ikke levede op til karakterkravet. Disse tiltag havde til hensigt at rekruttere fagligt stærkere og mere motiverede studerende til læreruddannelsen. I denne analyse ser vi nærmere på udviklingen i skolelærernes kvalifikationer og undersøger, om reformen umiddelbart har tiltrukket flere af de dygtigste studerende og øget lærernes kvalifikationer.

Flere uden læreruddannelse underviser i folkeskolen

Andelen af personer, der arbejder som lærere i grundskolen, men som ikke er læreruddannede, er steget betragteligt fra 6 pct. i 1994 til 18 pct. i 2020, jf. figur 4.12. Det kan medvirke til øget mistrivsel, hvis lærerne ikke har de rette kompetencer til at fremme elevers indlæring og trivsel. Personer, som ikke har en højere uddannelse end grundskole- eller gymnasieniveau, udgør flertallet af personer uden læreruddannelse, der arbejder i grundskolen. Af de 18 pct. ikke-læreruddannede udgør denne gruppe ca. 10 pct.-point, hvorimod pædagoger udgør omkring 1 pct.-point. De seneste fem års stigning i andelen af undervisere uden en læreruddannelse er primært drevet af, at der er kommet flere undervisere med lange videregående uddannelser.

³² Kilde: <https://ufm.dk/lovstof/politiske-aftaler/reform-af-laereruddannelsen>.

Figur 4.12 Andelen af undervisere i grundskolen uden læreruddannelse opdelt på uddannelsesniveau

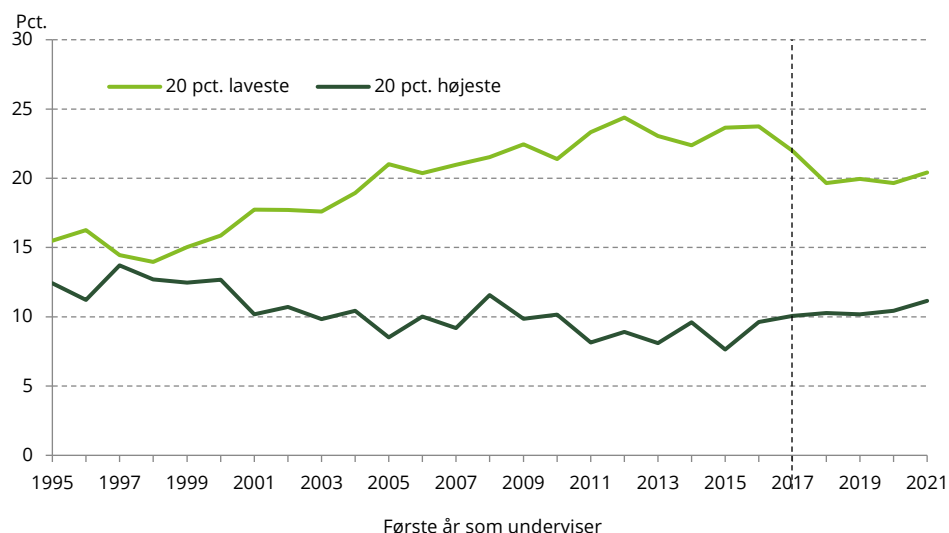
Anm.: Figuren viser andelen af personer, som arbejder som undervisere i grundskolen og ikke har gennemført en læreruddannelse. Der er databrud i DISCO-koden og sektorkoden mellem 2007 og 2008, og tallene før og efter 2008 kan derfor ikke direkte sammenlignes.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

Mange flere lærere fra bunden end fra toppen

Blandt nyansatte grundskolelærere har hver femte et karaktergennemsnit fra gymnasiet, som er blandt de 20 pct. laveste på deres gymnasieårgang, mens ca. 10 pct. har et karaktergennemsnit blandt de 20 pct. højeste, jf. figur 4.13. Der er altså i dag dobbelt så mange nyansatte lærere fra bunden af karakterfordelingen som fra toppen. I slutningen af 90'erne var grupperne næsten lige store. Reformen kan forventes at have påvirket de færdiguddannede årgange i år 2017 og frem, men andelen med gymnasiekaraktergennemsnit i toppen og bunden ændres imidlertid ikke meget i denne periode.

Figur 4.13 Udviklingen i andelen af grundskolelærere med karaktergennemsnit blandt hhv. de 20 pct. laveste og de 20 pct. højeste

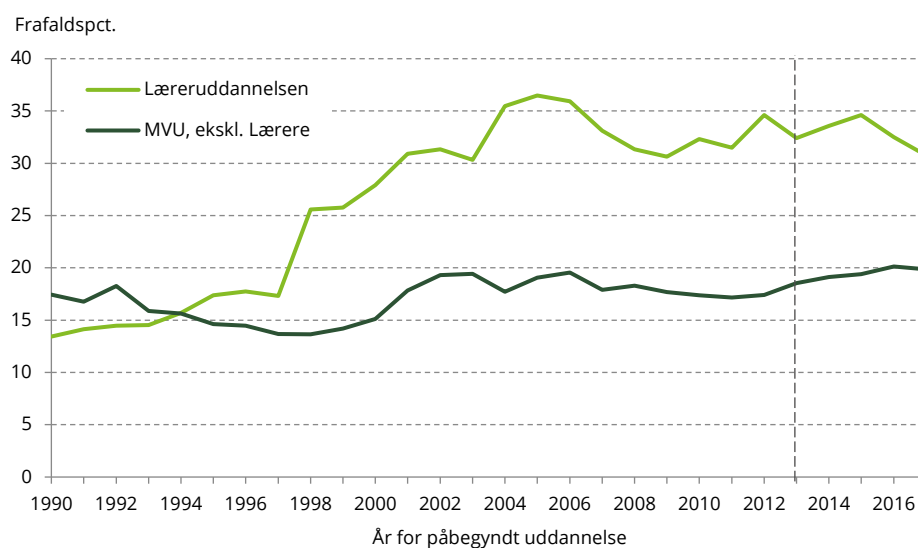
Anm.: Figuren viser, hvor stor en andel af de nyansatte grundskolelærere, der havde gymnasiekarakterer, som lå i hhv. 1. kvartil (laveste 20 pct.) og 5. kvartil (20 pct. højeste) på deres gymnasieårgang. Der er betinget på, at grundskolelærerne skal være læreruddannede. Den stiplede linje angiver første årgang, som forventes at være påvirket af reformen i 2013.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

Højt frafald på læreruddannelsen

Læreruddannelsen i Danmark har længe været udfordret af problemer med rekruttering og fastholdelse. Frafaldet på læreruddannelsen har været markant højere end på andre mellemlange videregående uddannelser siden midten af 90'erne og steg særligt hen mod slutningen af 90'erne, jf. figur 4.14. I 1998 blev der indført en ny læreruddannelse med skærpede krav til de studerendes faglige kompetencer, hvilket kan være en medvirkende årsag til det stigende frafald.³³ Derudover blev antallet af optagne studerende på læreruddannelsen fordoblet fra 1990 til 1998, hvilket kan have medført en stigning i andelen af lærerstuderende med lavere motivation. Siden reformen i 2013 har der været et lille fald i frafaldet på læreruddannelsen. Det skal ses i lyset af, at frafaldet på de øvrige mellemlange videregående uddannelser er steget i samme periode.

Figur 4.14 Frafaldsprocenten på læreruddannelsen og MVU, årgang 1990-2017

Anm.: Figuren viser andelen af hver påbegyndt årgang, der i løbet af studietiden frafalder uddannelsen. Frafald er defineret som personer, der afslutter deres uddannelsesforløb før tid, og ikke påbegynder uddannelsesforløbet igen enten på samme institution eller anden institution. Den stiplede linje angiver første årgang, som forventes at være påvirket af reformen i 2013.

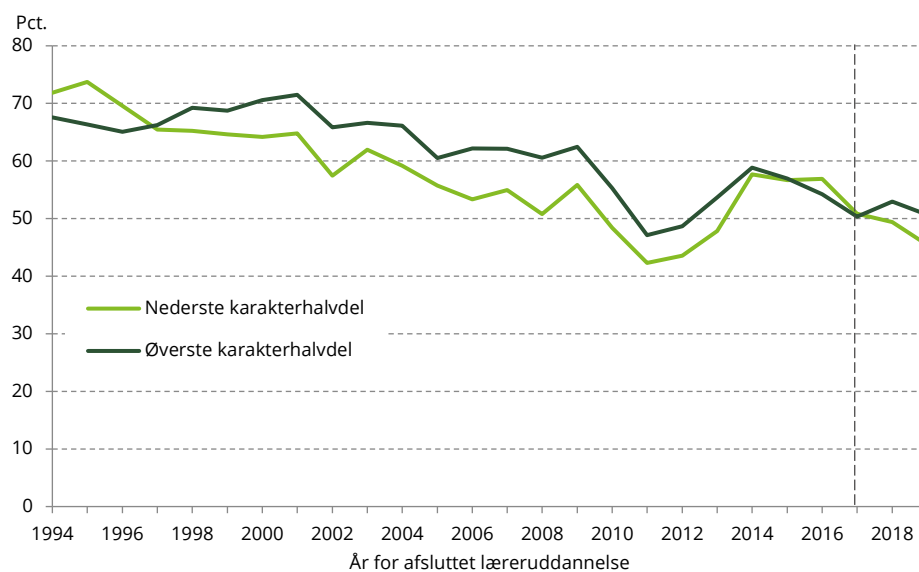
Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

Færre nyuddannede lærere fastholdes i grundskolen

Der er en stigende tendens til, at personer, som gennemfører læreruddannelsen, ikke arbejder som grundskolelærer efterfølgende. I 1994 arbejdede 70 pct. af alle personer, der blev færdiguddannede som lærere i 1994, som grundskolelærere et år senere, jf. figur 4.15. I dag er andelen af de nyuddannede lærere, som arbejder i grundskolen året efter, faldet til knap 50 pct. Det ser ikke ud til, at reformen har sat en stopper for denne tendens, da andelen er fortsat med at falde efter 2017, som er den første færdiguddannede årgang, efter reformen indtraf. Det kan desuden ses, at der ikke er en tydelig forskel på fastholdelse af nyuddannede lærere, som var blandt hhv. de fagligt stærkeste og svageste på deres gymnasieårgang.

³³ Læs fx artikel fra Jyllands-Posten, 20.1.2001, <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE3308135/L%C3%A6rerstuderende-falder-fra/>.

Figur 4.15 Andel, der arbejder som grundskolelærer et år efter afsluttet uddannelse 1994-2019

Anm.: Figuren viser, hvor stor en andel af hver færdiguddannet lærerårgang, der et år efter afsluttet uddannelse arbejder som grundskolelærer. I figuren er personerne opdelt i forhold til, om de lå i toppen eller bunden af karakterfordelingen på deres gymnasieårgang. Den stiplede linje angiver første årgang, som forventes at være påvirket af reformen i 2013.

Kilde: Danmarks Statistiks registerdata og egne beregninger.

Svag positiv effekt af reformen, men stadig lang vej

Der er store udfordringer med rekrutteringen, uddannelsen og fastholdelsen af dygtige undervisere i grundskolen. Der er allerede politisk fokus på dette, og der er svage tegn på, at reformen fra 2013 bl.a. har reduceret frafaldet på uddannelsen og tiltrukket flere af de bedste fra en gymnasieårgang. Men der er ingen tegn på, at det vender udviklingen. Der er derfor brug for at dreje på andre håndtag, hvis kvaliteten af lærere skal øges, frafaldet på uddannelsen skal reduceres, og fastholdelsen af gode lærere skal forbedres.

5. Ungdomsuddannelser

Unge føler et stigende pres for uddannelse

Flere eksperter fremhæver et stigende forventningspres i uddannelsessystemet som en mulig forklaring på den stigende udbredelse af mistrivsel blandt unge, jf. kapitel 2. Presset kommer både fra at skulle uddanne sig så hurtigt som muligt og fra et øget fokus på at præstere godt og få en uddannelse med gode jobmuligheder.

Reformer har øget tempoet i uddannelserne

Uddannelsesniveaet blandt unge er da også steget drastisk de sidste 30 år, som vist i kapitel 3. Samtidigt er der i løbet af 00'erne og 10'erne blevet indført en række reformer, der har haft til hensigt at få unge hurtigere igennem uddannelsessystemet, fx med den såkaldte "hurtigstartsbonus" og fremdriftsreformen.

Kvaliteten hos underviserne daler på erhvervsskolerne

I afsnit 4.4 viste vi, at flere fagligt svage studenter bliver folkeskolelærere. I afsnit 5.1 viser vi, at den samme tendens gør sig gældende på erhvervsuddannelserne, men dog ikke på de gymnasiale uddannelser.

Gymnasiekarakterer er blevet vigtigere for unges fremtid...

I dette kapitel undersøger vi også, om data kan understøtte, at der er kommet et større pres i samfundet for at præstere i uddannelsessystemet. I afsnit 5.2 undersøger vi, hvordan sammenhængen mellem gymnasiekarakterer og unges fremtid har udviklet sig over tid. Vi finder, at den positive sammenhæng mellem høje gymnasiekarakterer og bl.a. fremtidig indkomst er blevet mere udtalt fra 1995 til 2019. Det samme gør sig gældende for sandsynligheden for at være gift eller samlevende. I afsnit 5.3 viser vi, at unge med relativt lave gymnasiekarakterer samtidigt har adgang til en faldende andel af de videregående uddannelser. Det ser altså ud til, at der er noget om snakken, når nogle unge føler sig udsat for et stigende uddannelsespres.

... dog egner alle sig ikke nødvendigvis til gymnasiet

Samtidig søger en stigende andel af de unge ind på gymnasierne bl.a. på bekostning af erhvervsuddannelserne. Gymnasiet er blevet det naturlige valg for størstedelen af unge, herunder også i stigende grad dem med relativt lave folkeskolekarakterer. Gymnasierne er dog ikke nødvendigvis det rette valg for alle, og i afsnit 5.4 viser vi, at der for unge med de laveste karakterer historisk har været en løngevinst på flere tusinde kroner om måneden ved at gå den erhvervsfaglige vej.

Høje karakterer er stærkt korreleret med høj trivsel

Karakterers betydning undersøges yderligere i afsnit 5.5, der viser, at det er eleverne med de laveste karakterer, der i gennemsnit har den laveste trivsel både på de gymnasiale uddannelser og på erhvervsuddannelserne.

De unge uddanner sig hurtigere, men arbejder lige meget

I afsnit 5.6 ser vi på tempoet på de videregående uddannelser og effekten af voksende incitamenter fra reformer til at få studerende til at arbejde mere ved siden af deres studier. Vi finder, at de studerende bliver hurtigere færdig med deres studier, samtidigt med at de har opretholdt en konstant arbejdsmængde. Samlet set bruger de studerende altså mere tid på studie og arbejde end tidligere, hvilket kan medvirke til at stresse dem.

5.1 Færre af de fagligt stærke unge bliver lærere på erhvervsskoler

Undersøger lærer-kvalifikationer på gymnasier og EUD

I afsnit 4.3 viste vi, at dygtige lærere i folkeskolen kan øge trivslen for eleverne. Vi har samtidigt set, at kvaliteten blandt folkeskolelærerne har været faldende, jf. afsnit 4.4. I denne analyse undersøger vi, hvordan de faglige kvalifikationer blandt undervisere på gymnasierne og erhvervsuddannelserne har udviklet sig de seneste årtier.

Ser på udviklingen i gymnasiekarakterer

Konkret undersøger vi udviklingen i, hvilken del af karakterfordelingen fra gymnasiet der ansættes fra, når der ansættes nye undervisere i gymnasierne og på erhvervsuddannelserne. Nyansatte undervisere er defineret som personer, der underviser på den pågældende uddannelse for første gang og har en relevant videregående uddannelse.³⁴

Erhvervsskolelærere har forskellige baggrunde

Som underviser på en gymnasial uddannelse skal man typisk have en lang videregående uddannelse. Størstedelen af undviserne på gymnasierne vil derfor selv have gået i gymnasiet, og vi kan opgøre deres karakterer herfra. På erhvervsskoler er der til gengæld mange undervisere, der ikke har en videregående uddannelse, og som ikke har gået i gymnasiet. Disse undervisere har typisk en erhvervsuddannelse og flere års erhvervs erfaring. Da vi i denne analyse ser på gymnasiekarakterer, fokuserer vi udelukkende på undervisere på erhvervsuddannelserne, der har en videregående uddannelse, hvilket svarer til ca. 67 pct. af undviserne, fordelt på 42 pct. med en lang videregående uddannelse og 25 pct. med en kort- eller mellemlang videregående uddannelse.³⁵

Gymnasielærerne har klaret sig godt i gymnasiet

Gymnasielærere er overrepræsenterede i toppen af karakterfordelingen

Blandt nyansatte gymnasie lærere har 40 pct. et karaktergennemsnit blandt de 20 pct. bedste på gymnasieårgangen, og kun 4 pct. har et karaktergennemsnit blandt de 20 pct. dårligste, jf. figur 5.1. I gymnasiet er der derved væsentligt flere fra toppen af karakterfordelingen sammenlignet med nyansatte undervisere i grundskoler og på erhvervsskoler.

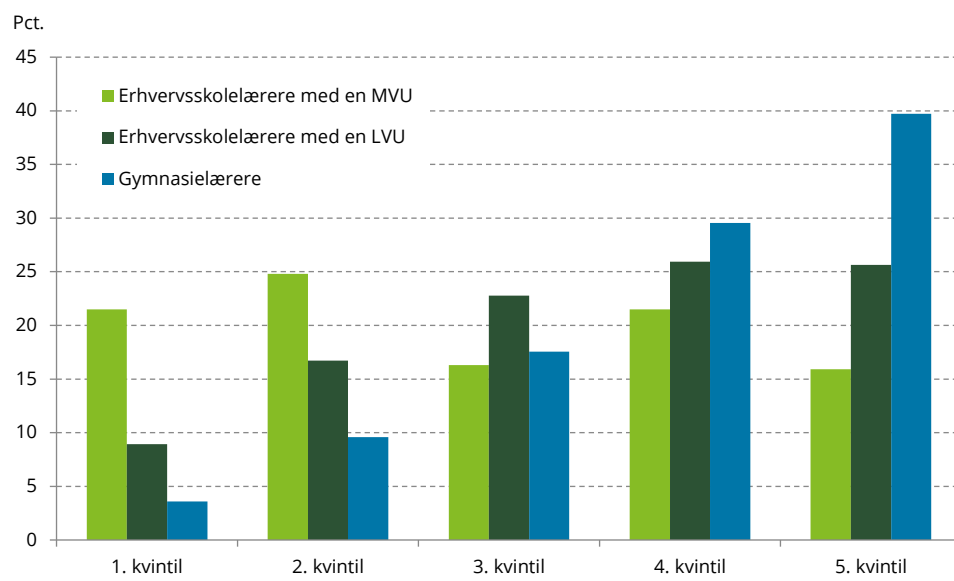
Mere blandet billede for erhvervsskolelærere

Blandt de nyansatte erhvervsskolelærere med en mellemlang videregående uddannelse (MVU) er der 16 pct. blandt de 20 pct. med bedste karaktergennemsnit og 22 pct. blandt de 20 pct. dårligste. Erhvervsskolelærerne med en lang videregående uddannelse (LVU) er til gengæld også overrepræsenterede i toppen af karakterfordelingen, hvor 25 pct. er blandt de 20 pct. med bedste karaktergennemsnit fra gymnasiet.

³⁴ Gymnasielærere skal have en lang videregående uddannelse (LVU), og erhvervsskolelærerne skal have enten en mellemlang (MVU) eller en lang videregående uddannelse (LVU).

³⁵ Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistiks registerdata.

Figur 5.1 Nyansatte underviseres placering i gymnasiekarakterfordelingen, 2021

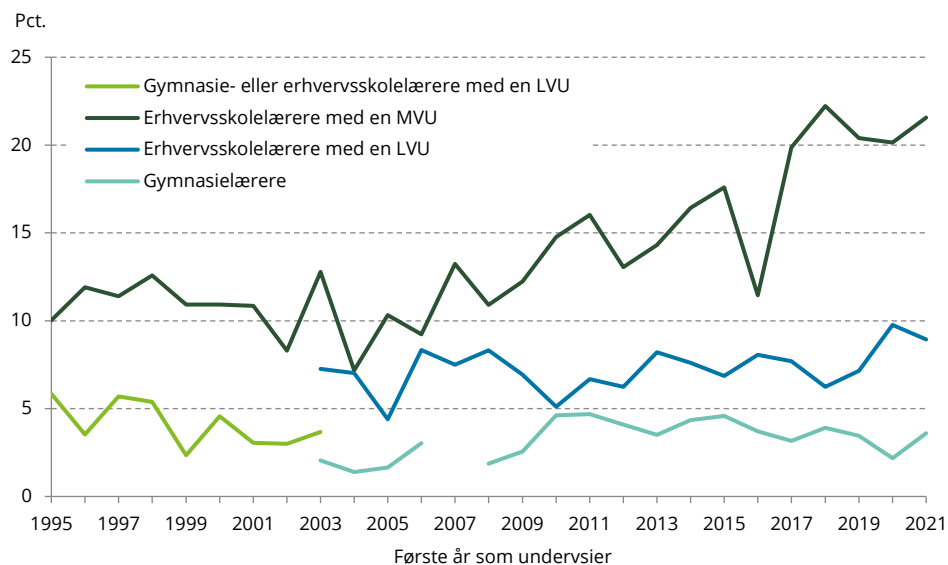
Anm.: Figuren viser andelen i karakterkvintilerne i gymnasiet blandt dem, der arbejder som underviser for første gang i 2021, hvor 1. kvintil er de 20 pct. med laveste karaktergennemsnit på gymnasieårgangen, mens 5. kvintil er de 20 pct. med højeste karaktergennemsnit. Der er betinget på, at gymnasielærere skal have en LVU, og at erhvervsskolelærerne skal have enten en MVU eller en LVU.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistiks registerdata.

Flere og flere erhvervsskolelærere med lave karakterer

Selvom nyansatte erhvervsskolelærere med en MVU ligger nogenlunde jævnt i karakterfordelingen med 21 pct. fra bunden af karakterfordelingen, har de tidligere ligget væsentligt bedre. Blandt nyansatte erhvervsskolelærere med en MVU har der været en markant stigning i andelen med gymnasiekarakterer fra bunden, jf. figur 5.2. Andelen er mere end fordoblet fra 10 pct. i midten af 00'erne til 22 pct. i 2021. Omvendt har andelen af nyansatte gymnasielærere med karakterer i bunden af fordelingen ligget under 5 pct. i hele den betragtede periode.

Figur 5.2 Udviklingen i andelen af nyansatte undervisere med karaktergennemsnit blandt de 20 pct. laveste, fordelt på uddannelse, 1995-2021

Anm.: Figuren viser, hvor stor en andel af de nyansatte lærere hvis gymnasiekarakterer lå i 1. kvintil på deres gymnasieårgang. Der er betinget på, at grundskolelærerne skal være læreruddannede, at gymnasielærere skal have en LVU, samt at erhvervsskolelærerne skal have enten en MVU eller en LVU. For hvert år betragtes de personer, der underviser for første gang. Det er ikke muligt at betragte gymnasie- og erhvervsskolelærere hver for sig før 2003. Før 2003 er der for gruppen, der arbejder med "Undervisning på gymnasie og erhvervsskoler" betinget på, at personen skal have en LVU for at være sammenlignelig med gymnasielærere efter 2003. Vi rapporterer ikke tallet for gymnasielærerne i 2007 pga. for få observationer.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistiks registerdata.

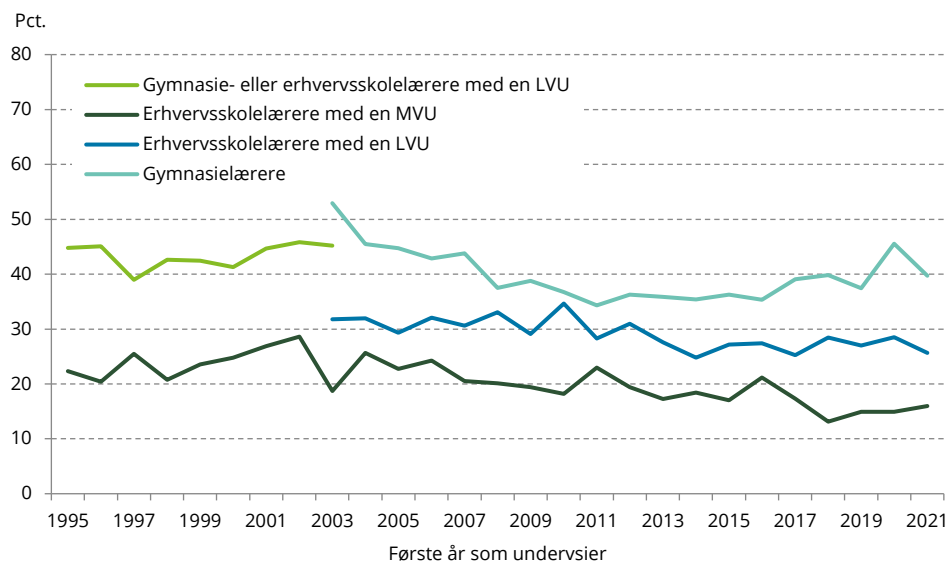
Stigende antal gymnasielærere fra toppen

I samme periode har der været et fald i andelen af erhvervsskolelærere med en MVU, som befandt sig i toppen af karakterfordelingen på deres gymnasieårgang, jf. figur 5.3. Gymnasielærerne har til gengæld brudt en faldende tendens fra 2003 til 2011, hvor andelen i toppen af karakterfordelingen siden 2011 har været svagt stigende.

Bekymrende udvikling på erhvervsskolerne

Analysen viser, at erhvervsskolerne følger samme tendens, som observeres i grundskolen, hvor der ansættes stadigt flere lærere fra bunden af karakterfordelingen. Udviklingen gør sig dog ikke gældende på gymnasierne, hvor der fortsat rekrutteres en betydelig del af lærerne fra toppen af gymnasiets karakterfordeling.

Figur 5.3 Udviklingen i andelen af nyansatte undervisere med karaktergennemsnit blandt de 20 pct. højeste, fordelt på uddannelse, 1995-2021

Anm.: Figuren viser, hvor stor en andel af de nye lærere hvis gymnasiekarakterer lå i 5. kvartil på deres gymnasieårgang. Der er betinget på, at grundskolelærerne skal have en læreruddannelse, at gymnasielærere skal have en LVU, samt at erhvervsskolelærerne skal have enten en MVU eller en LVU. For hvert år betragtes de personer, der underviser for første gang. Det er ikke muligt at betragte gymnasie- og erhvervsskolelærere hver for sig før 2003. Før 2003 er der for gruppen, der arbejder med "Undervisning på gymnasie og erhvervsskoler" betinget på, at personen skal have en LVU, for at være sammenlignelig med gymnasielærere efter 2003.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistiks registerdata.

5.2 Gymnasiekarakterer har fået større betydning for unges fremtid

Vi undersøger, om gymnasiekarakterer er blevet vigtigere

Mange unge oplever, at der er store forventninger til deres faglige præstation og føler sig pressede til at få gode karakterer i skolen og på gymnasiet. Det kan bl.a. hænge sammen med, at en stadigt stigende andel af de unge tager en videregående uddannelse, og at deres gymnasiekarakterer har betydning for, hvilke videregående uddannelser de kan komme ind på. I denne analyse undersøger vi, om karakterer i gymnasiet i højere grad end tidligere er et stærkt signal for, hvordan unge klarer sig senere i livet.

Vi ser på karakterers betydning som 35-årig

Ved at inddеле alle personer, som afslutter gymnasiet i et givent år, i deciler ud fra deres gymnasiekarakterer, kan vi vise sammenhængen mellem karakterer og fremtidige livsudfald.³⁶ Konkret undersøger vi, hvilken sammenhæng der er mellem gymnasiekarakterer og hhv. indkomst, civilstand, uddannelsesnivea og beskæftigelsesgrad som 35-årig.

Gymnasiekarakterer korrelerer med fremtidig indkomst...

Der er en positiv sammenhæng mellem at få gode gymnasiekarakterer og ens indkomst som 35-årig, jf. figur 5.4.a. For gruppen med gymnasiekarakterer i nederste decil var den gennemsnitlige årsindkomst blandt beskæftigede 35-årige ca. 375.000 kr. (inkl. pension) i 2019. Til sammenligning havde gruppen med gymnasiekarakterer i øverste decil en gennemsnitlig indkomst på ca. 600.000 kr. Den positive sammenhæng mellem indkomst og karakterer gælder for dem, der blev 35 år i 1995 og i 2019, men den er større for dem, der blev 35 i 2019. Det fremgår af, at hældningen på tendenslinjen gennem 2019-punkterne er stejlere end den gennem 1995-punkterne. Karakterer er altså blevet et stærkere signal om fremtidig indkomst.

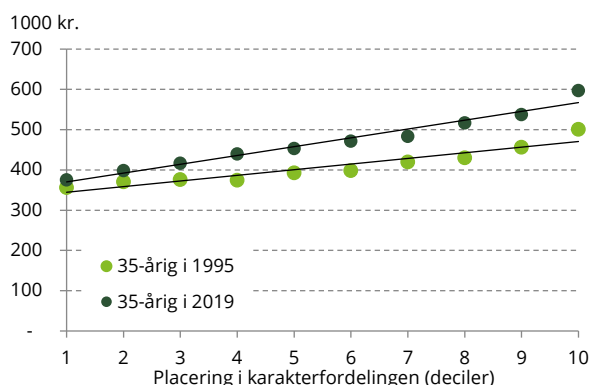
³⁶ Deciler er 10 lige store grupper rangeret fra de 10 pct. med lavest karakterer (1. decil) til de 10 pct. med de højeste karakterer (10. decil).

... og om man er gift eller samlevende som 35-årig

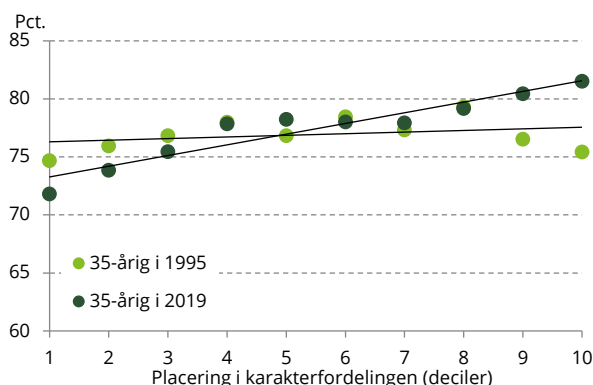
Personer med gode gymnasiekarakterer er også mere tilbøjelige til at være gift eller samlevende som 35-årige i 2019, jf. figur 5.4.b. Den samme tendens findes imidlertid ikke blandt dem, der blev 35 år i 1995, hvor karaktererne ikke ser ud til at have nogen indflydelse på sandsynligheden for at være gift eller samlevende. Karakterer er altså også i denne henseende blevet et stærkere signal om, hvordan folk klarer sig senere i livet.

Figur 5.4 Sammenhæng mellem gymnasiekarakterer og indkomst og civilstand som 35-årig

Figur 5.4.a Gymnasiekarakterer og indkomst som 35-årig

Figur 5.4.b Gymnasiekarakterer og sandsynligheden for at være gift eller samlevende som 35-årig

Anm.: Punktet "1" svarer til de 10 pct. med de laveste karakterer på deres årgang, og punktet "10" svarer til de 10 pct. med de højeste karakterer på deres årgang. Indkomst er opgjort i 2020-priser og dækker erhvervsindkomst samt indbetalinger på arbejdsgiveradministrerede pensionsordninger. Opgørelsen af indkomst medtager kun beskæftigede ultimo november (RAS-opgørelse).

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Udviklingen kan både skyldes kausal og ikke-kausal effekt

De positive korrelationer i figur 5.4 er ikke nødvendigvis udtryk for en kausal påvirkning fra karakterer til indkomst senere i livet. Det kan fx være, at personer med bedre forudsætninger både får højere karakterer og højere indkomst alene i kraft af deres forudsætninger. Dette kan skabe den observerede korrelation, uden at karakterniveau i sig selv har en direkte indvirkning på indkomst. Når sammenhængen er blevet stærkere, kan det således skyldes, at karakterer har fået en stærkere kausal indvirkning på indkomsten, men det kan lige så vel skyldes, at det er blevet vigtigere end tidligere at være dygtig (en version af såkaldt "skill bias").³⁷ I dette afsnit omtaler vi begge effekter som "karakterers betydning", selvom der altså ikke nødvendigvis er tale om en kausal betydning.

Det kan bl.a. skyldes uddannelsesadfærd

Når gymnasiekarakterer tilsyneladende har stor betydning for, hvordan folk klarer sig i livet, kan det bl.a. hænge sammen med, at gode karakterer og gode forudsætninger giver adgang til flere videregående uddannelser, som munder ud i velbetalte jobs. Det understøttes af, at personer med høje gymnasiekarakterer generelt uddanner sig i længere tid end personer med lavere gymnasiekarakterer, jf. figur 5.5.a. Også her ser tendensen ud til at være blevet forstærket over tid.

Folk med gode karakterer er oftere i beskæftigelse

Gymnasiekarakterer ser også ud til at have en betydning for sandsynligheden for at være i beskæftigelse som 35-årig. I 2019 var 89 pct. af dem, der var blandt de 10 pct. med højeste karakterer på deres gymnasieårgang, i beskæftigelse, jf. figur 5.5.b. Blandt de 10 pct. med de laveste karakterer var 84 pct. i beskæftigelse. I 1995 var der kun en svag sammenhæng mellem gymnasiekarakterer og beskæftigelse senere hen. Igen ser vi altså en stærkere sammenhæng end tidligere mellem karakterer og udfald senere i livet.

Ændrede strukturer kan øge presset for at få gode karakterer

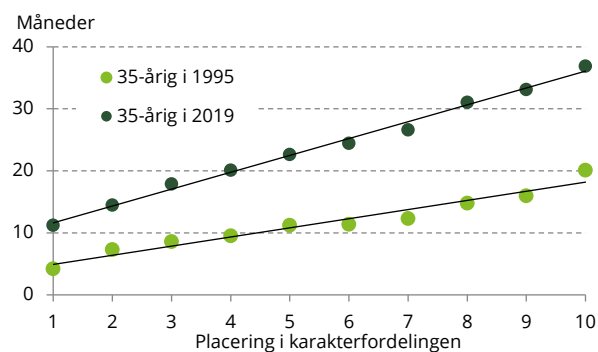
Det hører med til historien, at der er sket nogle væsentlige strukturelle ændringer i perioden siden 1978, hvor vi første gang har data for folks gymnasiekarakterer. For det første er optaget på gymnasierne steget betragteligt, hvilket alt andet lige kan betyde, at der er kommet en større andel af gymnasieelever, som tidligere ikke ville være blevet erklæret egnede. Det kan i sig selv skærpe

³⁷ "Skill bias" er en økonomisk term, der beskriver en udvikling, hvor en større del af den samlede lønsum i samfundet går til højt kvalificeret arbejdskraft. Typisk drejer det sig om højtuddannet arbejdskraft, men det kan også dække over arbejdskraft med bedre forudsætninger (evner) eller mere erfaring.

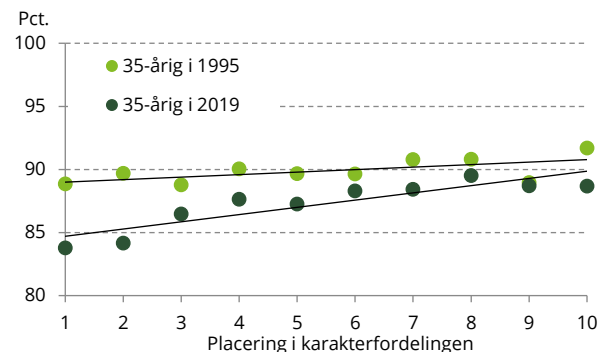
sammenhængen mellem karakterer og indkomst som 35-årig. Samtidig er optaget på de videregående uddannelser også steget markant, hvilket gør, at der er kommet flere muligheder for at tage en lang uddannelse med høj løn, hvis man har forudsætningerne til det og klarer sig godt i gymnasiet.

Figur 5.5 Sammenhæng mellem gymnasiekarakterer og uddannelseslængde og beskæftigelsesgrad som 35-årig

Figur 5.5.a Gymnasiekarakterer og længde af efterfølgende uddannelse

Figur 5.5.b Gymnasiekarakterer og beskæftigelsesgrad

Anm.: Punktet "1" svarer til de 10 pct. med de laveste karakterer på deres årgang, og punktet "10" svarer til de 10 pct. med de højeste karakterer på deres årgang. Længden af uddannelsen er opgjort som den samlede normerede gennemførelsestid, ekskl. tid brugt på folkeskole og gymnasiet. Beskæftigelsesgraden er opgjort som andelen af årgangen, der er i beskæftigelse ultimo november (RAS-opgørelse).

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Estimationsresultater

Vi estimerer karakterers betydning for indkomsten år for år

For at illustrere tendensen til at gymnasiekarakterer har fået større betydning for indkomsten over tid, estimerer vi sammenhængen mellem karakterer og indkomst som 35-årig i en regressionsmodel, hvor vi interagerer kalenderåret (det år hvor folk bliver 35 år) med karakterdecil.³⁸ På den måde kan vi vise karakterers betydning for indkomsten år for år. Regressionsmodellen tillader os samtidig at kontrollere for, at sammensætningen i de forskellige karakterdeciler (målt på fx forældres uddannelsesniveau) kan have ændret sig over tid, hvilket også kan have betydning for den fremtidige indkomst.

Betydning er steget jævnt i perioden fra 1994 til 2020

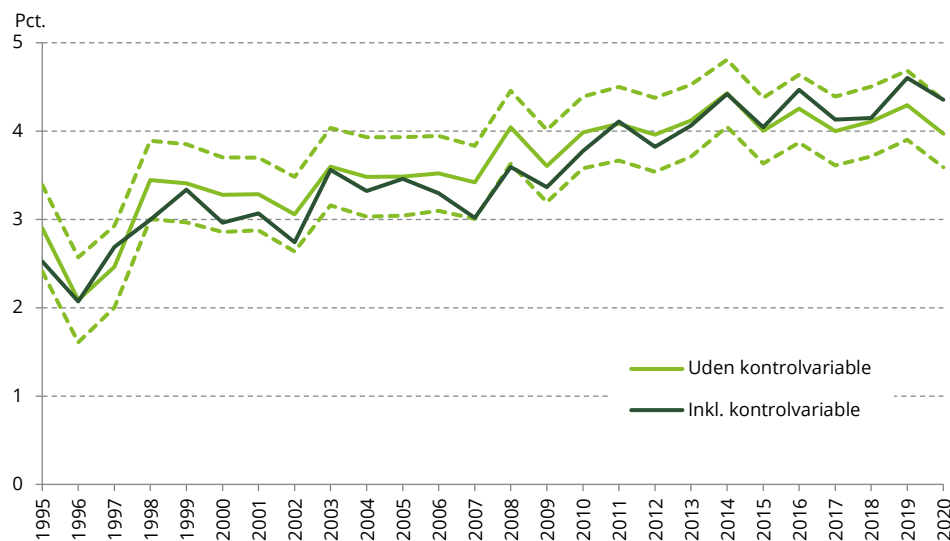
Resultaterne fra estimationsmodellen indikerer, at karakterers betydning er blevet gradvist større igennem stort set hele perioden fra 1996 til 2020. I 1996 steg den forventede årsløn med godt 2 pct. for hver karakterdecil, en person bevægede sig op i fordelingen, jf. figur 5.6. I 2020 var tallet 4 pct.

Effekten ser ikke ud til at skyldes ændret sammensætning

For at tage højde for eventuelle sammensætningseffekter har vi også kørt regressionsmodellen med kontrolvariable for køn og etnicitet samt forældres indkomst, uddannelse og oprindelsesland. Det dæmper sammenhængen mellem karakterer og indkomst en lille smule i de fleste år, men ændrer ikke på den overordnede tendens til, at karakterer har fået større betydning for indkomsten senere i livet, jf. figur 5.6. Det indikerer, at karakterers stigende betydning for indkomst ikke skyldes den ændring i sammensætning, der har været i gymnasierne, i takt med at en stigende andel af en ungdomsårgang tager en gymnasial uddannelse.

³⁸ Se Bilag 1 i Jørgensen og Terreni (2023b) for en uddybning af metoden.

Figur 5.6 Betydningen af at bevæge sig én decil op i karakterfordelingen på indkomst som 35-årig

Anm.: Indkomst er opgjort i 2020-priser og dækker erhvervsindkomst samt indbetalinger på arbejdsgiveradministrerede pensionsordninger, deflateret med lønudviklingen. Hvert punkt afspejler gevinsten i det år ved at bevæge sig én decil op i karakterfordelingen under antagelse om, at effekten er den samme, uanset hvor i fordelingen man ligger. De stiplede linjer angiver 95 pct. konfidensintervaller. Kontrolvariablene er køn og etnicitet samt forældres indkomst, uddannelse og oprindelsesland.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Uddannelsesadfærd ser ud til at være en del af forklaringen

En del af forklaringen lader derimod til at være, at gode karakterer har fået større betydning for folks efterfølgende uddannelsesadfærd end tidligere. I 1994 steg den forventede normerede uddannelseslængde med ca. 1,4 måned for hver karakterdecil, jf. figur 5.7. Det svarer til, at en person i 10. decil i gennemsnit uddannede sig i godt et år mere end en person i 1. decil. I 2020 var effekten 2,6 måneder pr. decil, svarende til en forskel mellem 1. og 10. decil på knap to år. Den gennemsnitlige uddannelseslængde er steget for alle deciler i perioden fra 1994 til 2020. Når karakterer har fået større betydning, skyldes det altså, at personer med gode karakterer er blevet mere tilbøjelige til at videreuddanne sig end tidligere, og ikke at personer med dårligere karakterer uddanner sig mindre end tidligere.

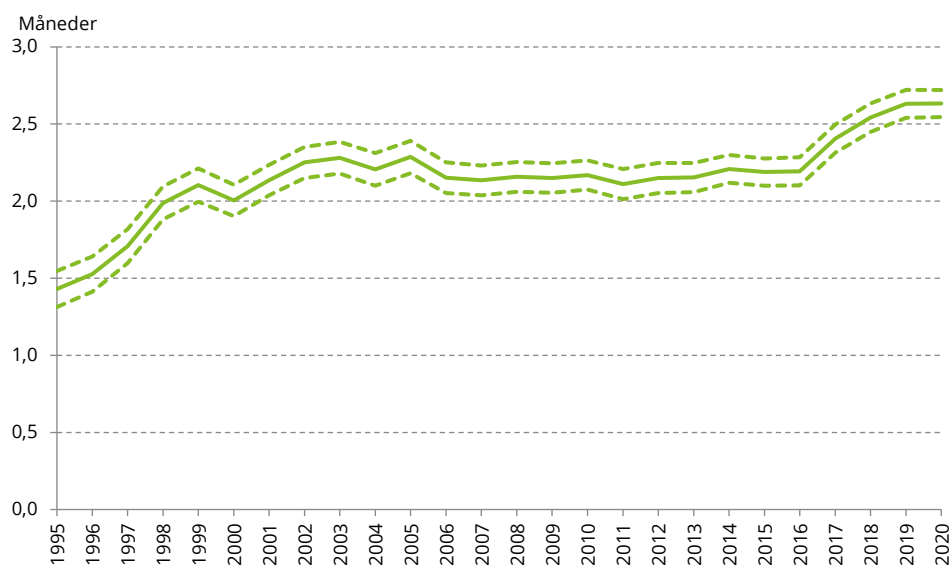
En anden forklaring er, at ufaglærte over tid taber terræn

Samtidig kan resultatet også være drevet af en generel tendens til, at uddannelse giver et større afkast end tidligere, i takt med at efterspørgslen efter ufaglært arbejdskraft falder som følge af den teknologiske udvikling (såkaldt "skill bias").³⁹ Det kan i sig selv trække i retning af, at karakterer får større betydning for indkomsten, når karakterer har en betydning for uddannelsesadfærd. Denne effekt bliver kun forstærket af, at gymnasiekarakterer har fået en større betydning for uddannelse.⁴⁰

³⁹ Inkl. personer med gymnasiet som højeste fuldførte uddannelse.

⁴⁰ Se fx Statistikbanken tabel INDKP7 og INDKP107 for opgørelse af indkomsten for forskellige uddannelsesniveauer over tid.

Figur 5.7 Betydningen af at bevæge sig én decil op i karakterfordelingen på normeret uddannelsestid som 35-årig, 1995-2020

Anm.: Længden af uddannelsen er opgjort som den samlede normerede gennemførelsestid, ekskl. tid brugt på folkeskole og gymnasiet. Hvert punkt afspejler gevinsten i det år ved at bevæge sig én decil op i karakterfordelingen under antagelse om, at effekten er den samme, uanset hvor i fordelingen man ligger. De stiplede linjer angiver 95 pct. konfidensintervaller.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Det kan være med rette, at unge føler et stort pres

Vores analyse tyder således på, at det har et vist hold i virkeligheden, når unge mennesker i dag oplever et pres for at præstere i uddannelsessystemet, idet forskellene senere i livet mellem dem, der klarer det godt, og dem, der klarer det mindre godt i gymnasiet, er blevet større. Selvom man ikke på baggrund af denne analyse kan konkludere entydigt, at den skærpede sammenhæng mellem karakterer og indkomst skyldes en større kausal indvirkning af karakterer, vil de unge stadig opleve, at dem, der klarer sig godt, i højere grad er dem med gode karakterer, hvilket kan være nok til at øge presset for at få gode karakterer.

Piger trives dårligere end drenge – måske pga. pres?

Forskel på piger og drenge

Mange undersøgelser peger på, at piger generelt trives dårligere end drenge, hvilket bl.a. kan skyldes, at de oplever et større pres for at få gode karakterer. Derfor har vi også undersøgt, om karakterer har størst betydning for drenges eller pigers fremtid.

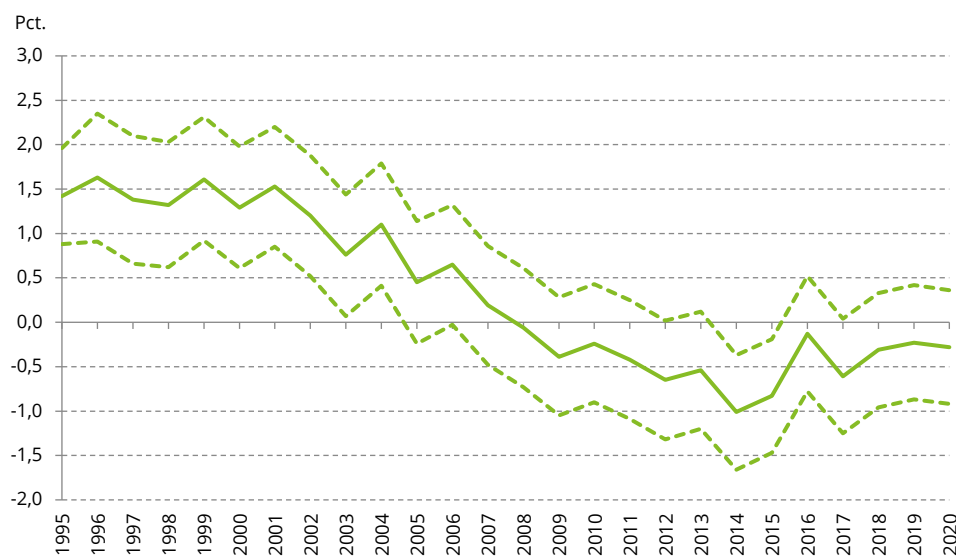
Karakterer har fået større betydning for kvinder end mænd

Resultaterne fra regressionsmodellen viser, at karakterer engang havde større betydning for mænds indkomst end for kvinders. I perioden fra 2001 og frem sker der dog et markant skift, og for dem, der blev 35 år i år 2008 eller senere, afhænger kvinders løn faktisk mere af deres karakterer end mænds, jf. figur 5.8. Det kan indikere, at presset for gode karakterer er steget mere for piger i perioden fra 1996 til 2020.

Måske fordi kvinder uddanner sig længere end tidligere

Der kan være flere årsager til, at gymnasiekarakterer over tid kan have fået større betydning for kvinder end for mænd. Én forklaring kan være, at kvinder med høje karakterer er blevet mere tilbøjelige til at søge ind på uddannelser med høje adgangskrav, som fx medicin, i stedet for fx sygeplejerskestudiet. Uanset hvad forklaringen er, kan den øgede betydning af karakterer for kvinder være en del af forklaringen på, at pigernes trivsel generelt er lavere end drengenes i gymnasiet, da det oplevede karakterpres for særligt pigerne kan være steget.

Figur 5.8 Karakterers betydning for mænds indkomst relativt til kvinder, 1995-2020

Anm.: Indkomst er opgjort i 2020-priser, deflateret med lønudviklingen. Hvert punkt afspejler mergevinsten for mænd i det år ved at bevæge sig én decil op i karakterfordelingen, under antagelse af, at effekten er den samme, uanset hvor i fordelingen man ligger. De stiplede linjer angiver 95 pct. konfidensintervaller.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

5.3 Kræver videregående uddannelser bedre karakterer end tidligere?

Vi undersøger, om uddannelser kræver højere snit end før

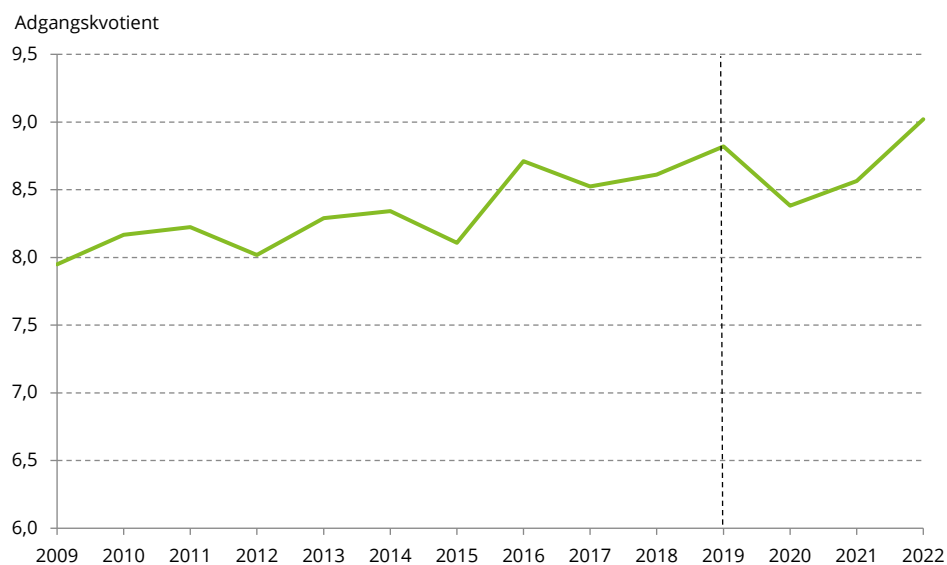
I afsnit 5.2 viste vi, at sammenhængen mellem gymnasiekarakterer og bl.a. uddannelseslængde og indkomst senere i livet er blevet stærkere, hvilket kan være en medvirkende faktor til, at unge føler et større pres end tidligere. Hvis gode gymnasiekarakterer har fået større betydning for, hvilke videregående uddannelser unge har adgang til, kan det være en del af forklaringen på denne udvikling. I dette afsnit har vi derfor undersøgt, om det kræver bedre karakterer at komme ind på videregående uddannelser end tidligere.

Top 50-uddannelser har fået højere adgangskvotienter...

En opgørelse baseret på data fra Den Koordinerede Tilmelding viser, at adgangskvotienten for at komme ind på de 50 mest populære uddannelser, målt på antallet af ansøgere, er steget med ca. et helt karakterpoint siden 2009, hvor fremdriftsreformen trådte i kraft, jf. figur 5.9.⁴¹ Og det til trods for at det fra og med 2020 ikke længere er muligt at gange karaktergennemsnittet med 1,08 ved at påbegynde en uddannelse indenfor to år.

⁴¹ Den Koordinerede Tilmelding er optagelsessystemet til de videregående uddannelser, som administreres af Uddannelses- og Forskningsstyrelsen.

Figur 5.9 Adgangskvotient til de 50 mest populære uddannelser, 2009-2022

Anm.: De enkelte punkter er et simpelt gennemsnit af de 50 mest populære uddannelser, som er udvalgt på baggrund af det samlede antal ansøgninger (uanset prioritet). De mest populære uddannelser varierer på tværs af år. Fra og med 2020 fjernede man muligheden for at gange gennemsnittet med 1,08 ved studiestart indenfor to år, hvilket trækker gennemsnittene ned.

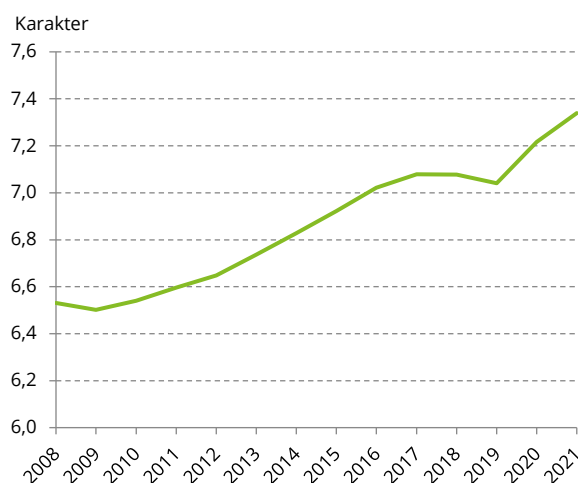
Kilde: KOT-hovedtal og egne beregninger.

... men gennemsnitskaraktererne er steget i samme takt

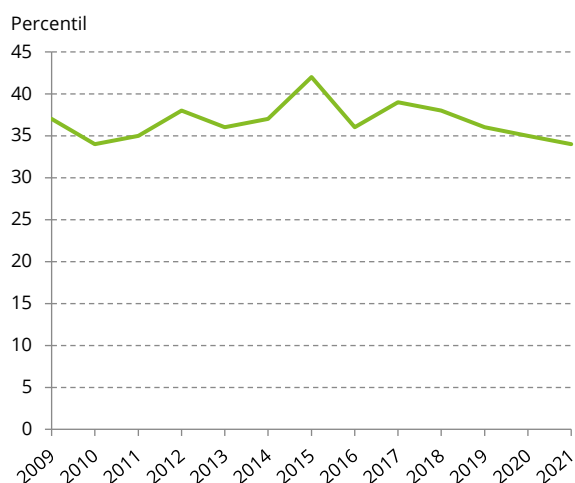
I samme periode er mediankarakteren dog også steget nogenlunde tilsvarende, jf. figur 5.10.a. Det betyder, at der samlet set ikke er sket nogen ændring i, hvor godt man skal klare sig relativt til de øvrige studerende for at kunne komme ind på de 50 mest populære uddannelser. Således er andelen af en årgang, der kan komme ind på de 50 mest populære uddannelser, stort set uændret i perioden fra 2009 til 2021, jf. figur 5.10.b.

Figur 5.10 Udvikling i karakterer og andel, der kan komme ind på de 50 mest populære uddannelser

Figur 5.10.a Mediankarakterer, 2008-2021

Figur 5.10.b Andel, der kan komme ind på de 50 mest populære uddannelser, 2009-2021

Anm.: For at afgøre hvor folk skal ligge i percentilfordelingen, er det antaget, at folk starter indenfor 2 år i de år, hvor det giver en karakterbonus at gøre det.

Kilde: KOT-hovedtal, Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Vi undersøger adgangsmuligheder for hele fordelingen

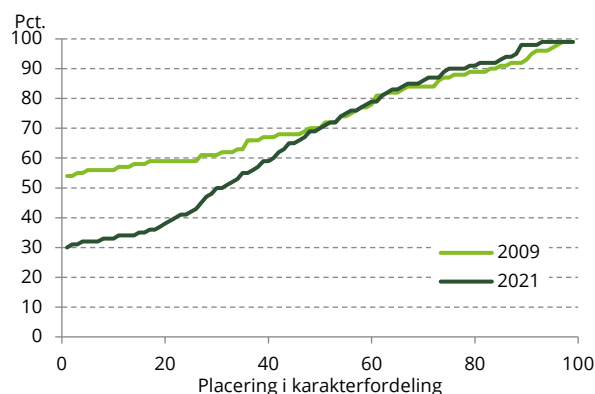
Når det ikke er blevet sværere at komme ind på de mest populære uddannelser, skyldes det, at antallet af studiepladser på disse uddannelser er fulgt nogenlunde med den generelle stigning i antallet af unge, der tager en videregående uddannelse. Det er imidlertid ikke tilfældet på alle videregående uddannelser. Det viste en undersøgelse fra Uddannelses- og Forskningsministeriet fra 2020, som vi har bygget videre på her.⁴² Det gør vi ved at se på udviklingen i andelen af studiepladser, man kan komme ind på, afhængigt af hvor man ligger i karakterfordelingen.

Generelt adgang til færre uddannelser udenfor toppen

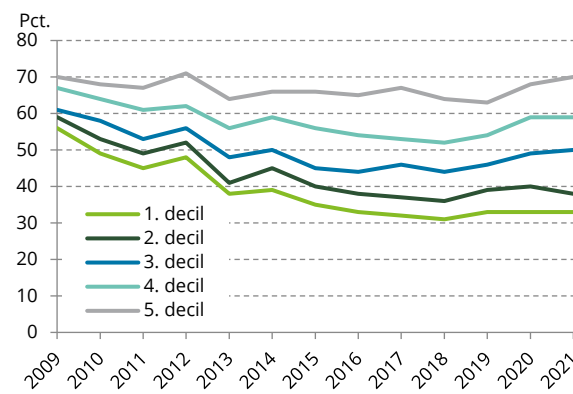
Andelen af videregående uddannelser, man kan komme ind på, er faldet betydeligt for folk med karakterer i den nederste halvdel af karakterfordelingen, jf. figur 5.11.a. For de 10 pct. med laveste karakterer (1. decil) er andelen af uddannelsespladser, de kan komme ind på, faldet fra ca. 56 pct. i 2009 til 33 pct. i 2021, jf. figur 5.11.b. Samtidigt er der ikke sket nogen betydelig ændring for den øverste del af karakterfordelingen, der har adgang til en nogenlunde lige så stor andel af de samlede uddannelsespladser i 2009 som i 2021. Dette stemmer overens med, at det ikke er blevet sværere at komme ind på de mest populære uddannelser, jf. figur 5.10.b.

Figur 5.11 Adgangen til uddannelsespladser på tværs af hele karakterfordelingen

Figur 5.11.a Andelen af uddannelsespladser, man har adgang til, givet ens placering i karakterfordelingen

Figur 5.11.b Udvalgte decilers adgang til uddannelsespladser over tid, 2009-2021

Anm.: Andelen af uddannelser, man kan komme ind på med et givet karaktergennemsnit, er vægtet med antallet af pladser, hver uddannelse udbyder i det pågældende år. I figur 5.11.a afspejler førsteaksen hvert percentil i karakterfordelingen. 20. percentil, dvs. de studenter, hvor 20% af årgangen har et lavere snit end deres eget, kunne komme ind på godt 35% af de udbudte videregående uddannelser i 2021.

Kilde: KOT-hovedtal, Danmarks Statistiks registre og egne beregninger. Figur a (t.v.) er baseret på en lignende figur fra Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Adgang til færre uddannelser kan bidrage til pres

At andelen af uddannelser, ens karaktergennemsnit giver adgang til, er faldet for de unge, der ikke ligger øverst i karakterfordelingen, kan have bidraget til, at karakterer har fået større betydning for den fremtidige indkomst, som vi så i afsnit 5.2. Det kan også være med til at lægge et pres på disse unge og potentielt have bidraget til en faldende trivsel blandt denne gruppe.

5.4 En studenterhue betaler sig ikke for alle

Flere og flere unge vælger en gymnasial-uddannelse ...

I afsnit 5.2 og afsnit 5.3 viste vi, at unge gymnasieelever står overfor et større karakterpres end tidligere. Presset er opstået i en periode, hvor en større og større andel af unge har gennemført en gymnasial uddannelse. I 2021 havde 64 pct. af unge mellem 25 og 29 år således gennemført en gymnasial uddannelse, mens andelen i 1991 var 33 pct.⁴³

... især personer med de laveste folkeskolekarakterer

Det stigende optag på gymnasierne betyder, at gymnasierne optager flere elever med relativt lave folkeskolekarakterer end tidligere. Før i tiden var en del af disse elever forblevet ufaglærte eller havde i stedet taget en erhvervsuddannelse. I 2007 var det således kun 5 pct. af personerne med

⁴²Se Uddannelses- og Forskningsministeriet (2020).

⁴³ Danmarks Statistik, Statistikbanken tabel: HFU1, HFUDD10, HFUDD11.

de 20 pct. laveste folkeskolekarakterer, der havde gennemført en gymnasial uddannelse som 21-årig. I 2021 var det tal steget til 15 pct, jf. figur 5.12. I samme periode steg tallet fra 28 pct. til 57 pct. for personer med folkeskolekarakterer i intervallet blandt de 20 til 40 pct. laveste. I figuren har vi opdelt vores population i fem lige store grupper efter personernes afsluttende folkeskolekarakterer. 1. kvintil svarer således til personer med de 20 pct. laveste folkeskolekarakterer det år, hvor de afsluttede folkeskolen.

Politikerne vil vende udviklingen og have flere faglærte...

Flere politiske partier mener, at andelen af unge, der gennemfører en gymnasial uddannelse, er blevet for høj, samtidigt med at en for lille andel af en ungdomsårgang gennemfører en erhvervsuddannelse. I 2014 blev der i aftalen *Aftale om bedre og mere attraktive erhvervsuddannelser* sat en målsætning om, at 30 pct. af en ungdomsårgang skal søge ind på en erhvervsuddannelse umiddelbart efter grundskolen fra 2025.⁴⁴

... og overvejer at hæve karakterkravet til gymnasierne

Politikerne er dog langt fra målsætningen, og som et nyt middel for at nå 30 pct.-målet overvejer SVM-regeringen at hæve det nuværende karakterkrav til gymnasiet.⁴⁵ Et højere adgangskrav vil formentlig reducere optaget på de gymnasiale uddannelser og få flere unge med relativt lave folkeskolekarakterer til at tage en erhvervsuddannelse. Kritikere har dog påpeget, at højere adgangskrav vil gøre de gymnasiale uddannelser mere prestigefyldte, hvilket kan få flere til at søge mod gymnasiet.⁴⁶

Elever kan møde faglige udfordringer i gymnasierne

Et argument for højere adgangskrav til de gymnasiale uddannelser er, at elever med relativt lave folkeskolekarakterer kan opleve faglige udfordringer og deraf følgende mistrivsel i gymnasiet. Det samme gør sig gældende, hvis de vælger at fortsætte på en videregående uddannelse efter gymnasiet. Denne gruppe elever kan potentielt få mere ud af en erhvervsuddannelse, der har et andet fagligt fokus end de gymnasiale uddannelser.

Vi undersøger indkomst for uddannelsesgrupper

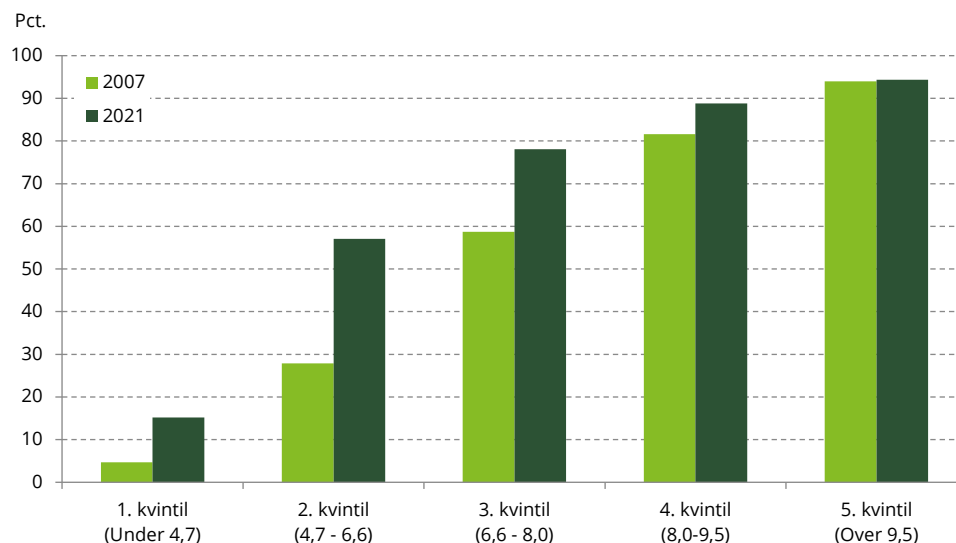
Formålet med denne analyse er at undersøge betydningen af unges valg mellem en gymnasial uddannelse og en erhvervsuddannelse for senere indkomst og beskæftigelsesgrad opgjort ved 33-35-årsalderen. Ved at analysere sammenhængen for grupper opdelt efter afsluttende folkeskolekarakterer undersøger vi, om personer med relativt lave karakterer fra folkeskolen har højest forventet indkomst, når de har gennemført hhv. en gymnasial uddannelse og en erhvervsuddannelse.

⁴⁴ <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/erhverv/pdf19/190220-aftale-om-bedre-og-mere-attraktive-erhvervsuddannelser.pdf>.

⁴⁵ <https://www.dr.dk/nyheder/politik/regeringen-vil-undersoege-om-man-skal-haeve-adgangskravet-gymnasierne-jeg-synes-det>.

⁴⁶ Formand for Landssammenslutningen af Handelsskoleelever: <https://www.dr.dk/nyheder/politik/regeringen-vil-undersoege-om-man-skal-haeve-adgangskravet-gymnasierne-jeg-synes-det>.

Figur 5.12 Andel af 21-årige, der har afsluttet en gymnasial uddannelse opdelt efter folkeskolekarakterer

Anm.: Populationen er opdelt i fem lige store grupper (kvintiler), grupperet efter personernes afsluttende folkeskolekarakterer. 1. kvintil består således af personer, der er blandt de 20 pct. med lavest afsluttende folkeskolekarakterer det år, de afslutter folkeskolen, mens 5. kvintil består af dem, der er blandt de 20 pct. med højest folkeskolekarakterer. Tallene i parentes svarer til de karakterintervaller, der afspejler kvintilfordelingen for personer, der afsluttede folkeskolen i 2021.

Kilde: Danmarks Statistik, Statistikbanken og egne beregninger.

Valg af ungdomsuddannelse afhænger af karakterer

Historisk har der været en stor forskel i folkeskolekarakterer for dem, der tager en gymnasial uddannelse, og dem, der tager en erhvervsuddannelse. Unge med lave folkeskolekarakterer bliver i høj grad faglærte eller ufaglærte, mens unge med relativt høje karakterer i overvejende grad tager en gymnasial uddannelse, jf. figur 5.13.

Få med lave karakterer bliver studenter...

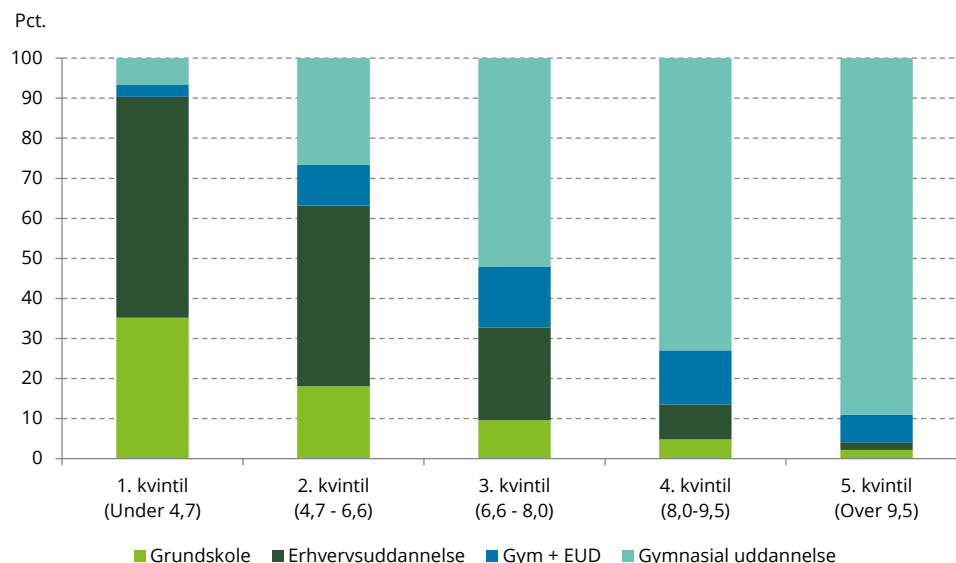
... men andelen med lave karakterer og studenterhæve stiger

For personer, der afsluttede folkeskolen mellem 2002 og 2010, havde kun 7 pct. af eleverne med de 20 pct. laveste folkeskolekarakter gennemført en gymnasial uddannelse som 30-årig, mens 55 pct. havde gennemført en erhvervsuddannelse. Andelen, der tager en gymnasial uddannelse, er dog blevet større for nyere årgange, jf. figur 5.12.

Få med høje karakterer bliver erhvervsuddannede

Samtidigt er der nærmest ingen af personerne med de højeste folkeskolekarakterer, der ikke tager en gymnasial uddannelse. Jo højere folkeskolekarakterer, jo flere tager en gymnasial uddannelse, og jo færre tager en erhvervsuddannelse eller forbliver ufaglærte. Af personerne med de 20 pct. højeste karakterer fra folkeskolen, svarende til 5. kvintil, har 96 pct. taget en gymnasial uddannelse. 7 pct. af denne gruppe har dog både taget en gymnasial uddannelse og en erhvervsuddannelse, jf. figur 5.13.

Figur 5.13 Gennemført ungdomsuddannelse som 30-årig fordelt på karakterkvintiler fra folkeskolen

Anm.: Populationen indeholder personer, der afsluttede folkeskolen mellem 2002 og 2010, og som er blevet 30 år senest i 2021. Figuren medtager ikke personer fra fri-/privatskoler. Populationen er opdelt i fem lige store grupper (kvintiler), grupperet efter personernes afsluttende folkeskolekarakterer. 1. kvintil afspejler således personer, der er blandt de 20 pct. med lavest afsluttende folkeskolekarakterer det år, de afslutter folkeskolen. 5. kvintil svarer til de personer, der er blandt de 20 pct. med højest folkeskolekarakterer. Tallene i parentes svarer til de karakterintervaller, der afspejler kvintilfordelingen for personer, der afsluttede folkeskolen i 2021.

Kilde: Danmarks statistik, registerdata og egne beregninger.

Undersøger indkomst omkring 34-års alderen

Ungdomsuddannelse og højere karakterer er sammenhængende med højere indkomst

En del af drivkraften bag den store stigning i antallet af personer, der gennemfører en gymnasial uddannelse, kan være, at en gymnasial uddannelse giver en indkomstfordel senere i livet. Vi har opgjort indkomsten for personer, der var 33 til 35 år i 2020, og som har afsluttet en ungdomsuddannelse, inden de blev 30 år.

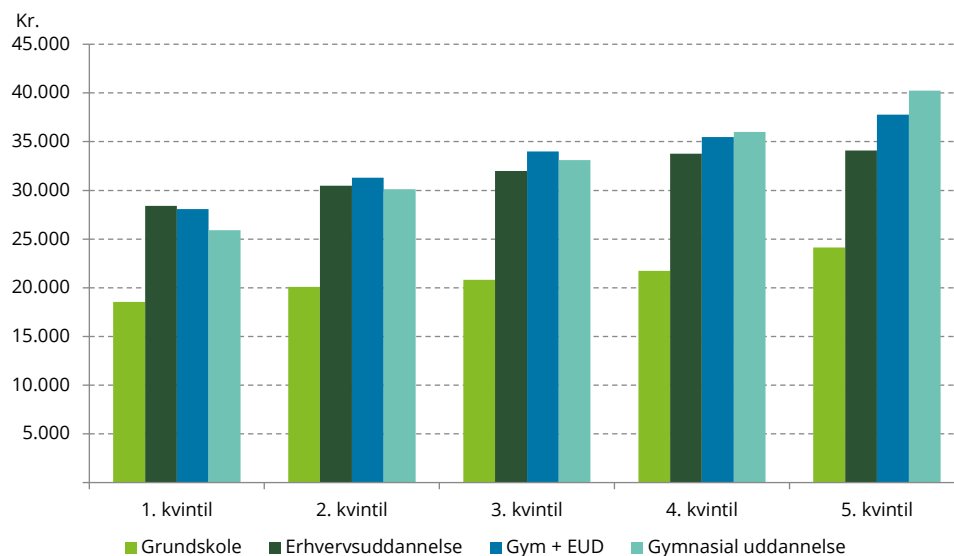
Uddannelse og højere karakterer øger indkomst

Resultaterne viser først og fremmest, at personer med en ungdomsuddannelse i gennemsnit tjener mere end personer, der ikke tager en ungdomsuddannelse, jf. figur 5.14. Derudover er der en klar positiv sammenhæng mellem folkeskolekarakterer og indkomst omkring 34-årsalderen på tværs af alle uddannelsesgrupper.

Højeste indkomst fra uddannelse afhænger af karakterer

Hvilken ungdomsuddannelse, der giver den højeste løn, afhænger dog af folkeskolekaraktererne. For personer med de 20 pct. laveste folkeskolekarakterer er det dem med en erhvervsuddannelse, der har højest indkomst. For personerne fra 2.- og 3. kvintil er det dem, der både har taget en gymnasie- og en erhvervsuddannelse, der har den højeste indkomst. For personerne med de 40 pct. højeste karakterer er det dem med en gymnasial uddannelse, der har højest indkomst.

Figur 5.14 Gennemsnitlig månedsløn som 33-35-årig fordelt på ungdomsuddannelse og folkeskolekarakter

Anm.: Populationen indeholder personer, der afsluttede folkeskolen mellem 2002 og 2010, og som er blevet 30 år senest i 2021. Figuren medtager ikke personer fra fri-/privatskoler. Indkomsten er opgjort efter DST's variabel ERHVERVSINDK_13, der både indeholder løn og overskud af selvstændig virksomhed.

Kilde: Danmarks statistik, registerdata og egne beregninger.

Kontrollerer for baggrundsvariable med regression

For at tage højde for potentielle sammensætningseffekter på tværs af uddannelsesgrupperne har vi udført en regressionsanalyse, hvor vi kontrollerer for en lang række baggrundsforhold som køn, herkomst, familieforhold m.m.

Sammenhæng mellem uddannelse og indkomst

Med en regressionsmodel undersøger vi, om der er en positiv sammenhæng mellem at tage en gymnasial uddannelse og den forventede indkomst omkring 34-årsalderen, hvor alternativet er at tage en erhvervsuddannelse. I analysen ser vi således bort fra personer, der både tager en gymnasial uddannelse og en erhvervsuddannelse. For at estimere sammenhængen med forventet indkomst benyttes både sandsynligheden for at være i beskæftigelse samt indkomsten for personer, der er i beskæftigelse.

Resultater

Bund 20 pct. tjener mest med en erhvervsuddannelse

Personer med de 20 pct. laveste karakterer fra folkeskolen tjener i gennemsnit ca. 2.400 kr. mere om måneden som 33-35-årige, hvis de har gennemført en erhvervsuddannelse, end hvis de har gennemført en gymnasial uddannelse, jf. figur 5.15. Forskellen er statistisk signifikant. Det er dog kun 7 pct. af populationen fra 1. kvintil, der udelukkende har taget en gymnasial uddannelse.

Ingen forskel på faglært og student for 2. kvintil

Resultaterne ændrer sig, des højere karakterer personerne har opnået i folkeskolen. For 2. karakterkvintil er der stort set ingen forskel på den forventede løn ved at have gennemført hhv. en gymnasial uddannelse og en erhvervsuddannelse, og forskellen er ikke statistisk signifikant.

Top 60 pct. tjener dog mest med en studenterhue

Fra 3. karakterkvintil og opefter tjener personer med en gymnasial uddannelse mere end personer, der har taget en erhvervsuddannelse. Forskellen stiger med karaktererne, og personerne fra 5. karakterkvintil tjener i gennemsnit ca. 10.300 kr. mere om måneden, hvis de har taget en gymnasial uddannelse i stedet for en erhvervsuddannelse.

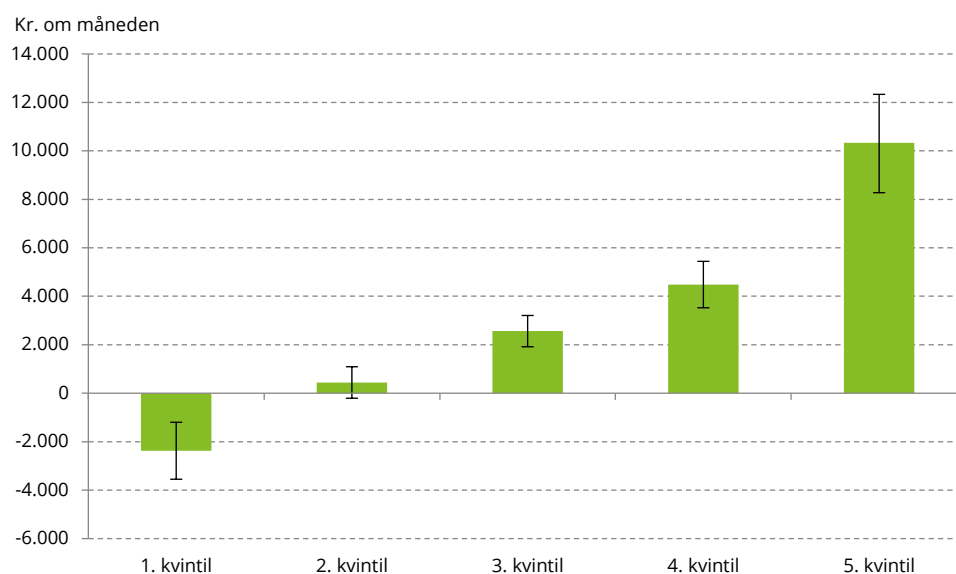
Resultaterne afspejler gennemsnittet i et år

Resultaterne afspejler observeret data fra de personer, der var omkring 34 år i 2020. Der er således ikke tale om en kausal sammenhæng, hvor man kan sige, at nuværende unge fra 1. kvintil, der går i gymnasiet, vil tjene mere senere i livet, hvis de tager en erhvervsuddannelse. For den nuværende gruppe af ca. 34-årige fra 1. karakterkvintil er den gennemsnitlige indkomst dog højest for personer med en erhvervsuddannelse.

Det vil også være relevant at se på livsindkomst

Vi analyserer indkomsten i ét år omkring 34-års alderen, som er den seneste alder, det datamæssigt kan lade sig gøre at analysere. Det ville også være relevant at se på indkomsten over et helt liv, da der kan være forskelle i fx antallet af år på arbejdsmarkedet og lønudviklingen gennem livet mellem grupperne.

Figur 5.15 Gennemsnitlig forskel i forventet indkomst som 33-35-årig for personer, der har taget en gymnasial uddannelse i forhold til personer med en erhvervsuddannelse

Anm.: Figuren viser den samlede forventede forskel i indkomst (hvor der både tages højde for beskæftigelsesgrad og indkomst som beskæftiget) for en 33-35-årig person, som har gennemført en gymnasial uddannelse i forhold til en erhvervsuddannelse. De sorte streger angiver 95 pct.-konfidensintervallerne af estimaterne. Der er 96.000 observationer i estimationen.

Kilde: Danmarks statistik, registerdata og egne beregninger.

Flere med lave karakterer går på gymnasiet i dag

For de årgange, vi har undersøgt, er der relativt få personer med lave folkeskolekarakterer, der har valgt en gymnasial uddannelse. Andelen af personer med lave folkeskolekarakterer, der tager en gymnasial uddannelse, er dog steget betydeligt siden, jf. figur 5.12. Det betyder, at der kan være flere unge, som i dag vælger en uddannelsesvej, der ikke nødvendigvis vil give dem den højeste indkomst.

Karakterkrav på 7 vil primært påvirke 1. og 2. kvintil

I 2021 svarede 2. karakterkvintil til et karaktergennemsnit på mellem 4,7 og 6,6. Det vil sige, at hvis karakterkravet til de gymnasiale uddannelser hæves fra 5 til fx 7, vil det primært påvirke personerne fra 1.- og 2. kvintil. Det er da også netop fra 2. kvintil, at der har været den største stigning i andelen af personer, der har gennemført gymnasiet siden 2007. Vores analyse viser, at for de nuværende 33-35-årige fra 1.- og 2. kvintil er den forventede indkomst for personer med en erhvervsuddannelse enten større eller på samme niveau som for personer med en gymnasial uddannelse. Resultaterne underbygges af Heinesen og Sørensen (2021), der har fundet lignende resultater for indkomsten som 28-årig.

Uddannelse afhænger af individuelle valg

Analysen udleder ikke en kausal effekt af at gå i gymnasiet, og den siger dermed ikke noget om, hvorvidt det bedst kan betale sig for den enkelte at vælge en gymnasial uddannelse eller en erhvervsuddannelse. Der kan derudover være mange andre grunde end indkomst til at vælge en bestemt vej gennem uddannelsessystemet. Både for dem, der har en erhvervsuddannelse, og for

dem, der har en gymnasial uddannelse, gælder det, at de, der fik gode karakterer i folkeskolen, også har en højere forventet indkomst som 34-årig.

5.5 Elever med de laveste karakterer har lavest trivsel

Vi undersøger, om bogligt pres går ud over trivlsen

I afsnit 5.4 beskrev vi, hvordan det kan være en ulempe for unges fremtidige indkomst at vælge en gymnasial uddannelse fremfor en erhvervsuddannelse, hvis deres folkeskolekarakterer er tilstrækkeligt lave. Denne analyse undersøger, om det også er en trivselsmæssig ulempe at vælge gymnasiet fremfor en erhvervsuddannelse for denne gruppe af unge.

Bogligt pres forstærkes i gymnasiet

Hypotesen for analysen er, at unge med boglige udfordringer i folkeskolen oplever en stigning i disse udfordringer, når de starter på gymnasiet, hvilket påvirker deres trivsel negativt. Forventningen er, at den samme effekt ikke vil gøre sig gældende for de bogligt udfordrede unge, som i stedet vælger en erhvervsuddannelse, hvor der er et andet fagligt fokus og en anderledes opbygning.

Ser på andelen af unge med lav trivsel fra 2018 til 2021

I analysen undersøger vi sammenhængen mellem folkeskolekarakterer og trivsel for unge, der har gået på en ungdomsuddannelse mellem 2018 og 2021. Populationen begrænses til personer, der senest har gået i 9. klasse i 2015, så vi kun medtager personer, der har afsluttet folkeskolen indenfor en relativt kort periode. Vi anvender de nationale trivselsmålinger til at måle de unges trivsel. Trivselsmålingerne er blevet udført på erhvervsuddannelserne siden 2015 og på de gymnasiale uddannelser siden 2018. Konkret bruger vi BUVM's indikator for lav trivsel, der opgøres med forskellige metoder på de gymnasiale uddannelser og på erhvervsuddannelserne.⁴⁷ En person får en indikator for lav trivsel, hvis personen har mindst tre "bekymrende svar" blandt en række udvalgte spørgsmål i trivselsmålingerne.

Vi inddeler de unge i grupper efter deres karakterer

Sammenhæng mellem trivsel og karakterer

I figur 5.16 har vi opdelt analysens population i fem lige store grupper (kvintiler), grupperet efter personernes afsluttende folkeskolekarakterer. 1. kvintil afspejler således personer, der var blandt de 20 pct. med lavest afsluttende folkeskolekarakterer det år, de afsluttede folkeskolen. 5. kvintil svarer til de personer, der var blandt de 20 pct. med højest folkeskolekarakterer. Tallene i parentes svarer til de karakterintervaller, der afspejler kvintilfordelingen for personer, der afsluttede folkeskolen i 2021.

Lave karakterer hænger sammen med lav trivsel...

Figur 5.16 viser den generelle tendens til, at folkeskolekarakterer hænger positivt sammen med trivsel. Det er altså blandt unge fra toppen af karakterfordelingen, at der er den laveste andel af elever med lav trivsel på ungdomsuddannelserne, mens den største andel findes hos unge fra bunden af karakterfordelingen.

... men sammenhængen er dog ikke nødvendigvis kausal

Sammenhængen mellem trivsel og karakterer kan skyldes forskellige forhold. Den kan enten være udtryk for, at karaktererne påvirker trivlsen, at trivlsen påvirker karaktererne, eller at helt andre forhold påvirker begge dele. Det kan også være, at sammenhængen går begge veje. Lav trivsel kan fx påvirke en elevs motivation og læringslyst i skolen, hvilket kan gå ud over karaktererne. Lave karakterer kan samtidig have en særskilt negativ indvirkning på trivsel gennem fx lav selvtillid, lav motivation eller stress og angst i forbindelse med eksaminer.

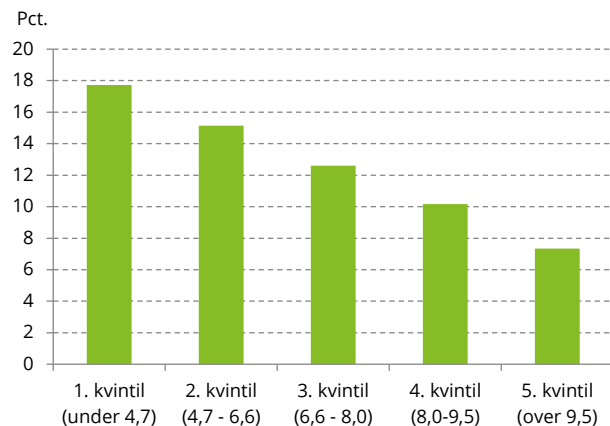
Det er lige dårligt for alle karaktergrupper at vælge gymnasiet

Umiddelbart viser figur 5.16, at trivlsen generelt er dårligere på gymnasierne end på erhvervsuddannelserne. På gymnasierne er den gennemsnitlige andel med lav trivsel på tværs af karaktergrupperne 13 pct., mens den er 6 pct. på erhvervsuddannelserne. En del af niveauforskellen i den målte trivsel på tværs af ungdomsuddannelserne skyldes dog sandsynligvis, at spørgsmålene i de nationale trivselsmålinger ikke er ens på tværs af uddannelserne. De kan derfor ikke sammenlignes direkte, og sammenligningsgrundlaget formindskes yderligere af, at svarraterne heller ikke er ens på tværs af uddannelserne, hvilket kan betyde, at der er selektion i hvem der har svaret. Man kan derfor ikke konkludere, at unge fra bunden af karakterfordelingen trives bedre på erhvervsuddannelserne end gymnasierne med udgangspunkt i figur 5.16.

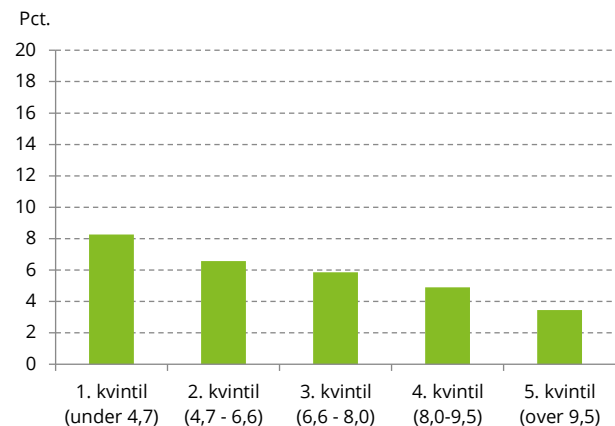
⁴⁷ Børne- og Undervisningsministeriet (2022).

Figur 5.16 Andel af unge med lav trivsel opdelt på karakterfordeling og ungdomsuddannelse

Figur 5.16.a Gymnasiale uddannelser

Figur 5.16.b Erhvervsuddannelser

Anm.: Der er brugt BUVM's indikator for lav trivsel til at opgøre andel af elever med lav trivsel. Populationen dækker personer, der har gået i 9. klasse mellem 2015 og 2021, og som har svaret på trivselsundersøgelse i enten gymnasiet eller på en erhvervsskole i perioden 2018 til 2021. Den samme person kan godt indgå flere gange. Tallene i parentes svarer til de karakterintervaller, der afspejler kvintilfordelingen for personer, der afsluttede folkeskolen i 2021.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Undersøger særskilteffekt for 1. karakterkvintil

Relativ forskel i trivsel mellem karaktergrupper

For at undersøge dette fokuserer vi på forskelle i den relative trivsel mellem karaktergrupperne indenfor hver uddannelsestype. Ifølge vores hypotese vil unge med lave folkeskolekarakterer trives relativt dårligere på gymnasierne end på erhvervsuddannelserne i forhold til de andre elever. Ved at se på relativ trivsel kommer vi samtidig udover problemerne med at sammenligne trivselsniveauerne på tværs af uddannelsestyper.

Antager at generelle effekter påvirker alle ligeligt

For at kunne sammenligne den relative trivsel er vi dog nødt til at gøre en række antagelser om tallene i figur 5.16. Vi antager, at de ovenstående forhold, der påvirker trivselsniveauerne, påvirker dem relativt ens på tværs af karaktergrupperne. Vi antager dermed, at fx forskellene i opgørelsesmetode øger andelen af unge med lav trivsel i gymnasiet med en lige stor procentdel i alle kvintiler. Vi antager også, at effekten af selektion i hvem der svarer på trivselsmålingerne påvirker trivselsniveauet ligeligt på tværs af uddannelsestyperne.

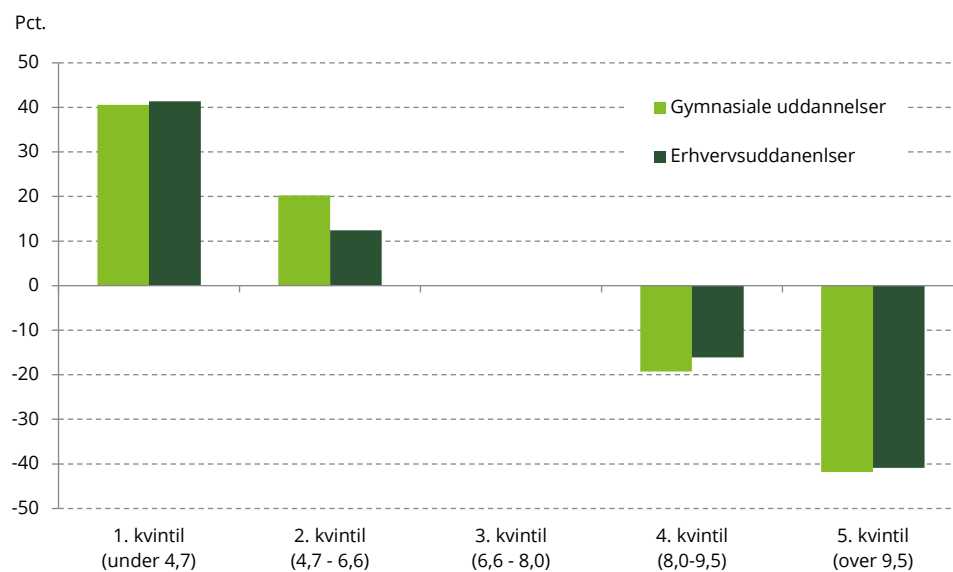
Sammenligner trivslen i 1. kvintil med 3. kvintil

Vi undersøger herefter den procentvise forskel i andelen af elever med lav trivsel i gruppen med de 20 pct. laveste folkeskolekarakterer (1. kvintil) i forhold til gruppen med de midterste folkeskolekarakterer (3. kvintil) i hhv. gymnasiet og på erhvervsuddannelserne.

Relativ forskel ens på tværs af gymnasier og erhvervsskoler

Undersøgelsen viser, at den relative forskel mellem 1. kvintil og 3. kvintil er stort set ens på hhv. de gymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelserne, jf. figur 5.17. Det afkræfter umiddelbart hypotesen om, at de bogligt udfordrede skulle trives dårligere på gymnasiet end på erhvervsskolerne. I figuren har vi opgjort de procentvise forskelle mellem andelen af elever med lav trivsel i de enkelte karakterkvintiler og i 3. karakterkvintil fra figur 5.17 fordelt på ungdomsuddannelse. På de gymnasiale uddannelser er andelen med lav trivsel 40,6 pct. højere i 1. kvintil end i 3. kvintil, mens det tilsvarende tal er 41,3 pct. for erhvervsuddannelserne. For elever fra 2. kvintil er der dog relativt flere med lav trivsel på gymnasierne end på erhvervsuddannelserne. Elever fra bunden af karakterfordelingen er dermed stillet lige dårligt trivselsmæssigt relativt til de andre, uafhængigt af deres valg af ungdomsuddannelse.

Figur 5.17 Procentvis forskel i andel af elever med lav trivsel relativt til 3. kvintil

Anm.: Figuren illustrerer de procentvise forskelle mellem andelen af elever med lav trivsel i de enkelte karakterkvintiler og i 3. karakterkvintil fra figur 5.16.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Gymnasiet har ikke særskilt effekt på unge fra 1. kvintil

Resultaterne tyder på, at det, fra et trivselsmæssigt synspunkt, ikke er relativt værre for unge med lave folkeskolekarakterer at vælge gymnasiet frem for en erhvervsuddannelse, end det er for andre unge. Det er altså ikke nødvendigvis et særskilt trivselsproblem, at flere unge med lave folkeskolekarakterer søger ind på gymnasierne. På tværs af ungdomsuddannelserne er det dog de unge med de laveste folkeskolekarakterer, der trives værst.

Resultater er påvirkede af opgørelsesmetoder

Vores analyse er baseret på det nyeste trivselsdata for unge på ungdomsuddannelser. Alligevel er vores resultater stærkt påvirkede af de forskellige opgørelsesmetoder for lav trivsel på hhv. gymnasierne og erhvervsuddannelserne og resultaterne holder desuden kun under de antagelser, der er beskrevet ovenfor. Det vil derfor være interessant at få lavet en mere sammenlignelig trivselsundersøgelse og teste hypotesen igen.

5.6 Studerende er ikke fattigere end tidligere

Presset økonomi kan presse de studerende

Stræben efter at få gode karakterer er ikke det eneste, der kan være med til at lægge pres på de unge i uddannelsessystemet. Andre elementer, der også kan presse unge studerende, er bl.a. økonomi og stress for at få tid til både uddannelse, fritidsjob, venner m.m. I vores spørgeskemaundersøgelse er det da også materielle goder og at have tid til flere ting, der topper listen over punkter, som de unge siger ville kunne øge deres trivsel, jf. figur 5.18.

Figur 5.18 Andel, der har svaret, at følgende punkter ville kunne øge deres livstilfredshed

Anm.: Vi har spurgt om: "Ville nogle af følgende punkter kunne få dig til at rykke op ad stigen?", hvor "stigen" er en stige over livstilfredshed, der går fra 0 til 10, jf. afsnit 3.2.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Reformer lægger op til flere timer i studiejobbet

I løbet af de seneste tyve år har forskellige reformer forringet SU'en for studerende på videregående uddannelser i forhold til den almindelige lønudvikling i samfundet og samtidigt øget incitamentet til at arbejde flere timer ved siden af en videregående uddannelse. Det er sket gennem en mindreregulering af SU-satsen og ved at hæve fribeløbet, som er det beløb, studerende må tjene ved siden af deres studier, uden at de bliver modregnet i SU.

Vi undersøger, om studerende arbejder mere end tidligere

Denne analyse undersøger, om reformerne har fået studerende på videregående uddannelser til at arbejde mere ved siden af studiet. Vi undersøger derudover, om de studerende over tid er blevet relativt rigere eller fattigere i forhold til resten af befolkningen.

SU'en blev indført for at begrænse erhvervsarbejde

SU-reformer har øget incitamentet til at arbejde

Da Statens Uddannelsesstøtte blev indført i 70'erne, var hovedformålet med uddannelsesstøtten at sørge for, at der ikke var økonomiske hindringer for at studere, samt at begrænse mængden af erhvervsarbejde under uddannelsen til et omfang, der ikke virkede hæmmende på studieaktiviteten.⁴⁸ Med indførelsen af SU blev der derfor også indført en grænse for, hvor meget studerende måtte tjene ved siden af deres studier, det såkaldte fribeløb.

Fribeløbet er hævet 200 pct. på 30 år

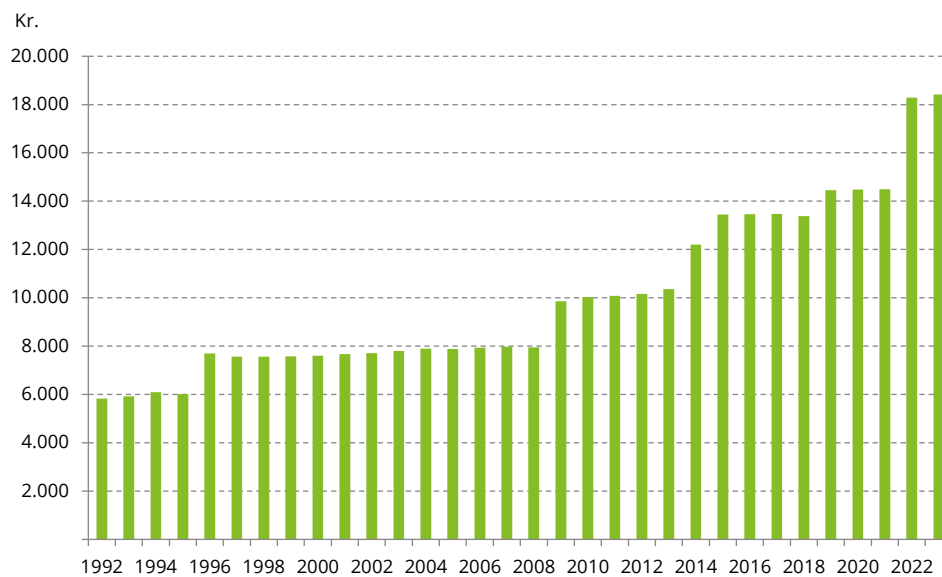
Fribeløbet er dog blevet hævet betydeligt de sidste 30 år. Fribeløbet lå i starten af 90'erne på omkring 6.000 kroner, når der korrigeres for lønudviklingen. Siden 90'erne, og især siden 2009, er fribeløbet dog blevet sat op flere gange, og udgør i 2023 ca. 18.000 kroner. Beløbet er altså blevet hævet ca. 200 pct. over de sidste 30 år, jf. figur 5.19.

Højt fribeløb kan både være til gavn og øge stress

Et hævet fribeløb kan være med til at presse nogle unge, da det muliggør en større mængde arbejde ved siden af studiet, som alle ikke nødvendigvis har overskud til. På den anden side kan et højere fribeløb også være en kærkommen frihed for mange studerende, der har overskud og mulighed for at opnå en høj indkomst ved siden af uddannelsesstøtten.

⁴⁸ <https://www.su.dk/om-su/historien-om-su/>.

Figur 5.19 Månedligt beløb, der må tjenes ved siden af SU på videregående uddannelser (2023-lønniveau), 1992-2023

Anm.: Beløbet er opgjort som det såkaldte "laveste månedsfribeløb" for studerende på videregående uddannelser, hvilket er det beløb, der må tjenes, samtidigt med at en studerende modtager SU.

Kilde: <https://www.su.dk/su/su-betingelser/saa-meget-maa-du-tjene-fribeloeb/fribeloeb/satser-for-fri-beloeb/gamle-satser-for-fribeloeb/>
<https://www.su.dk/media/1738/su-stoette-og-su-gaeld-2011.pdf>

SU-satsen er blevet udhulet siden 2014...

Samtidigt med at fribeløbet løbende blev hævet gennem 2010'erne, er der også blevet vedtaget en række ændringer af SU-satsen og længden af perioden, som personer kan modtage uddannelsesstøtte i. Historisk har SU-satsen fulgt den generelle lønudvikling i samfundet, men i 2013 blev der vedtaget en aftale, som medførte en afdæmpet regulering af SU-satsen, så satsen fra 2014 til 2021 ikke fulgte den generelle lønudvikling.

... og det kan have tvunget studerende til at arbejde mere

Siden 2014 er SU-satsen altså blevet forringet relativt til lønudviklingen i samfundet generelt, samtidig med at muligheden for at arbejde mere ved siden af et studie er blevet øget. Vi har undersøgt, om SU-reformerne har fået flere studerende til at arbejde mere ved siden af deres studier, hvilket kan have bidraget til, at studerende føler sig mere pressede.

Siden slut 90'erne har studerende tjent ca. 60.000 om året

De studerende har ikke ændret deres arbejdsvaner

På trods af de løbende SU-reformer har de studerende ikke øget deres lønindkomst ift. den generelle lønudvikling i samfundet siden slutningen af 90'erne, jf. figur 5.20. Den gennemsnitlige årlige lønindkomst for studerende var stigende i 90'erne, men den har siden 1998 ligget stabilt på ca. 60.000 kr. om året, eller 5.000 kroner om måneden før skat, når der deflateres med et lønindeks.

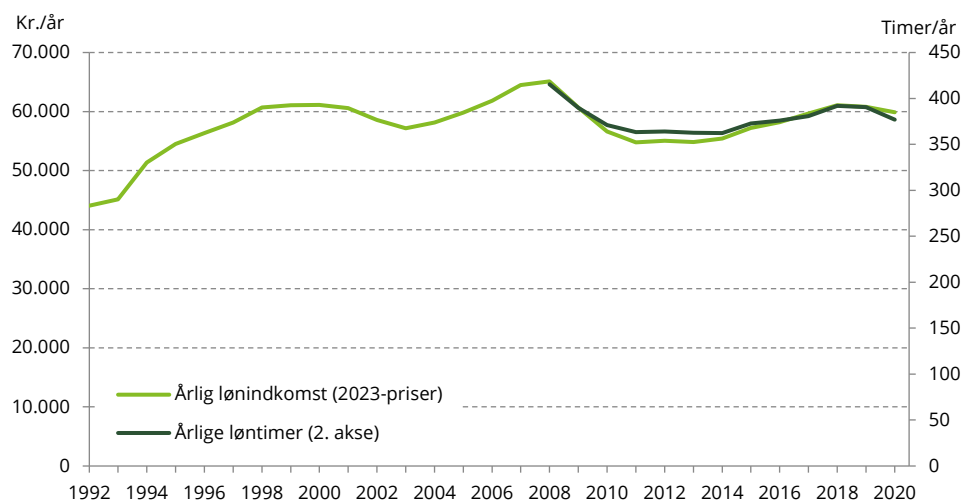
De studerende arbejder ca. 7,3 timer om ugen

Antallet af timer, de studerende arbejder, har også ligget relativt stabilt siden 2008, som er det første år, vi kan opgøre dem fra. I 2008 arbejdede de studerende i gennemsnit 415 timer om året, som svarer til 8 timer om ugen. I 2020 var tallet 377 timer, dvs. 7,3 timer om ugen.

Mængden af arbejde svinger med konjunkturerne

Både lønindkomst og arbejdstimer varierer dog i takt med konjunkturerne i økonomien. Fx er de to år med højest lønindkomst, 2007 og 2008, også de to år, hvor der var stor højkonjunktur i Danmark og en historisk lav arbejdsløshed. 2008 er samtidig det år, hvor antallet af arbejdede timer er højest.

Figur 5.20 Udvikling i studerendes lønindkomst og arbejdstimer, 1992-2020

Anm.: Tallene er opgjort for studerende på alle videregående uddannelser, der har modtaget SU i minimum 10 ud af 12 måneder af et år. Lønindkomsten er deflateret med Danmarks Statistiks lønindeks og angiver således, hvordan de studerendes lønindkomst har udviklet sig relativt til det generelle lønniveau i samfundet.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

Studerende arbejder ikke mere på trods af reformer...

Umiddelbart ser det altså ikke ud til, at SU-reformerne har fået de studerende til at øge mængden af arbejde ved siden af deres studier. Vi ved dog ikke, hvad der ville være sket, hvis reformerne ikke var blevet indført, og kan derfor ikke sige entydigt, om reformerne har haft en effekt.

... flere studerende læser dog samtidigt på fuld tid

Udviklingen i arbejdstimer skal også ses i lyset af, hvor hurtigt de studerende kommer igennem deres uddannelser. Siden 2011 er andelen af studerende på videregående uddannelser, der færdiggør deres studier på normeret tid, steget fra 55 pct. til 69 pct.⁴⁹ At de studerende har opretholdt deres arbejdstimer, samtidigt med at væsentligt flere unge studerer fuldtid, betyder, at de studerende samlet set bruger flere timer på studie og arbejde end tidligere. Det kan være en af forklaringerne på, at en voksende gruppe af unge føler sig stressede under uddannelse.

Studerende ligger dog stabilt i indkomstfordelingen

Studerende og indkomstfordelingen

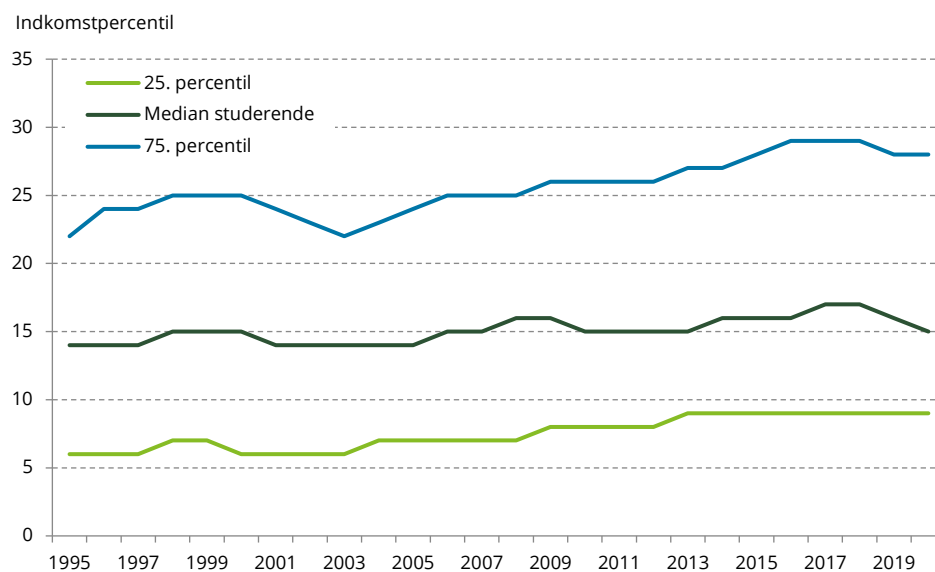
Siden 1995 har de studerende ligget nogenlunde stabilt omkring 15 pct.-percentilen for indkomst i samfundet, jf. figur 5.21. En studerende med en medianindkomst blandt de studerende ligger altså omkring de personer i den samlede økonomi, hvor 15 pct. har en lavere indkomst og 85 pct. har en højere. At de studerende ligger lavt i den samlede indkomstfordeling er ikke overraskende, da studietiden kan ses som en investering, der giver højere indkomst senere i livet.

Samme arbejde og mere studie kan medvirke til stress

Samlet set er de studerende altså ikke blevet relativt fattigere i forhold til resten af befolkningen, end de tidligere har været. De arbejder også samme mængde som tidligere. Flere studerende læser dog på fuld tid, hvilket i kombination med samme mængde arbejde kan medvirke til at øge de studerendes følelse af at være pressede.

⁴⁹ Undervisnings- og forskningsministeriet: <https://datavarehus.ufm.dk/rapporter/studietider>.

Figur 5.21 Studerendes placering i indkomstfordelingen, 1995-2020

Anm.: 2.-aksen viser placeringen i indkomstfordelingen beregnet på baggrund af personindkomst i alt (PERINDKIALT) for alle personer over 18 år i Danmark, fordelt på forskellige percentiler indenfor gruppen af studerende. Det betyder fx, at den studerende, hvis personindkomst i alt i 2013 var højere end eller på niveau med 90 pct. af andre studerendes, havde en indkomst, som var højere end eller på niveau med 40. pct. af alle personer over 18 år i Danmark samme år.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og egne beregninger.

6. Eksperters syn på den stigende mistrivsel

Ekspertpanel med fem overordnede temaer

I denne rapport har vi hidtil undersøgt unges trivsel gennem kvantitative analyser. For også at få andre perspektiver med i rapporten har vi indsamlet viden og indsigter fra et panel af eksperter, som beskæftiger sig professionelt med unge og trivsel. I dette afsnit præsenterer vi deres input, som kan opdeles i fem overordnede temaer. De fem temaer er:

- Tempo i uddannelsessystemet
- Læringsmiljøer og balancen mellem mestring og præstation
- Digitale medier og skærmb brug
- Mangel på ressourcer i dagtilbud og i uddannelsessystemet
- Analoge fællesskaber

6.1 Kraka og Deloittes ekspertpanel

Vi har samlet et panel med eksperter

For at få flere perspektiver på de unges trivsel har vi kontaktet en række personer og organisationer, der beskæftiger sig professionelt med unges trivsel, eller som har gjort sig erfaringer med mistrivsel blandt unge gennem deres daglige arbejde. De er alle sammen en del af det, vi kalder Kraka-Deloittes ekspertpanel om unges trivsel. Panelets deltagere fremgår af tabel 6.1. Panelet består både af enkeltpersoner og organisationer, hvor en talsperson har besvaret spørgeskemaet. Vi har forsøgt at samle et panel, der har et bredt og forskelligartet perspektiv på trivselsproblemet. Det har vi gjort på baggrund af de enkeltes vidensområder og deres offentlige anbefalinger og udtalelser om unges trivsel.

Undersøgelse baseret på survey og interviews

Alle deltagere i ekspertpanelet har deltaget i en spørgeskemaundersøgelse, hvor vi bl.a. har spurgt om deres vurdering af årsagerne til unges mistrivsel og om, hvilke konkrete tiltag de mener vil forbedre de unges trivsel. Derudover har vi drøftet trivselsudfordringerne med en lang række af panelets deltagere gennem interviews, og endelig har vi afholdt en række workshops med flere af eksperterne fra panelet.

I debatten betvivles stigende mistrivsel til tider

I afsnit 2.1 viste vi, at flere indikatorer peger på, at mistrivsel blandt unge er stigende. Fx har selvrapporeret mistrivsel og antallet af psykiske diagnoser været stigende det seneste årti. Antallet af selvmordsforsøg og selvmord har dog samtidig været faldende, hvilket kan være et tegn på, at den sværeste mistrivsel er faldet, eller at unge i svær mistrivsel i stigende grad får hjælp. I den offentlige debat om trivselsproblematikken bliver der til tider sat spørgsmålstejn ved, om den målte stigning i forekomsten af mistrivsel er reel, eller om den udelukkende skyldes, at man er blevet bedre til at måle mistrivsel og i højere grad diagnosticerer psykiske lidelser end tidligere.

Tabel 6.1 Oversigt over Kraka-Deloittes ekspertpanel om unges trivsel

Navn	Stilling	Organisation
Andreas Lieberoth	Lektor, Research Fellow	Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, AU
Andreas Rasch-Christensen	Forsknings- og udviklingschef	VIA University College
Anne Görlich	Lektor	Center for Ungdomsforskning, AAU
Birgitte Vedersø	Fhv. rektor og fhv. formand for Danske Gymnasier	Selvstændig
Camilla Hutters	Leder	Nationalt Center for Erhvervspædagogik, KP
David Thore Graversen	Lektor	Forskningscenter for pædagogik og dannelse, VIA UC
Emilia van Hauen	Kultursociolog	Selvstændig
Eva Secher Mathiasen	Autoriseret psykolog og formand	Dansk Psykolog Forening
Hanne Warming	Professor	Roskilde Universitet
Ida Koch	Freelancer	Selvstændig
Ida Wentzel Winther	Lektor	Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, AU
Imran Rashid	Forfatter og læge	SundDigital.dk
Jacob Klærke	1. Reservelæge	Børne- og Ungdomspsykiatrisk Afdeling, AUH Psykiatrien
Jens Christian Nielsen	Analysechef og Lektor	Hhv. Kulturens Analyseinstitut og Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, AU
Jens-Peter Thomsen	Seniorforsker	VIVE
Lene Tanggaard Pedersen	Professor	Designskolen Kolding og Aalborg Universitet
Louise Klinge	Forsker	EDUK
Mads Uffe Pedersen	Professor	Center for Rusmiddelforskning, Psykologisk Institut, AU
Mai Heide Ottosen	Seniorforsker	VIVE
Mikael Thastum	Professor	Psykologisk Institut, Aarhus Universitet
Morten Ejrnæs	Forfatter, Lektor Emeritus	Aalborg Universitet og Professionshøjskolen Absalon
Niels Egelund	Professor Emeritus	Aarhus Universitet
Noemi Katznelson	Professor	Center for Ungdomsforskning, AAU
Ole Sejer Iversen	Professor, Center Director	Center for Computational Thinking & Design, AU
Stine Helling Rand	Psykolog	Center for Digital Pædagogik
Trine Wulf-Andersen	Lektor	Institut for Mennesker og Teknologi, RUC
Venka Simovska	Professor	Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, AU
Organisationer		
Børne- og Ungdomspsykiatrisk Selskab		
Børns Vilkår		
Danmarks Lærerforening		
Dansk Socialrådgiverforening		
Danske Gymnasieelevers Sammenslutning		
Danske Skoleelever		
DepressionsForeningen		
Skole og Forældre		
Headspace, Det Sociale Netværk		
Psykiatrifonden		
Red Barnet		
SAGA		
Skolelederforeningen		
Studenterrådgivningen		
Ventilen		

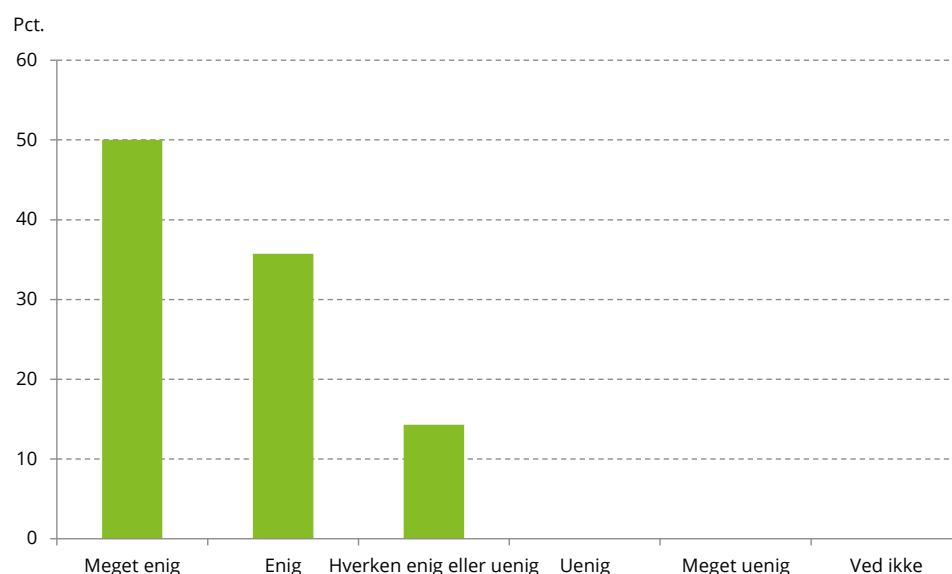
Men ekspertpanelet vurderer, at stigningen er reel

Det er naturligvis muligt, at bedre opsporing er en del af forklaringen på udviklingen. Ifølge ekspertpanelet kan det dog ikke alene forklare stigningen i mistrivsel. Langt størstedelen af ekspertpanelet mener, at mistrivselproblemet er blevet større det seneste årti, og ingen fra panelet er uenige i det, jf. figur 6.1.

Og niveauet af mistrivsel er højt uanset udviklingen

Uanset om mistrivselen er steget markant eller ej, så indikerer vores, og andres, undersøgelser, at niveauet af mistrivsel i dag er højt. Det er dermed en reel udfordring for samfundet, uanset om der er sket en ændring i forhold til tidligere, eller om unge tidligere mistrivedes i det usete.

Figur 6.1 De fleste eksperter mener, at mistrivsel blandt unge er et større problem i dag end for ti år siden

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Mistrivsel blandt unge er et større problem i dag end for ti år siden".

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Hvorfor mistrives de unge, og hvad kan man gøre ved det?

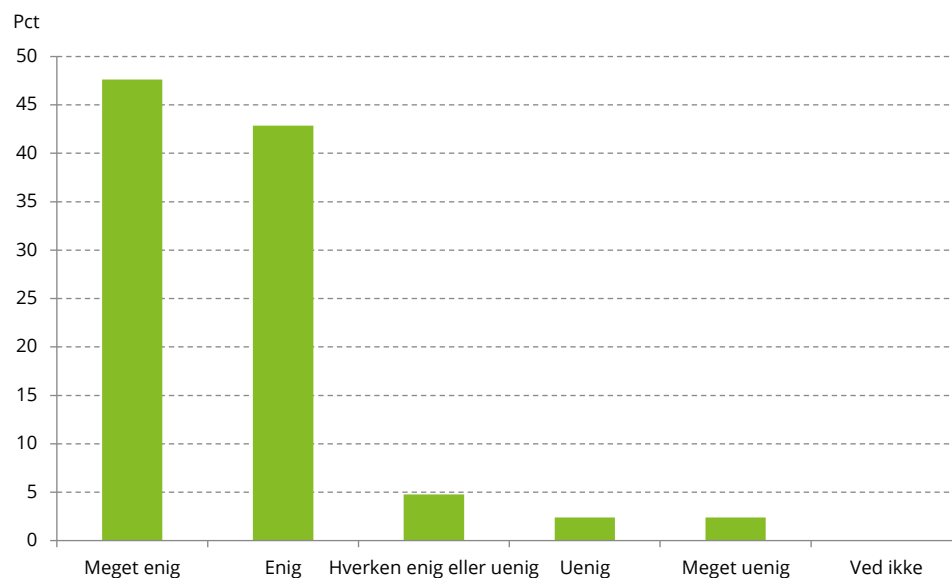
I resten af dette kapitel udfolder vi en række forhold, som ifølge deltagere i ekspertpanelet har bidraget til den øgede mistrivsel hos unge. Vi peger derudover, hvor det er muligt, på tiltag, som eksperterne vurderer, kan bidrage til at forbedre trivslen.

6.2 Tempo i uddannelsessystemet

Tempo i ungdomslivet kan medvirke til mistrivsel

Uddannelsessystemet er indrettet til at forberede børn og unge til næste uddannelsestrin, til arbejdsmarkedet og til voksenlivet. Fra politisk side har der gennem årene været et ønske om at øge hastigheden, hvormed børn og unge bevæger sig igennem uddannelsessystemet. Samtidig har der også været et fokus på at øge mængden af ting, der skal læres. Tanken har været, at jo hurtigere de unge kommer igennem uddannelsessystemet, og jo mere de lærer, desto mere kan de bidrage til den økonomiske værdiskabelse i samfundet. Men netop dette fokus på tempo i form af hurtigere gennemførelse og mere læring undervejs kan være en medvirkende årsag til den stigende mistrivsel blandt de unge. Det mener størstedelen af ekspertpanelet, jf. figur 6.2.

Figur 6.2 Størstedelen af panelet mener, tempoet i uddannelsessystemet har medvirket til mistrivsel

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Et øget tempo i uddannelsessystemet er en vigtig faktor i den stigende mistrivsel blandt unge".

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Lavere tempo kan betyde lavere arbejdsudbud

Hvis et stigende tempo i uddannelsessystemet bidrager til den øgede mistrivsel, kan der være behov for at sænke tempoet igen. En generel sænkelse af tempoet kan dog få konsekvenser for samfundets vækst og velstand. Der er derfor tale om en afbalancering af modsatrettede behov. Flere eksperter i ekspertpanelet peger på, at en temposænkning også kan være at reducere antallet af formelle mål og krav, så der er tid til at stoppe op og bruge mere tid, hvis der opstår et behov i det enkelte fag eller hos den enkelte klasse. Eksperterne peger også på, at man kan overveje, hvordan forløbene og overgangene i uddannelsessystemet kan indrettes, så de bedre imødekommer den enkeltes behov.

Bedre mulighed for udsat skolestart kan fremme trivsel

En af de første overgange i uddannelsessystemet er mellem børnehaven og 0. klasse. Ifølge folkeskoleloven skal børn starte i skole det år, de fylder seks år. Det er muligt at få udsat skolestart efter en konkret vurdering, men reglerne for dette har indtil for nyligt været meget restriktive. Analysen i afsnit 4.1 indikerer, at det for nogle kan forbedre trivslen, hvis reglerne for skoleudsættelse blev mere lempelige. Det kan derfor være fremmende for trivslen, at regeringen har besluttet at videreføre en aftale om, at der skal være bedre muligheder for at udsætte skolestarten med et år i stedet for at starte i skole i det kalenderår, hvor man fylder seks år.⁵⁰ Det er der afsat midler på finansloven for 2023 til. Finansieringsbehovet opstår, da skoleudsættelse er forbundet med omkostninger, fordi det forsinkes de unges vej gennem uddannelsessystemet.

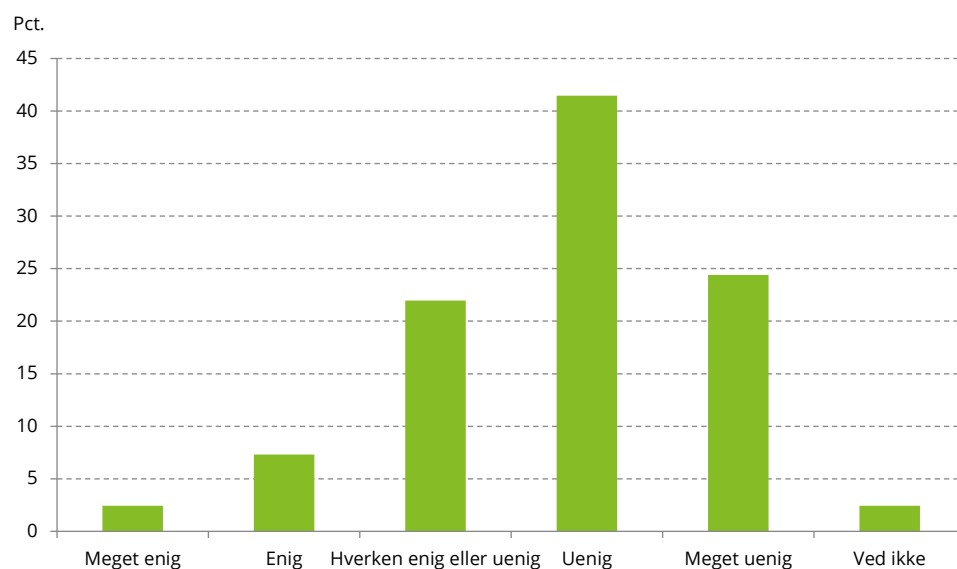
Højere karakterkrav på gymnasiet kan give bagslag

Den næste større overgang i uddannelsessystemet er overgangen til en ungdomsuddannelse efter endt grundskole. Her står valget for langt de fleste unge mellem at påbegynde en erhvervsuddannelse eller gymnasial uddannelse. En stigende andel af de unge vælger at tage en gymnasial uddannelse, mens en faldende andel vælger en erhvervsuddannelse. Det problematiseres ofte politisk, og regeringen har sat sig for at få undersøgt muligheden for at hæve karakterkravet for at komme i gymnasiet med det formål at få flere unge til at vælge erhvervsuddannelserne. Analysen i afsnit 5.4 indikerer, at det kan være økonomisk fordelagtigt for unge med lave karakterer fra folkeskolen at vælge en erhvervsuddannelse frem for en gymnasial uddannelse. Ud fra et trivsels-synspunkt er det dog mindre klart, om det er en fordel. Analysen i afsnit 5.5 viser, at unge med relativt lave folkeskolekarakterer mistrives oftere end unge med højere karakterer både på erhvervsskoler og gymnasiale uddannelser. To tredjedele af ekspertpanelet er da også enten uenige

⁵⁰ Se fx <https://www.regeringen.dk/nyheder/2023/regeringen-klar-med-penge-til-udsat-skolestart-og-saenkelse-af-klasseloft/>.

eller meget uenige i, at der bør indføres højere karakterkrav på de gymnasiale uddannelser, jf. figur 6.3. Flere eksperter peger på, at et højere karakterkrav kan være med til at skabe et større karakterpres allerede i folkeskolen.

Figur 6.3 De fleste i ekspertpanelet er imod indførelsen af karakterkrav på gymnasiale uddannelser

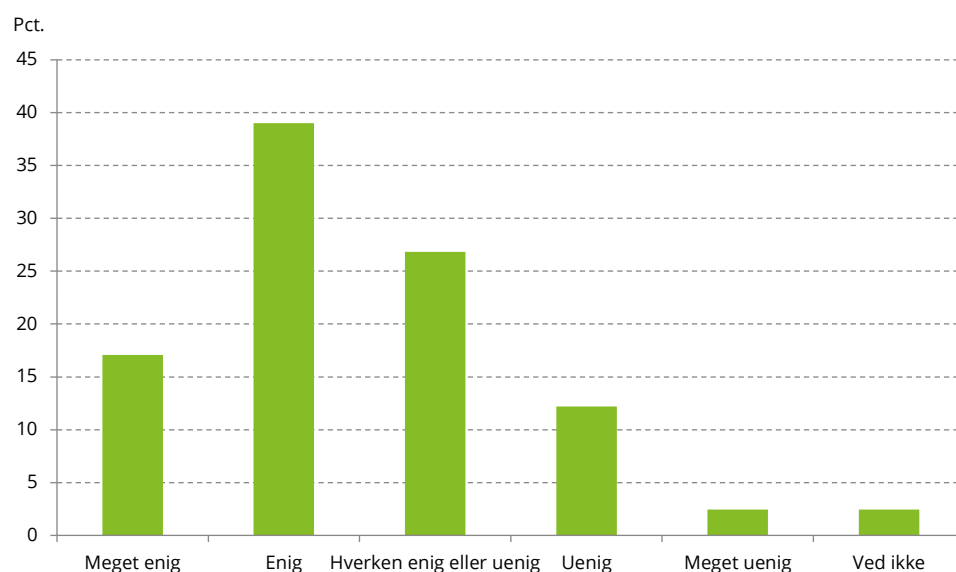
Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Karakterkrav på gymnasiale uddannelser skal øges for at målrette uddannelsen mere mod de bogligt stærke".

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Fleksibel studietid på ungdomsuddannelser kan lette presset

Flere eksperter peger til gengæld på, at det sandsynligvis kan modvirke mistrivsel, hvis unge, der af forskellige årsager har behov for at bruge længere end normeret tid på deres ungdomsuddannelse, får bedre mulighed for at forlænge uddannelsestiden. Der findes allerede særlige linjer på nogle gymnasiale uddannelser for unge med diagnoser eller for eliteidrætsudøvere, som giver mulighed for at bruge et ekstra år på uddannelsen. Denne mulighed kan bredes ud som et tilbud, som flere kan benytte sig af. Lidt over halvdelen af panelet mener, at dette tiltag bør gennemføres, og kun ca. 15 pct. er uenige eller meget uenige, jf. figur 6.4. Nogle eksperter påpeger dog samtidig, at unge, der bevæger sig igennem uddannelser i et andet tempo end majoriteten, kan få svært ved at opnå et stærkt tilhørsforhold i et klassefælleskab. Der er bred enighed blandt eksperterne om, at netop stærke klassefællesskaber og følelsen af at høre til er vigtigt for trivsel på uddannelsesinstitutionerne. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på denne potentielle problemstilling for unge, der måtte forlænge deres uddannelsestid.

Figur 6.4 Ekspertpanelet bakker generelt op om mulighed for at bruge et ekstra år på ens ungdomsuddannelse

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Alle unge skal have mulighed for at vælge en linje på en ungdomsuddannelse, der tager et år mere end den normerede tid, selvom det øger udgifterne og reducerer arbejdsudbuddet."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Levn fra fremdriftsreformen stresser studerende

En anden overgang, som har megen politisk bevågenhed, og som er søgt fremrykket gennem reformer af uddannelsessystemet, er overgangen mellem videregående uddannelse og arbejdsmarkedet. I 2013 blev den såkaldte "fremdriftsreform" vedtaget med det formål at reducere de universitetsstuderendes gennemførelsestid. Reformen mødte stor kritik, og flere af elementerne i reformen er siden blevet tilbagerullet. Men universiteterne har i varierende grad valgt at bibeholde elementer såsom årsprøver, krav om fremdrift og maksimal studietid. Det kan hænge sammen med, at universiteterne fortsat måles på at nedbringe overskridelser i normeret tid. For nogle studerende skaber disse krav et u hensigtsmæssigt pres, og flere eksperter i panelet peger på, at de bør fjernes for at fremme trivslen på de videregående uddannelser.

Tid til faglig fordybelse er under pres

Nogle eksperter påpeger, at tempoet i undervisningen flere steder i uddannelsessystemet også er steget i de senere år. Listen af emner, der skal undervises i, er blevet længere, og det er gået ud over tiden til faglig fordybelse. I grundskolen peger nogle eksperter på, at de såkaldte Faglige Fællesmål, der beskriver, hvad eleverne skal lære i skolen, er for omfattende, og at en revision vil kunne frigøre mere tid til faglig fordybelse. Men også andre steder i uddannelsessystemet kan der være behov for at sænke tempoet i undervisningen.

6.3 Læringsmiljøer og balancen mellem mestring og præstation

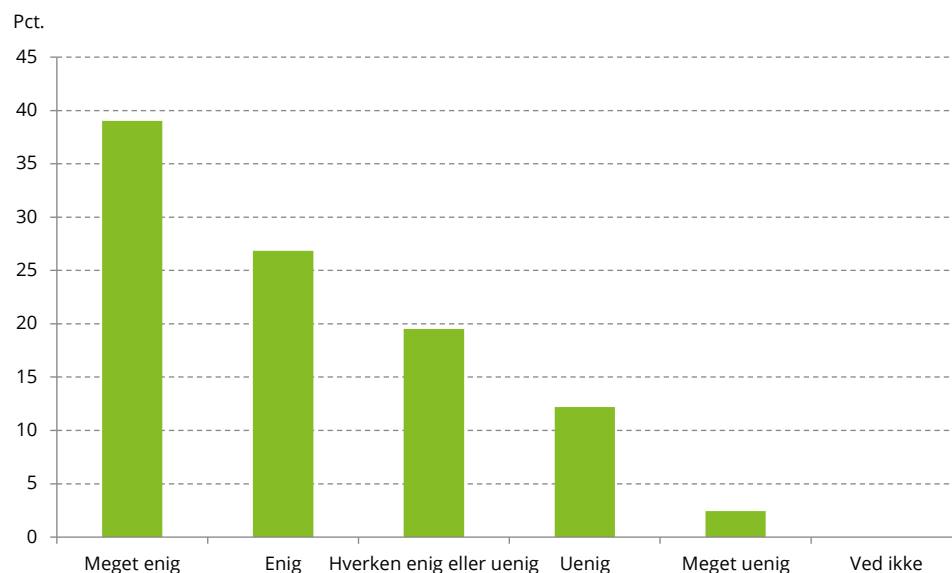
Stort fokus på prøver kan skabe præstationspres

Løbende vurdering af skoleelevers faglighed kan være et brugbart værktøj for lærere til bedre at kunne tilrettelægge undervisningen, så den imødekommer elevernes faglige behov. Afgangsprøver kan samtidig være et godt værktøj til at vurdere, om eleverne er klar til videre uddannelse. Og standardiserede prøver har stor forskningsmæssig værdi fx i forbindelse med undersøgelser af, hvad der driver forskelle i læringsudbyttet på tværs af skoler og individer. Men når prøver og karakterer fylder meget i uddannelsessystemet, er der også en fare for, at de skaber et u hensigtsmæssigt præstations- og konkurrencepres hos de unge. Derudover kan karakterbaserede adgangskrav give en meget tydelig kobling mellem præstationer i dag og elevernes fremtidsudsigter.

Mange eksperter mener, præstationsfokus bidrager til mistrivsel

To tredjedele af eksperterne i vores ekspertpanel mener, at et stigende fokus på faglige præstationer i uddannelsessystemet har været en vigtig faktor i den stigende mistrivsel, jf. figur 6.5.

Figur 6.5 To tredjedele af ekspertpanelet mener, at stigende fokus på faglige præstationer i uddannelsessystemet har medvirket til den stigende mistrivsel blandt unge

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Et stigende fokus på faglige præstationer i uddannelsessystemet er en vigtig faktor i den stigende mistrivsel blandt unge".

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Behov for balance mellem mestring og præstation

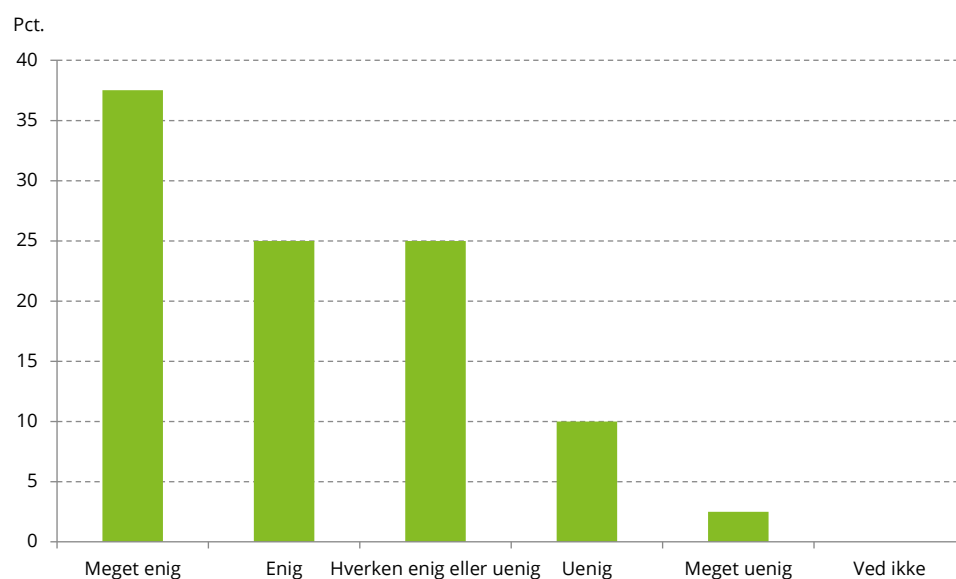
Flere eksperter understreger samtidig, at de unges faglige udvikling er, og skal være, omdrejningspunktet i både grundskolen og på de videre uddannelser. Derfor er det ikke nødvendigvis en god løsning at sænke det generelle faglige niveau på forskellige uddannelsesstrin eller helt at fjerne fokus på præstationer. Det handler i stedet om at skabe gode læringsmiljøer med gensidig tillid mellem og iblandt lærere og elever, og hvor der er plads til flere forskellige måder at være "en god elev". Samtidig peger eksperter på, at der i den daglige undervisning bør være større fokus på udvikling og mestring og mindre fokus på præstationer end i dag.⁵¹ Flere eksperter peger konkret på, at konstruktiv feedback bør fylde mere på alle uddannelsesstrin. Og at det kræver, at der frigives ressourcer til, at lærere og undervisere har den tid, der skal til for at give god, konstruktiv feedback til de enkelte elever/børn.

Flere aktiviteter med trivselsfokus kan hjælpe

I grundskolen arbejdes der oftere mere med at skabe gode klassefællesskaber i indskolingen og på mellemtrinnet end i udskolingen, hvor et højere fagligt tempo betyder, at det kan være sværere at finde tid til dette arbejde. I panelundersøgelsen har vi spurgt eksperterne, om de mener, at en del af den faglige undervisning i udskolingen bør erstattes af aktiviteter med fokus på sundhed, fællesskab og trivsel i udskolingen. Det er to tredjedele af panelet enige om, at den bør blive, jf. figur 6.6. Det dækker dog over en uenighed blandt paneldeltagerne om, hvorvidt arbejdet med trivsel og fællesskaber skal indgå som nye selvstændige aktiviteter eller blot være en mere integreret del af de eksisterende aktiviteter i grundskolen. Nogle eksperter foreslår at indføre et helt nyt fag. Andre foreslår at omtænke de nuværende fag, så der er mere plads til de elever, som ikke er så bogligt orienterede. Flere eksperter mener også, at der bør tilbydes flere aktiviteter med et ikke-bogligt fokus for eleverne udenfor skolen.

⁵¹ Mestring defineres som den enkeltes mulighed for at håndtere et problem eller en udfordring. Mestring kræver handling, hvilket læring ikke nødvendigvis gør på samme måde, men at mestre et problem kan medføre læring.

Figur 6.6 Størstedelen af ekspertpanelet mener, at en del af den faglige undervisning i udkolingen bør erstattes af aktiviteter med fokus på sundhed, fællesskab og trivsel

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "En del af den faglige undervisning i udkolingen bør erstattes af aktiviteter med fokus på sundhed, fællesskab og trivsel".

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

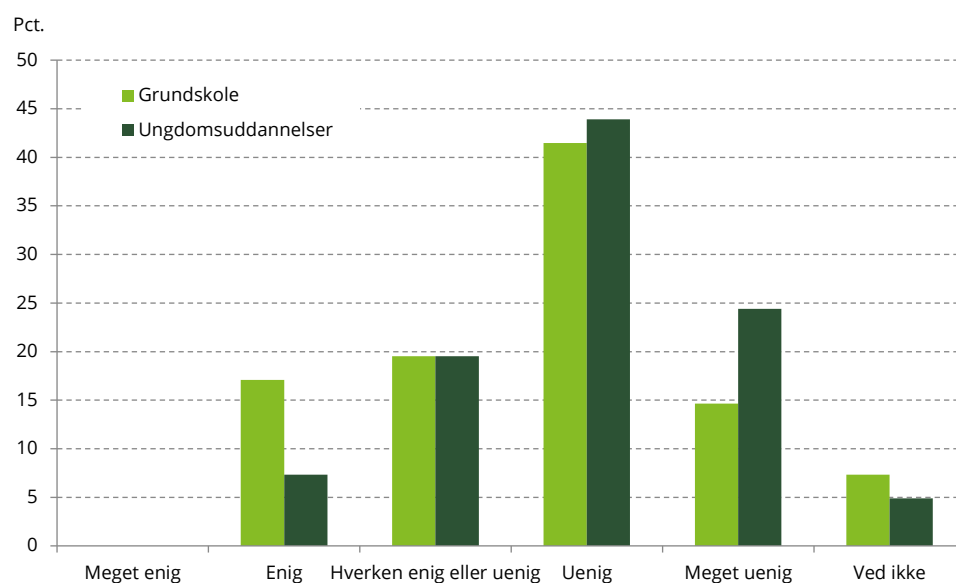
Undervisere skal klædes bedre på...

Lærere har stor betydning for, hvordan elever trives både fagligt og socialt. De er bl.a. rollemodeler for eleverne og bestemmer, hvordan aktiviteter tilrettelægges i undervisningen. Derudover har de ansvaret for faciliteringen af et godt læringsmiljø gennem den måde, de giver eleverne feedback på, og den måde, de hjælper med faglige og sociale udfordringer. Men omkring 60 pct. af panelet mener ikke, at grundskolelærere er klædt tilstrækkeligt på til at kunne forebygge mistrivsel, mens ca. 70 pct. af panelet mener det samme om undervisere på ungdomsuddannelser, jf. figur 6.7. Dette tegner et billede af, at der er behov for at give undervisere flere værktøjer til at arbejde med trivsel. Fx peger flere af panelets eksperter på, at man bør indføre kurser på pædagogikum og i læreruddannelsen, så undviserne bliver klædt bedre på til at facilitere læringsmiljøer, der fremmer trivsel og forebygger mistrivsel.

... og understøttes organisatorisk

Flere eksperter peger desuden på, at det er nødvendigt, at lærernes arbejde med at skabe trivselsfremmende læringsmiljøer og tillidsfulde relationer understøttes organisatorisk i højere grad, end det er tilfældet i dag. Der er fx behov for at afsætte tid til, at lærergrupper på de enkelte uddannelsesinstitutioner løbende deler erfaringer og udvikler konkrete, lokale tiltag med udgangspunkt i den elevgruppe, de har at gøre med – og for at eleverne inddrages i vurderingen af, hvilke udfordringer der findes lokalt, og hvilke tiltag der giver mening i konteksten.

Figur 6.7 Ekspertpanelet mener ikke, undervisere er klædt tilstrækkeligt på til at forebygge mistrivsel blandt elever

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Grundskolelærere er ifølge dine erfaringer klædt tilstrækkeligt på i forhold til at forebygge mistrivsel blandt elever." og "Undervisere på ungdomsuddannelser er ifølge dine erfaringer klædt tilstrækkeligt på i forhold til at forebygge mistrivsel blandt elever."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Skolerne skal have handlingspligt ved lav trivsel

Endelig peger nogle eksperter på, at mens der måles på trivsel i grundskolen og på ungdomsuddannelserne i dag ved årlige trivselsmålinger, bliver der ikke altid rettidigt fulgt op, når der er tegn på mistrivsel i en klasse. Dermed bliver trivselsproblemer ikke løst, hvilket desuden kan svække elevernes tillid til, at de kan få hjælp i skolen, hvis de mistrives. For at undgå dette anbefaler nogle eksperter, at der indføres en pligt til, at skolerne handler på dårlige trivselsmålinger.

6.4 Digitale medier og skærmbrug

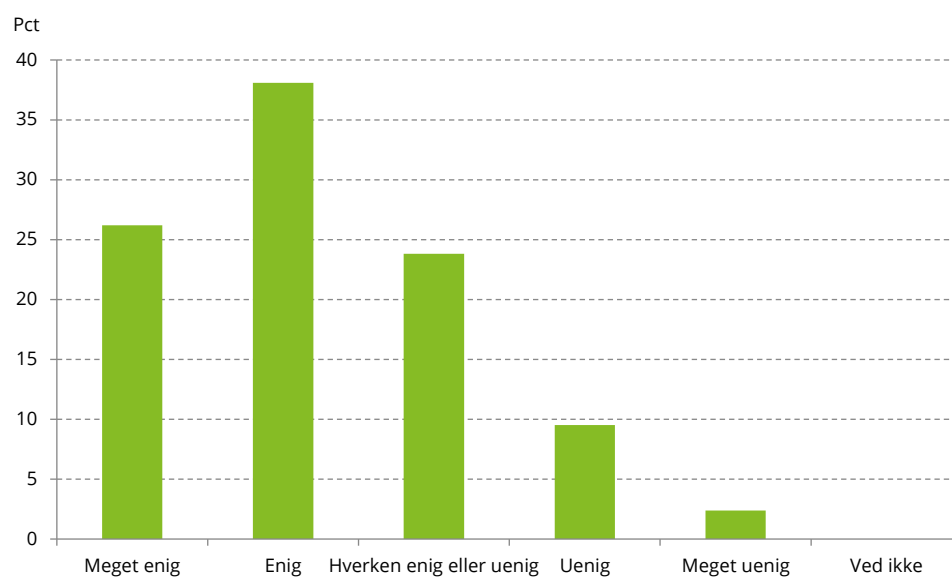
Digitale medier kan påvirke trivsel negativt og positivt

Digitale medier er blevet en central del af de unges liv og mistænkes ofte for at være en medvirkende årsag til stigende mistrivsel. Nogle undersøgelser finder fx en sammenhæng mellem brug af digitale platforme, især sociale medier, og øget risiko for depression, ensomhed og lavt selvværd blandt unge, jf. afsnit 3.2. Det kan bl.a. skyldes, at sociale medier kan øge de sociale sammenligninger mellem unge, og at et stort forbrug af sociale medier og smartphones for nogle betyder, at de får mindre søvn, motion og nærværende menneskelig kontakt. Omvendt bliver der fra flere sider også ofte peget på, at digitale platforme kan være gavnlige for børn og unges relationsdannelse ved, at nogle børn og unge opnår en følelse af tilhørsforhold og en høj grad af social interaktion gennem digitale fællesskaber.

Mange eksperter mener virkningen er negativ

I vores ekspertpanel mener knap to ud af tre eksperter, at et stigende forbrug af sociale medier har været en vigtig faktor i den stigende mistrivsel blandt unge, jf. figur 6.8. Ca. 12 pct. er uenige. Blandt dem, der er uenige, peges der bl.a. på, at de sociale medier bliver brugt som sorteper for en generel udvikling, man ikke kan forklare entydigt.

Figur 6.8 Næsten to tredjedele af panelet mener, at en stigende brug af digitale medier har øget mistrivsel blandt unge

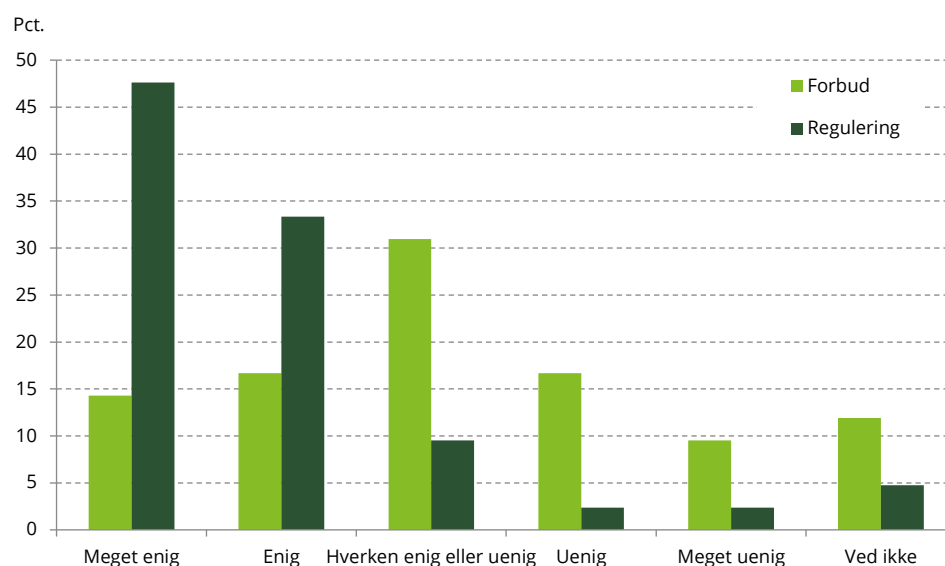
Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "En stigende brug af digitale medier er en vigtig faktor i den stigende mistrivsel blandt unge."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Større enighed om regulering end forbud

Endnu flere eksperter er enige om, at man bør regulere indholdet på de sociale medier mere, end man gør i dag. Det gælder over 80 pct., mens under 5 pct. er uenige jf. figur 6.9. Adspurgt om hvorvidt højere aldersgrænser eller direkte forbud mod bestemte sociale medier vil medføre bedre trivsel, er eksperterne mere delte. Her er ca. 31 pct. enige eller meget enige, mens ca. 27 pct. er uenige eller meget uenige.

Figur 6.9 Panelet er enige om øget regulering af sociale medier, men delte i spørgsmålet om forbud og aldersgrænser

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn vedrørende forbud: "Højere aldersgrænser eller forbud mod udvalgte sociale medier vil forbedre trivslsen." Og følgende spørgsmål vedrørende regulering: "Indhold på de sociale medier skal i højere grad reguleres for at begrænse misvisende opslag og algoritmer, der medfører vanedannelse."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Regulering skal reducere vanedannelsen

Øget regulering kan ifølge eksperterne være med til at gøre de sociale medier mindre vanedannende og dermed hjælpe de unge til at reducere deres brug. Det kan fx ske ved at stille krav om, at vanedannende algoritmer og 'automatisk videre til næste'-funktioner på sociale medier og streamingtjenester afskaffes. Man kan også indføre et forbud mod indsamling af data fra børn under 18 år, hvilket vil gøre de unge til en mindre attraktiv målgruppe i techselskabernes øjne. Netværket 'Tech og Trivsel' har også en række konkrete forslag til regulering, bl.a. at forbyde adfærdsbaseret markedsføring til børn under 16 år.⁵² Adfærdsbaseret markedsføring er, når man anvender information om forbrugeres adfærd til at tilpasse markedsføring til den enkelte forbruger.

Aldersgrænser skal overholdes

Der er delte meninger om forbud mod udvalgte medier og højere aldersgrænser, jf. ovenfor. Flere eksperter peger på, at eksisterende aldersgrænser ikke bliver overholdt og foreslår fx aldersverificeringer på sociale medier, så det bliver vanskeligere at lyve sig ældre. Der kan også indføres krav om, at techselskaberne skal blokere mindreåriges adgang til sociale medier, medmindre deres forældre har givet tilladelse.

Regulering som begrænser misvisende opslag

Ekspertpanelet peger desuden på, at de sociale medier bør reguleres, så misvisende indhold begrænses. Det kan fx være gennem krav om, at retoucherede billeder eller videoer skal mærkes, som man fx har indført i 2022 for reklamer i Norge.⁵³ Ifølge ekspertnetværket Tech og Trivsel kan man desuden forbyde manipulerende design, der kan påvirke børn til at se upassende indhold eller fastholde deres opmærksomhed mod deres vilje.

Delte meninger om mobilforbud i grundskolen...

Der er ofte meget debat om brugen af mobiltelefoner i skoletiden. Flere eksperter mener, at mobiltelefoner hæmmer elevernes koncentration og indlæringssevne. På nuværende tidspunkt er det op til den enkelte skoleleder eller rektor, om eleverne må bruge deres mobil i skoletiden, men det har været foreslået at indføre et generelt mobilforbud i grundskolen. Vores ekspertpanel er imidlertid splittet på dette spørgsmål. Mens ca. en tredjedel bakker op om et mobilforbud i skoletiden

⁵² Læs deres andre forslag her: <https://www.berlingske.dk/danmark/han-er-ikke-i-tvivl-om-at-det-kan-oedelaegge-vores-boerns-fremtid-nu>.

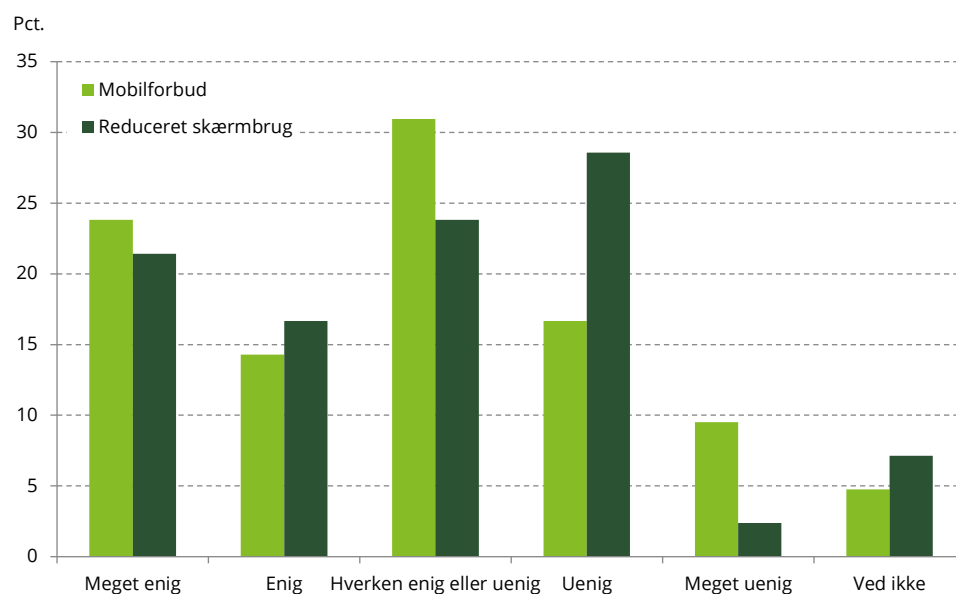
⁵³ Se <https://www.forbrukertilsynet.no/forbrukertilsynets-veiledning-om-merking-av-retusjert-reklame>. Se <https://www.forbrukertilsynet.no/forbrukertilsynets-veiledning-om-merking-av-retusjert-reklame>.

i grundskolen, er ca. 25 pct. enten uenige eller meget uenige i et mobilforbud i panelet, jf. figur 6.10. De eksperter, der er uenige, påpeger bl.a., at mobiltelefoner og andre digitale midler er en så integreret del af samfundet, at man snarere bør undervise børn og unge bedre i brugen af digitale teknologier, end man bør forbyde dem. Den nuværende løsning, hvor skolen har selvbestemmelse, giver frihed til at indføre de regler, der passer den specifikke skole bedst, mener flere af eksperterne. Denne uenighed om mobilforbud blandt eksperter, og det forhold, at mobilpolitikker i dag varierer betragteligt på tværs af skoler, kan tale for igangsættelsen af en større analyse af betydningen af skolernes mobilpolitik for børns trivsel. Her kan man fx udnytte forskelle på tværs af skoler til at undersøge, hvilken sammenhæng der er mellem skolernes mobilpolitik og elevernes indlæring og trivsel.

... og om reduceret skærmb brug i skolen

En tilsvarende diskussion finder sted om skærmb brug i selve undervisningen i grundskolen, hvor der det seneste årti er sket en stor stigning. I regeringsgrundlaget står der, at regeringen ønsker en diskussion om, hvordan man forhindrer børn i at tilbringe for meget tid foran skærme. I vores ekspertpanel er der også her delte meninger om, hvorvidt man bør reducere skærmb rugen i undervisningen i grundskolen, jf. figur 6.10. Nogle eksperter peger på, at man bør kigge til Sverige for erfaringer med at vende tilbage til mere analog undervisning, hvis man ønsker at gå denne vej. Den svenske regering har for nyligt besluttet at indkøbe mange flere lærebøger, end man tidligere har gjort. Det er sket på baggrund af en række analyser, som viste, at undervisningen ikke kun bør være digital, og at der er fordele ved analog undervisning.⁵⁴

Figur 6.10 Panelet er delte i holdningen til mobilforbud og reduceret skærmb brug i grundskolen

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn vedrørende mobilforbud: "Mobiltelefoner skal forbydes i folkeskolens skoletid, så elever ikke har adgang til dem fra første til sidste undervisningstime." Og vedrørende reduceret skærmb brug: "Skærmb brug skal i mindre grad være en del af undervisningen i folkeskolen i forhold til det nuværende niveau."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Digital forståelse og anvendelse skal på skoleskemaet

Mange i ekspertpanelet peger på, at der er behov for, at børn og unge i højere grad opnår digital dannelse end i dag. Det gælder både i forhold til forståelsen af digitale teknologier og i forhold til, hvordan man begår sig i brugen deraf. Det er vigtigt, påpeger eksperterne, at børn og unge klædes på til en digital verden, hvor de lærer at navigere på de sociale medier og fx forstå funktionen af og formålet med algoritmerne bag. Enkelte eksperter foreslår konkret, at digital dannelse indføres som fag på skoleskemaet. Alternativt kan læringen om digitale medier fx inddrages mere i

⁵⁴ Se <https://www.regeringen.se/debattartiklar/2022/12/digitaliseringen-i-skolan-har-varit-ett-experiment/>.

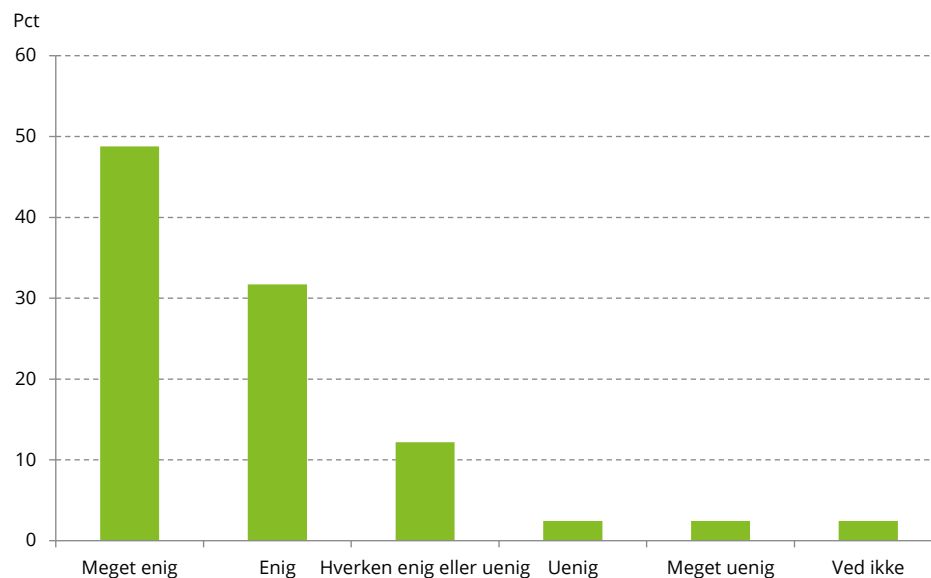
eksisterende fag, i tværgående forløb eller som en årlig temadag. Samtidig, mener flere eksperter, er det afgørende, at lærere og undervisere får obligatorisk uddannelse i at undervise i anvendelsen og forståelsen af digitale medier – enten i form af efteruddannelse eller på fx læreruddannelsen.

6.5 Ressourcer i dagtilbud og uddannelsessystemet

Mangel på ressourcer bidrager til stigende mistrivsel

Der er bred enighed i panelet om, at mangel på ressourcer i daginstitutioner og grundskoler har været en vigtig faktor i den stigende mistrivsel blandt unge, jf. figur 6.11. Ressourcer kan i denne sammenhæng være fx tid, kompetencer eller fysiske materialer i form af læremidler. Flere af eksperterne i panelet peger på, at der ikke kun er behov for kompetenceudvikling i fællesskabsfacilitering og forebyggelse af mistrivsel, hvis man skal vende udviklingen med stigende mistrivsel. Der er ganske enkelt også behov for flere pædagoger og undervisere.

Figur 6.11 Der er bred enighed blandt eksperter om, at mangel på ressourcer i dagtilbud og grundskoler bidrager til stigende mistrivsel

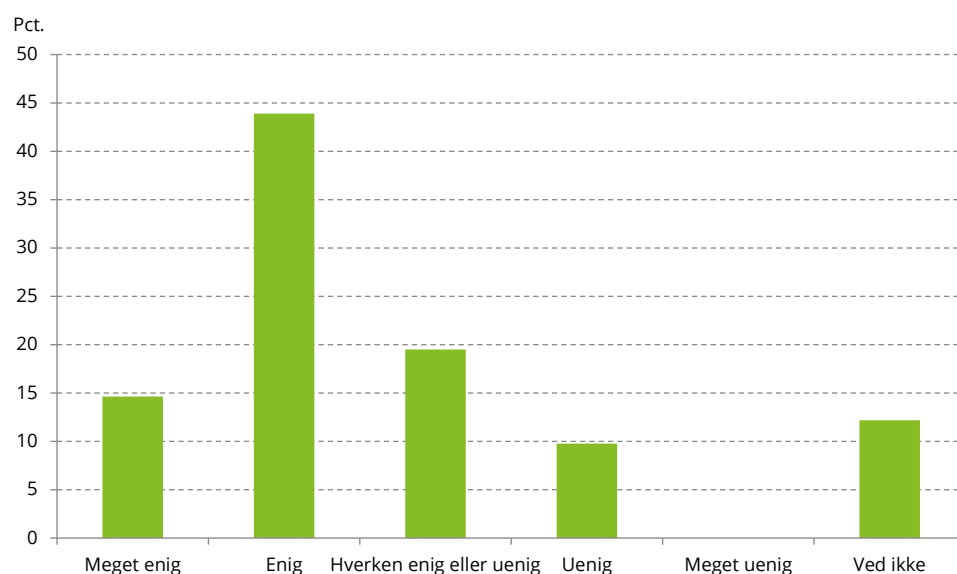
Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Mangel på ressourcer i daginstitutioner og grundskoler er en vigtig faktor i den stigende mistrivsel blandt unge."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Inklusionsreformen kan have øget mistrivsel

For grundskolen specifikt er der stor enighed i panelet om, at inklusionsreformen fra 2012 har medvirket til at lægge et pres på ressourcerne og derigennem bidraget til den stigende mistrivsel, jf. figur 6.12. Formålet med reformen har været at inkludere flere børn med særlige behov i den almindelige klasseundervisning. Flere i panelet peger på, at inklusionen formentlig har gjort noget godt for mange børn med særlige behov i den mildere ende af spektret. Men på de skoler, hvor ressourcerne i form af kompetencer eller personale ikke er fulgt med, kan inklusionen have medført omkostninger både for børnene med særlige behov og de øvrige elever. Lærerne skal have tid til at skabe relationer til alle elever for at kunne imødekomme de enkeltes behov, og inklusionen kan nogle steder være med til at forhindre dette.

Figur 6.12 Størstedelen af paneldeltagerne mener, at inklusionsreformen har medvirket til stigende mistrivsel

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Inklusionsreformen fra 2012 med inklusion af børn med særlige behov i grundskolen har medvirket til stigende mistrivsel."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Mangel på pædagoger og lærere er en udfordring...

Både opkvalificering og ansættelse af flere pædagoger og lærere kræver finansiering, som enten kan opnås ved at omprioritere de offentlige udgifter eller hæve skatterne. Men finansiering er ikke den eneste udfordring, når det drejer sig om flere ansættelser. Der er nemlig lige nu stor mangel på uddannede pædagoger og lærere.⁵⁵ Og denne mangel ser ikke ud til at forsvinde foreløbigt, da optaget på lærer- og pædagoguddannelsen er faldende, mens efterspørgslen efter særligt pædagoger er stigende.⁵⁶ Manglende ressourcer er derfor ikke kun et spørgsmål om penge til at slå flere stillinger op. Også løn og arbejdsvilkår i stillingerne kan have en betydning, ligesom indretningen af uddannelsessystemet har betydning for, hvor mange der uddanner sig til lærere og pædagoger.

... derfor er der også behov for at undersøge, hvor behovet er størst

Samtidig fremhæves det, at det også er vigtigt at have viden om, hvordan de eksisterende ressourcer bedst bruges til at imødegå mistrivsel. Det er fx vigtigt at være opmærksom på, indenfor hvilke områder manglende ressourcer især påvirker trivlsen blandt unge, så de begrænsede ressourcer kan prioriteres mest hensigtsmæssigt. Det kræver et godt vidensgrundlag, som kan styrkes ved at lave grundige undersøgelser af, hvad der påvirker trivlsen indenfor området. Flere eksperter peger derfor på, at man bør nedsætte et udvalg eller en kommission, der kan komme med forslag til, hvordan de eksisterende ressourcer kan anvendes mere effektivt, og hvor eventuelle yderligere ressourcer vil gøre størst gavn. De peger også på, at det er vigtigt at inddrage de unges perspektiver.

Ungepanel foreslår fast pædagog i hver klasse

En del eksperter peger på, at udskolingen er et af de steder, hvor manglende ressourcer påvirker trivlsen. Lærerne i udskolingen bruger primært deres ressourcer på elevernes faglige udvikling, og der er ikke meget tid til at dyrke fællesskabet i klassen og lave aktiviteter, der understøtter elevernes fysiske og mentale helbred, jf. figur 6.6. Small Great Nations eget ungepanel har tidligere foreslået, at der tilknyttedes en fast pædagog til alle folkeskoleklasser.⁵⁷ Pædagogressourcer til alle klassetrin kan være med til at sikre, at både de faglige og sociale behov blandt eleverne i højere grad imødekommes. Adspurgt herom er 40 pct. af ekspertpanelet enige i dette forslag, mens knap 15 pct. er uenige, jf. figur 6.13. Flere eksperter peger på, at det ikke nødvendigvis er en pædagog,

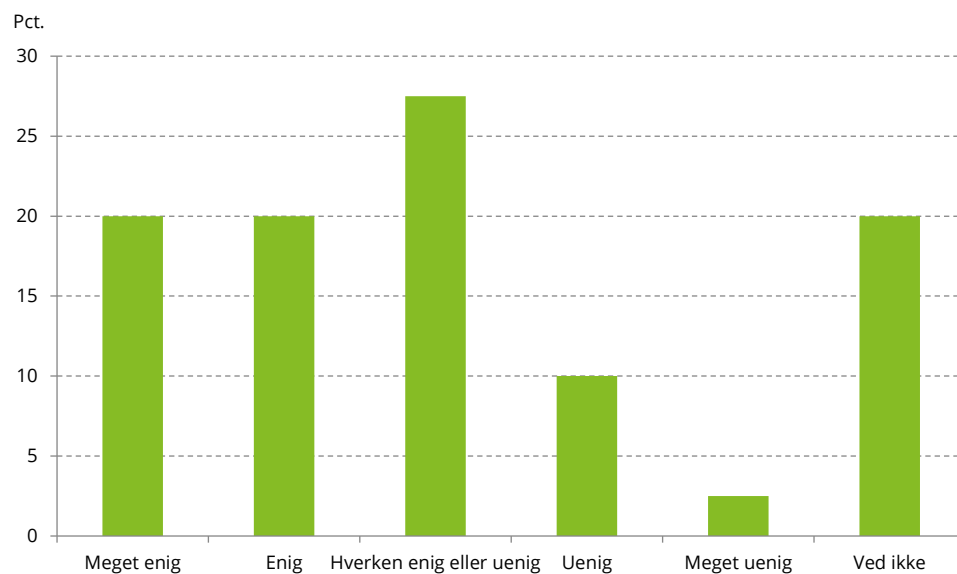
⁵⁵ Se Jørgensen og Ebdrup (2021).

⁵⁶ Se Kraka-Deloitte (2022).

⁵⁷ Se Kraka-Deloitte (2020). Ungepanelets vision for 2040.

der er behov for, men en "tryk voksen", som også kunne være fx en lærer eller AKT-vejleder (Adfærd-, kontakt- og trivselsvejleder), som de unge kan gå til med trivselsproblematikker, og som kan støtte deres deltagelse i fællesskabet, hvor der er behov for det. En sådan ressourceperson vil dels kunne hjælpe med trivselsproblemer tidligt, og derved i nogle tilfælde bidrage til, at de ikke udvikler sig til behandlingskrævende psykiske lidelser, og dels facilitere kontakt til psykolog eller sundhedsvæsenet, hvor det er behovet.

Figur 6.13 En del af ekspertpanelet bakker op om en fast pædagog tilknyttet hver klasse fra 0.-9, men mange er også i tvivl

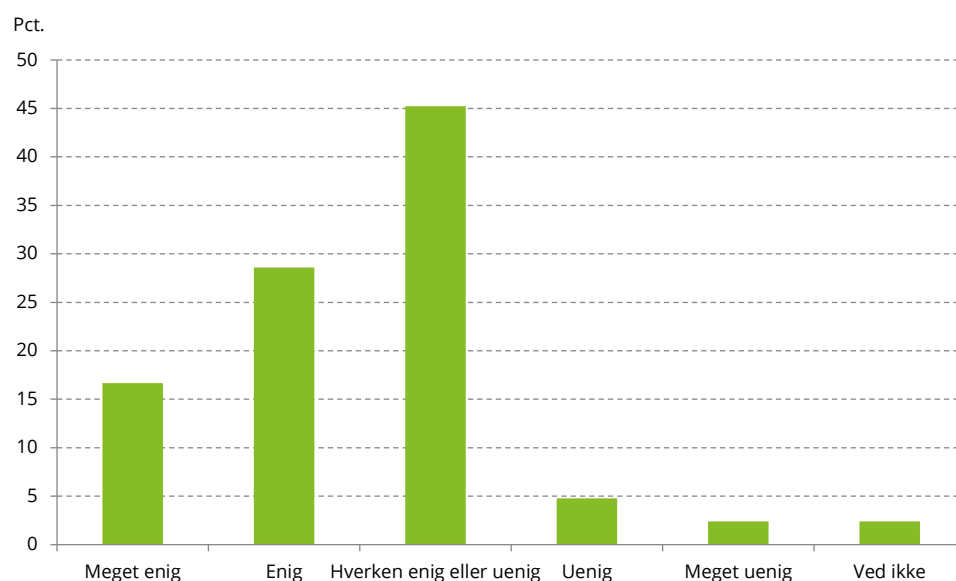
Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Alle skoleklasser fra 0.-9. klasse skal have tilknyttet en fast pædagog."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

Kortere skoledage bør kobles med styrkede fritidstilbud

Flere eksperter påpeger, at lange skoledage i grundskolen, indført i forbindelse med folkeskolereformen i 2014, både lægger beslag på mange ressourcer og for nogle elever mindsker trivslen. Hvis man ikke trives i skoleklassens fællesskab, kan de lange skoledage påvirke trivslen negativt. En stor del af panelet mener derfor, at kortere skoledage generelt vil forbedre trivslen, jf. figur 6.14. Kortere skoledage kan samtidig frigive ressourcer, som kunne bruges bedre andetsteds. I skoleåret 2021/2022 blev det muligt for skoler og kommuner at afkorte skoleugen ved at konvertere hele eller dele af den understøttende undervisning til bl.a. to-voksenordninger. Denne mulighed, som mange skoler gør brug af, er indtil videre blevet forlænget to gange. Flere af eksperterne i panelet peger på, at der bør samles op på erfaringerne med kortere skoledage fra disse skoler, og at det bør udbredes yderligere. eksperter peger dog også på, at en kortere skoledag kan ramme elever fra ressourcetsvage hjem, som ikke har mulighed for at få lektiehjælp derhjemme eller gå til fritidsaktiviteter, og at det generelt gælder, at kortere skoledage risikerer at reducere unges deltagelse i fællesskab, hvis fritiden bruges på aktiviteter, der ikke understøtter fællesskaber. Derfor, understreger de, er det afgørende, at kortere skoledage ikke står alene, men kobles sammen med bedre muligheder for fritids- og klubtilbud, jf. også næste afsnit.

Figur 6.14 Tæt på halvdelen af ekspertpanelet mener, kortere skoledage ville forbedre trivslen, mens næsten ingen er uenige

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Kortere skoledage vil generelt forbedre trivslen."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

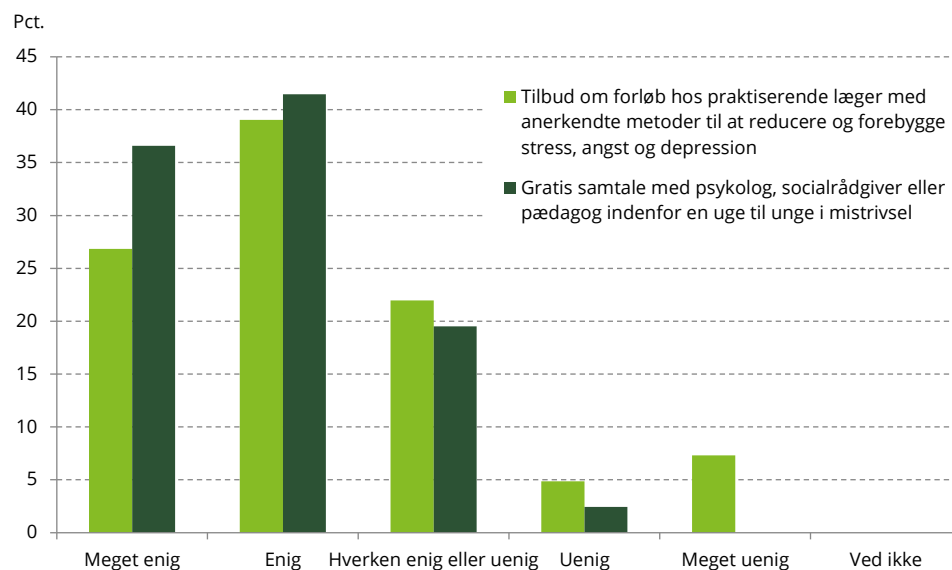
Unge, der mistrives, har brug for hurtigere og bedre hjælp

Endelig er der bred enighed i panelet om, at det er vigtigt at prioritere flere ressourcer til, at unge i mistrivsel får hjælp hurtigere, jf. figur 6.15. Flere eksperter påpeger, at en "tryk voksen" på uddannelsesinstitutionerne, som de unge altid kan gå til med trivselsproblematikker, jf. ovenfor, kan fungere som et førstelinjeberejdskab i denne sammenhæng. Men også at der samtidig er behov for bedre hjælp til dem, hvor denne kontakt ikke er nok. Her omfatter eksperternes forslag bl.a., at der afsættes ressourcer til, at unge med behov via praktiserende læger, skoler og socialforvaltning kan tilbydes et forløb, som anvender anerkendte metoder til at reducere og forebygge stress, angst og depression. Eller at der afsættes ressourcer til, at unge, der mistrives, og som den "trykke voksne" vurderer har brug for anden fagprofessionel hjælp, har adgang til en samtale med fx en psykolog eller socialrådgiver indenfor en uge, jf. figur 6.15. Det er værd at bemærke, at disse forslag alle kræver tilførsel af ekstra ressourcer, og det vil derfor kræve en prioritering af de offentlige udgifter, eller at skatterne hæves.

Pas på psykologiseringen

Flere fra panelet peger også på, at et øget fokus på, at de unge har brug for individuel hjælp i form af fx psykologhjælp, kan være med til at forværre problemet med stigende mistrivsel. De mener, at det er vigtigere, at der afsættes flere ressourcer til at forbedre de overordnede vilkår. Man skal også være opmærksom på at skelne mellem unge, der er usikre på sig selv, og unge, der er i mistrivsel pga. psykiske lidelser.

Figur 6.15 Bred enighed i panelet om, at der skal afsættes flere ressourcer til unge i mistrivsel

Anm.: Ekspertpanelet er blevet spurgt om, hvor enig eller uenig de er i følgende udsagn: "Der skal afsættes flere ressourcer, så alle unge via praktiserende læger kan tilbydes forløb, som anvender anerkendte metoder til at reducere og forebygge stress, angst og depression." og "Der skal afsættes flere ressourcer, så alle unge, der føler, de mistrives, kan få en gratis samtale med en psykolog, socialrådgiver eller pædagog indenfor en uge, efter de opsøger hjælp første gang."

Kilde: Kraka-Deloittes panelundersøgelse.

6.6 Analoge fællesskaber udenfor skolen

Fællesskaber er vigtige for trivsel

Stærke fællesskaber og en følelse af at høre til er af mange af eksperterne blevet fremhævet som afgørende for, at børn og unge trives. Den digitale verden har flyttet en del af de unges fællesskaber online, jf. afsnit 3.2. For nogle giver det muligheder for at indgå i nye fællesskaber, som kan bidrage til deres trivsel. Men ikke alle finder fællesskaber digitalt, og ikke alle sociale medier er lige fællesskabsfremmende, så for nogle kan udviklingen også skabe ensomhed, påpeger eksperterne. Samtidig er fysisk nærvær med vennerne også vigtigt for mange, så hvis de analoge fællesskaber fortrænges, kan det også skabe mistrivsel.

Vigtigt med fællesskaber udenfor skolen

En stor del af børn og unges analoge samvær finder sted i skolen eller på arbejdet, og mange ses også med deres skolekammerater eller kollegaerne i fritiden. Men det er ikke alle, der trives i disse fællesskaber. Derfor, påpeger flere eksperter, er det vigtigt, at der sikres bedre mulighed for, at børn og unge kan deltage i positive, analoge fællesskaber med jævnaldrende udenfor skolen og arbejdet.

Bedre mulighed for at deltage fritidsaktiviteter

Flere i panelet understreger vigtigheden af de unges muligheder for at deltage i fritidsaktiviteter. Fritidsaktiviteter udenfor skoletiden kan for en del unge være vigtige fællesskaber. Eksperterne foreslår bl.a., at man kan reducere kontingenter i foreningslivet via statslig støtte, at man kan bruge flere midler til puljer i kommunerne, som kan hjælpe økonomisk trængte familier med at betale for fritidsaktiviteter til børnene, eller at der kan gives tilskud til fritidsaktiviteter til SU-modtagere. I nogle kommuner ydes der allerede tilskud til foreninger, mod at de tilbyder medlemskab til et nedsat kontingent for børn og unge fra hjem med lav indkomst. En evaluering af erfaringerne herfra kunne danne grundlag for en eventuel udbredelse til hele landet. Et andet meget konkret forslag går på at øge taksten for skattefrie godtgørelser, som foreninger kan udbetale til unge under 30 år for deres frivillige arbejde.

7. Handleplan for bedre trivsel

Handleplan inddrager samlet viden på området

I dette kapitel fremlægger vi en samlet handleplan for at bekæmpe den stigende mistrivsel blandt unge. Handleplanen er baseret på en samlet vurdering af analyserne i denne rapport, en læsning af den eksisterende litteratur og input fra diskussioner med deltagere fra Small Great Nations ekspertpanel på området. Det endelige indhold er blevet bestemt på baggrund af faglige workshops med en mindre gruppe af udvalgte eksperter fra ekspertpanelet.

Handleplanen tager udgangspunkt i fem overordnede anbefalinger, som følger temaerne i kapitel 6:

- Sæt tempoet ned i uddannelsessystemet
- Styrk relationsdannelse, og skab bedre balance mellem mestring og præstation i faglige fællesskaber
- Bedre regulering af og undervisning i sociale og digitale medier
- Øg ressourcerne til en række eksisterende tiltag
- Skab bedre rammer for analoge fællesskaber.

Mistrivsel kan have mange årsager

Formålet med handleplanen er at anvise en række konkrete tiltag, som vi forventer kan bidrage til at forbedre de unges trivsel. Mistrivsel dækker over mange forskellige tilstande, som ikke alle er lige lette at afhjælpe. Det kan fx skyldes, at mistrivsel udspringer fra svære psykiske lidelser som depression og angst, eller at den ikke har en enkelt oplagt, bagvedliggende årsag. Derfor vil handleplanen heller ikke kunne løse alle de unges trivselsudfordringer, men den kan bidrage til at bryde tendensen fra de seneste år, hvor flere og flere unge mistrives.

De fleste konkrete handlepunkter kræver ressourcer

Mange af de anbefalede tiltag kræver enten ressourcer at gennemføre og/eller reducerer arbejdsudbuddet gennem fx øget tid i uddannelsessystemet. Øgede offentlige udgifter fordrer, at andre udgiftsområder nedprioriteres, eller at skatterne øges. I fald at skattetryk øges, vil det i sig selv også reducere arbejdsudbuddet, hvilket hæmmer den samlede økonomiske vækst. Omvendt kan der også være gevinster at hente ved forbedret trivsel, bl.a. fordi det kan give lavere udgifter til behandling af psykisk sygdom, og fordi bedre trivsel kan øge sandsynligheden for at gennemføre uddannelse.

Trivsel er et spørgsmål om prioritering

Der er således i høj grad økonomiske prioriteringer involveret, hvis man vil forbedre trivsel blandt unge. Ligesom på andre politikområder. Derfor bør de enkelte punkter i handleplanen understøttes af grundige analyser, der afdækker ressourcebehovet og giver en indikation af, hvor effektivt det vil bidrage til at forbedre trivsel. Flere af tiltagene foreslår vi desuden at indføre på forsøgsbasis for en mindre gruppe, så effekterne kan evalueres, inden de eventuelt opskaleres til hele landet. På den måde vil man kunne indkredse den relevante målgruppe yderligere og bedre afgøre, om de forventede gevinster i form af bedre trivsel står mål med omkostningerne.

Nogle tiltag kræver større forberedende arbejde

Ud for hvert forslag i handleplanen er der angivet en forventet tidshorizont for, hvornår forslaget forventes at ville kunne iværksættes. Vi skelner mellem tiltag, der kan iværksættes "straks", og tiltag, som kræver et større forberedende arbejde. Tiltag, der kræver et større forberedende arbejde, er tiltag, hvor vi vurderer, at implementeringen vil kræve større strukturelle ændringer.

Fem forslag til akutpakke

Fem forslag i handleplanen er markeret med *. Det er forslag, som har potentiale til at have en betydelig effekt, og som kan gennemføres her og nu. Disse forslag ville kunne implementeres som en del af en "akutpakke" for at modvirke den stigende mistro blandt unge. Det drejer sig om:

- Udvid forsøg med færre skoletimer i grundskolen, saml op på erfaringer fra skoler, som allerede har afkortet undervisningen, og afsæt samtidig ressourcer til styrket tilbud om bl.a. lektiehjælp og længere åbningstider i fritidsordninger.
- Omformuler karakterbeskrivelserne på 7-trinsskalaen, så de har fokus på viden, kunsten og mestring frem for mangler.
- Afskaf levn fra fremdriftsreformen fra 2013, såsom årsprøver, krav om fremdrift og maksimal studietid, på alle videregående uddannelser.
- Indfør forbud mod visse typer af vanedannende algoritmer, som fx automatisk 'videre til næste' funktioner på sociale medier, streamingtjenester mv.
- Indfør krav om ingen adfærdsbaseret markedsføring målrettet mindreårige.

Underskrivere:

Handleplanens faglige indhold er udviklet og underskrevet af Kraka og Deloitte samt følgende eksperter:

Andreas Rasch-Christensen, forskningschef og ph.d. hos forskningscenter for pædagogik og dannelse hos VIA University College

Birgitte Vedersø, fhv. rektor og fhv. formand for Danske Gymnasier

Jens Christian Nielsen, analysechef, Kulturens Analyseinstitut og lektor, Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, AU

Stine Holding Rand, psykolog, Center for Digital Pædagogik

Trine Wulf-Andersen, lektor, Institut for Mennesker og Teknologi, RUC

Hans Jørgen Whitta-Jacobsen, professor i økonomi og Senior Fellow i Kraka

Michael Svarer, professor i økonomi og Senior Fellow i Kraka

Jørgen Søndergaard, Senior Fellow i Kraka

Vi håber, at handleplanen kan bruges af bl.a. regering og folketing som afsæt for de politiske diskussioner og initiativer, som er nødvendige, hvis vi skal gøre os håb om at vende den foruroligende udvikling.

Peter Mogensen, direktør i Kraka

Anders Dons, CEO i Deloitte Nordic

Christian Jensby, CEO i Deloitte Danmark

Tabel 7.1 Small Great Nations handleplan

Problem	Tiltag	Tidshorisont
<i>Børn og unge oplever et pres for progression i uddannelsessystemet, som de har svært ved at leve op til</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - Tempoet i de faglige aktiviteter i uddannelsessystemet er for højt, og tiden til faglig fordybelse for sparsom. - Nogle unge har brug for længere tid til at gennemføre en ungdomsuddannelse og mistrives, når behovet ikke imødekommes. - Nogle unge oplever vedvarende et meget højt stressniveau i forbindelse med videregående uddannelse og kan have brug for fleksibilitet, pauser eller længere studietid for at kunne gennemføre deres studie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Revider de Faglige Fællesmål for folkeskolen med henblik på at sikre, at den enkelte lærer kan bruge tid på det, der er behov for, i den enkelte klasse. - Iværksæt forsøg med at gøre det nemmere at forlænge ungdomsuddannelser med et år for unge med behov. - Afskaf elementer fra fremdriftsreformen fra 2013, såsom årsprøver, krav om fremdrift og maksimal studietid, på alle videregående uddannelser.* 	<ul style="list-style-type: none"> Kan iværksættes straks. Kræver forbedelse. Kan iværksættes straks.
<i>Et intenst og ensidigt fokus på faglige præstationer i uddannelsessystemet skaber et ubæredygtigt præstationspres og mistrivsel hos mange unge</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - En god klasserumskultur med gensidig tillid blandt elever samt gode lærer-elev-relationer er afgørende for et godt læringsmiljø, hvor elever trives fagligt og socialt. Men på mange skoler og uddannelser er klasserumskulturen udfordret. - Nogle børn og unge stresses af det nuværende evaluering- og bedømmelsessystem i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne. - Lærere i grundskolen, på ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser er ikke klædt tilstrækkeligt på til at udvikle og facilitere læringsmiljøer, der fremmer trivsel. - På uddannelsesinstitutioner, der har årlige trivselsmålinger, bliver der ikke altid fulgt op på tilfælde af mistrivsel. Dermed får man ikke løst problemerne og risikerer samtidig at svække elevernes tillid til, at de kan få hjælp i skolen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Afsæt ressourcer til at styrke den løbende involvering og dialog med børn og unge om, hvilke trivselsfremmende tiltag der giver mening lokalt. - Afsæt ressourcer til, at lærergrupper på de enkelte uddannelsesinstitutioner løbende deler erfaringer og udvikler konkrete, lokale tiltag med udgangspunkt i den elevgruppe, de har at gøre med. - Iværksæt forsøg i udskolingen med flere aktiviteter med fokus på fællesskab, sociale kompetencer og trivsel som en integreret del af de faglige aktiviteter. - Reducer fokus på den løbende karaktergivning og prøver i den daglige undervisning. - Omformuler karakterbeskrivelserne på 7-trinsskalaen, så de har fokus på viden, kunnen og mestring fremfor mangler.* - Øg fokus på mestring og formativ feedback i den daglige undervisning. - Iværksæt forsøg med nye efteruddannelseskurser og kurser på pædagogikum og læreruddannelsen, der klæder lærere og undervisere på til at udvikle og facilitere trivselsfremmende læringsmiljøer. - Afsæt ressourcer til løbende pædagogisk udvikling af læringsmiljøer, der kan forebygge og modvirke stress og angst. - Indfør handlepligt for skolerne i dialog og samråd med unge lokalt, når en trivselsmåling eller dialog viser problemer i en klasse eller på anden måde knyttet til skolen. 	<ul style="list-style-type: none"> Kræver forbedelse, dog ikke første punkt. Kan iværksættes straks. Kræver forbedelse. Kan iværksættes straks

<i>Uhensigtsmæssig brug af digitale og sociale medier kan medføre trivselsmæssige udfordringer</i>	<i>Bedre regulering af og undervisning i sociale og digitale medier</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Sociale medier er designet til at være vanedannende, og det kan derfor være meget svært for den enkelte at regulere sit forbrug. - Det virkelighedsbillede, unge udsættes for på sociale medier, kan bidrage til følelser af mindreværd og urealistiske virkelighedsopfattelser. 	<ul style="list-style-type: none"> - Giv lærere og undervisere obligatorisk uddannelse i at undervise i digital dannelse. - Inddrag digital dannelse i undervisningen. - Inddrag digital dannelse i forældresamarbejdet. - Forbud mod visse former for vanedannende algoritmer som fx automatisk 'videre til næste'-funktioner*. - Krav om ingen adfærdsbaseret markedsføring målrettet mindreårige.* - Styrk overholdelsen af nuværende aldersgrænser på sociale medier fx gennem aldersverificering og krav om, at techfirmaerne blokerer mindreårige - Indfør krav om, at retoucherede billeder eller videoer skal mærkes. 	<p>Kræver forbedrende arbejde.</p> <p>Kan iværksættes straks.</p>
<i>Mangel på ressourcer i bl.a. dagtilbud og grundskole har ført til suboptimale trivsels- og læringsmiljøer</i>	<i>Øg ressourcerne til en række eksisterende tiltag</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Der mangler uddannede lærere og pædagoger, og det er derfor ikke muligt at imødekomme manglende ressourcer alene gennem fx målsætning om bedre normering. - Lange skoledage i grundskolen lægger beslag på mange ressourcer, og for børn, der ikke trives i skoleklassens fællesskab, kan de samtidig bidrage til mistrivsel. - Børn og unge i mistrivsel får ikke i tilstrækkelig grad den hjælp, de har brug for i dag, og må ofte vente længe på hjælp. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedsæt et udvalg eller en kommission, der kan undersøge, hvordan man kan anvende ressourcerne mere effektivt indenfor området, og om flere ressourcer er en del af løsningen. - Udvid forsøg med færre skoletimer i grundskolen, saml op på erfaringer fra skoler, som allerede har afkortet undervisningen, og afsæt samtidig ressourcer til styrket tilbud om bl.a. lektiehjælp og længere åbningstider i fritidsordninger. * - Iværksæt forsøg med tilknytning af en "tryk voksen" til alle klasser, hold eller grupper af studerende i uddannelsessystemet, som kan fungere som et første beredskab ved mistrivsel, og som kan visitere til yderligere hjælp. - Iværksæt forsøg med "behandlingsgaranti" til børn og unge, der mistrives, så de kan få en samtale med en "tryk voksen" eller anden relevant fagprofessionel indenfor en uge ved behov. - Iværksæt forsøg med at unge med tegn på begyndende mistrivsel i højere grad tilbydes forløb, som anvender anerkendte metoder til at reducere og forebygge stress, angst og depression. 	<p>Kan iværksættes straks.</p> <p>Kan iværksættes straks.</p> <p>Kan iværksættes straks.</p>
<i>Nogle unge indgår sjældent i fællesskaber i den analoge verden, og manglen på fysiske fællesskaber kan skabe mistrivsel</i>	<i>Skab bedre rammer for analoge fællesskaber</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Mange unge tager ikke del i foreningslivet eller andre fritidsaktiviteter, hvor de ville kunne opnå flere af de analoge fællesskaber, som unge efterlyser. 	<ul style="list-style-type: none"> - Iværksæt forsøg med at subsidiere deltagelse i fritidsaktiviteter med henblik på øget deltagelse. - Evaluer erfaringer i kommuner, der allerede subsidierer deltagelse i fritidsaktiviteter, med henblik på at identificere en model for udbredelse. - Iværksæt forsøg med øget takst for skattefrie godtgørelser, som foreninger kan udbetale til unge for deres frivillige arbejde. 	<p>Kan iværksættes straks.</p>

8. Litteraturliste

Kapitel 2

Albrechtsen, K. A. og Kieler, E. (2023a). *Stigende mistrivsel blandt piger og unge i ø-kommunerne*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Benjaminsen, L., Birkelund, J. F., Ememark, M. H. og Andrade, S. B (2018). *Socialt udsatte borgeres brug af velfærdssystemet*. Rapport. VIVE.
Tilgængelig på <https://www.vive.dk/media/pure/6999/1717876>.

Braghieri, L., Levy, R. og Makarin, A. (2022). "Social Media and Mental Health." *American Economic Review*, 112 (11): 3660-93.

Børne- og Undervisningsministeriet (2022). *Indikatorer for lav elevtrivsel*.
Tilgængelig på <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/aktuelt/pdf22/sep/220915-indikatorer-for-lav-elevtrivsel--boerne--og-undervisningsministeriet--september-2022.pdf>.

Jørgensen, A. & Terreni, E. (2023a). *International sammenligning af unges trivsel*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Jørgensen, K. B., Nesta, V. P., Egelund-Müller, A., Terreni, E. og Olesen, A. M. (2021). *Færre unge uden uddannelse, men de klarer sig dårligere*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Katznelson, N., Görlich, A. og Pless, M (2022). *Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering - om ny udsathed i ungdomslivet*. Bog. Center for Ungdomsforskning.

Ladekjær, E., Andreasen, A. G. og Papke, F. L (2022). *Unge på vej på arbejdsmarkedet - Betydningen af fysisk og mental sundhed*. Rapport. VIVE.
Tilgængelig på <https://www.vive.dk/media/pure/18053/9263653>.

Ottosen, M. H., Andreasen, A. G., Dahl, K. M., Lausten, M., Rayce S. B. og Tagmose, B. B. (2022). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2022*. Rapport. VIVE.
Tilgængelig på <https://www.vive.dk/media/pure/18610/14872861>.

Kapitel 3

CONCITO (2021). Den store klimadatabase, version 1.
Tilgængelig på <http://www.denstoreklimadatabase.dk>.

Fynbo, L., Rayce, S. B., Hoffman, S. H., Thøstesen, A., Linander, C., Dam, A. og Tønnesen, S. (2023). *Digitalt mediebrugs betydning for sociale relationer, fællesskaber og stress blandt unge - Et systematisk litteraturreview*. Rapport. VIVE.
Tilgængelig på <https://www.vive.dk/media/pure/18897/17326824>.

Iliev, B., Arendt, L. M., Jensen, P. M. og Møller, F. S. (2021). *Dansk forbrug sætter i høj grad sit klimaftryk i udlandet*. Analysenotat. Danmarks Statistik.
Tilgængelig på <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetAnalyse.aspx?cid=47752>.

Mogensen, L., Knudsen, M. T. og Hermansen, J. E. (2016). *Tabel over fødevarers klimaaftryk*. DCA – Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug.

Tilgængelig på: https://agro.au.dk/fileadmin/user_upload/Mogensen_et_al_2016_Foedevarernes_klima_aftryk.pdf.

Ottosen, M. H., Andreasen, A. G., Dahl, K. M., Lausten, M., Rayce S. B. og Tagmose, B. B. (2022). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2022*. Rapport. VIVE.

Tilgængelig på <https://www.vive.dk/media/pure/18610/14872861>.

Pedersen, K. K. (2018). "De digitalt udsatte". Loopland Press.

Svenson, O. (1981). "Are we all less risky and more skillful than our fellow drivers?". *Acta Psychologica*. 47 (2). s. 143–148.

Kapitel 4

Albrechtsen, K. A. og Kieler, E. (2023b). *Efterkommere fra ikke-vestlige lande får nu bedre karakterer end elever med dansk oprindelse*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Albrechtsen, K. H., Kieler, E., og Gotfredsen, A. (2023). *Elevernes trivsel og resultater i folkeskolen – herunder lærernes bidrag*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

De Økonomiske Råd (2022). *Dansk Økonomi, efterår 2022*.

Tilgængelig på https://dors.dk/files/media/rapporter/2022/e22/endelig_rapport/web_e22_endelig_med_links.pdf.

Fumarco, L., Gibbs, B. G., Jarvis, J. A. og Rossi, G. (2017) *The relative age effect reversal among the National Hockey League Elite*. PLoS One, 12(8).

Jørgensen, A. L., Gotfredsen, A. og Terreni, E. (2023) *Skal flere børn skoleudsættes?* Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Vasiljeva, K. & Naur, S. S. (2017). *Senere skolestart giver højere karakterer ved folkeskolens afgangsprøve*. Analysenotat. Kraka.

Tilgængelig på <https://kraka.dk/sites/default/files/public/senereskolestart.pdf>.

Wilken, T. og Gotfredsen, A. (2022). *Grundskolen: Piger med ikke-vestlig efterkommerbaggrund indhenter etnisk danske drenge*. Analysenotat. Kraka.

Tilgængelig på https://kraka.dk/sites/default/files/public/notat_til_wa_final.pdf.

Kapitel 5

Ahle, M. D. og Nesta, V. P. (2023). *Et stigende antal unge vælger gymnasiet, men en studenterhue betaler sig ikke for alle*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Børne- og Undervisningsministeriet (2022). *Indikatorer for lav elevtrivsel*.

Tilgængelig på <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/aktuelt/pdf22/sep/220915-indikatorer-for-lav-elevtrivsel--boerne--og-undervisningsministeriet--september-2022.pdf>.

Heinesen, E. og Sørensen, E. S. (2021). *Vocational versus general upper secondary education and labor market outcomes*. Study paper 156. The ROCKWOOL Foundation Research Unit.
Tilgængelig på https://rockwoolfonden.s3.eu-central-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2022/08/RF-Study-Paper-156_Vocational-versus-general-upper-secondary-education-and-labor-market-outcomes-januar-2021.pdf?download=true.

Jørgensen, A. & Terreni, E. (2023b). *Gymnasiekarakterer har fået større betydning for din fremtid*. Analysenotat. Kraka-Deloitte.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2020). *Evaluering af optagelsessystemet til de videregående uddannelser*.
Tilgængelig på https://ufm.dk/publikationer/2020/filer/evaluering-af-optagelsessystemet_hoved-rapport.pdf.

Kapitel 6

Jørgensen, A. L. og Ebdrup, K. (2021). *Kommer Danmark til at mangle 99.000 faglærte i 2030?* Analysenotat. Kraka-Deloitte.
Tilgængelig på https://kraka.dk/sites/default/files/public/kommer_danmark_til_at_mangle_99.000_faglaerte_i_2030.pdf.

Kraka-Deloitte (2022). *Den offentlige sektor - velfærdsstatens juvel?* Rapport, november 2022.
Tilgængelig på https://kraka.dk/sites/default/files/public/sgn11_den_offentlige_sektor_-_velfaerdsstatens_juvel.pdf.

Kraka-Deloitte (2020). *Ungepanelets vision for 2040*. Rapport, september 2020.
Tilgængelig på https://sgnation.dk/application/files/8516/0164/2860/SGN_Ungepanelets_vision_for_2040.pdf.

Deloitte.

Deloitte leverer ydelser inden for Revision, Consulting, Financial Advisory, Risk Advisory, Skat og dertil knyttede ydelser til både offentlige og private kunder i en lang række brancher. Deloitte betjener fire ud af fem virksomheder på listen over verdens største selskaber, Fortune Global 500®, gennem et globalt forbundet netværk af medlemsfirmaer i over 150 lande, som leverer kompetencer og viden i verdensklasse samt service af høj kvalitet til at håndtere kundernes mest komplekse forretningsmæssige udfordringer. Vil du vide mere om, hvordan Deloitte omkring 410.000 medarbejdere gør en forskel, der betyder noget, så besøg os på www.deloitte.dk

Deloitte er en betegnelse for en eller flere af Deloitte Touche Tohmatsu Limited ("DTTL"), dets netværk af medlemsfirmaer og deres tilknyttede virksomheder. DTTL (der også omtales som "Deloitte Global") og alle dets medlemsfirmaer udgør separate og uafhængige juridiske enheder. DTTL leverer ikke ydelser til kunderne. Vi henviser til www.deloitte.com/about for nærmere oplysninger.

© 2023 Deloitte Statsautoriseret Revisionspartnerselskab. Medlem af Deloitte Touche Tohmatsu Limited